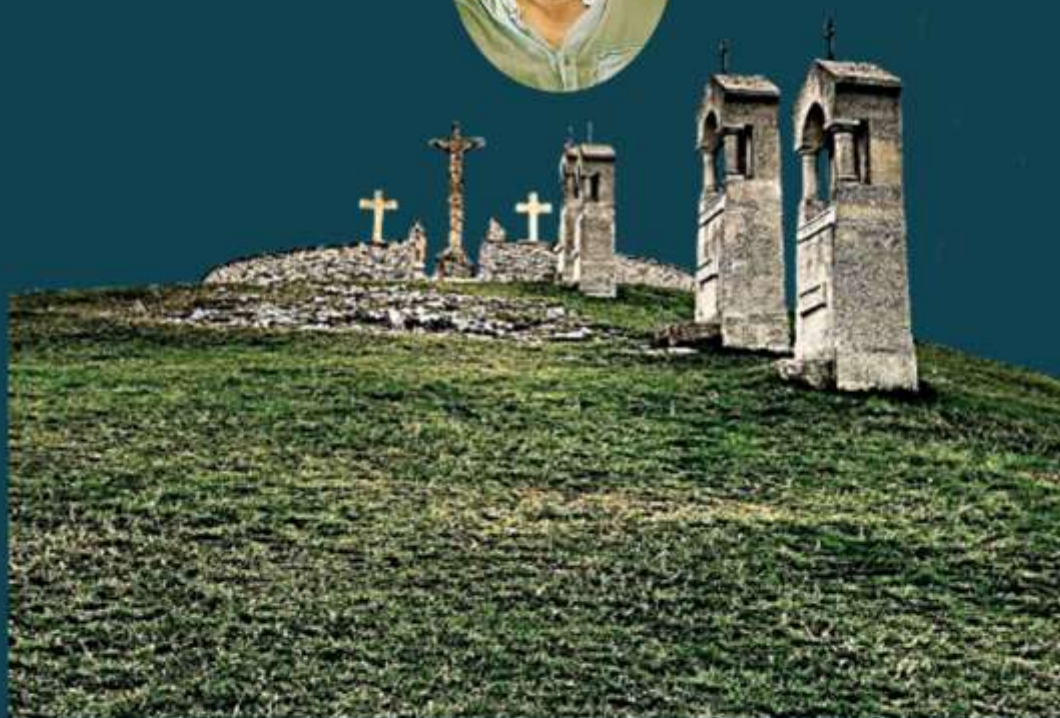

A BAKONYI KOVÁCS

második kiadás

NEHRER GYÖRGY

*N.G.Y.
publisher*

A Bakonyi Kovács

2. kiadás

Nehrer György

Felelős kiadó: Nehrer György

(PDF) ISBN 978-615-82597-0-5

Székesfehérvár, 2024

Fotók:
Nehrer György

Előszó

Mindjárt az előszó első sorában szeretném jelezni, hogy ez a kötet nem bír semmiféle tudományos jelleggel, és nem célja Bakonyi István irodalomtörténeti pályájának kutatása. Vannak erre hivatott szakemberek, a tudományos élet jeles képviselői, akik majd egyszer, ezt bizonyára megteszik helyettem. Abban bízom, hogy ez az idő jó sokára fog eljönni. István életútján ugyan végigmegyünk, és természetesen foglalkozunk az irodalomtörténész néhány munkájával is, hiszen ez megkerülhetetlen. Szándékaim szerint olyan könyvbe fogtam bele, amit tudományos előképzettség nélküli olvasó is szívesen a kezébe vesz, Bodajkon és Székesfehérváron egyaránt. Céлом ezzel az írással elsősorban az irodalomtörténész mögötti ember bemutatása. István közéleti ember is, aki ugyan már nyugdíjas, de ennek ellenére hatalmas lendülettel dolgozik Székesfehérvár kulturális életének szervezésén. Egyik fő mozgatója, szereplője és tevékeny munkása ezeknek a feladatoknak. Az ő életén és munkásságán keresztül bepillantást nyerhetünk Székesfehérvár város és a régió irodalmi, kulturális életébe. Az eltelt negyven év jelentős változásait követhetjük végig napjainkig. A városban alapított újságok, folyóiratok, a rádió, a televízió, a Vörösmarty Társaság, és ezek létrejöttében vállalt önzetlen munkája kapcsán megismerhetjük az események, ma már történelmi-nek mondható hátterét is. Találkozhatunk a város és a hazai kulturális élet néhány kiemelkedő személyiségével, akik István munkáját segítették, nemcsak szakmai, hanem baráti kötődések alapján.

Reggeli után megpróbáltam rábeszélni magamat az írásra, de nem ment. Azt mondják, hogy ami nem megy, azt nem kell erőltetni. Ott volt az asztalomon Bakonyi István egyik kötete, az „Irodalmunk színei”, amit már olvastam – de vagyok így néha más könyvekkel is –, ha a szemem elé kerülnek, akkor ismét elolvasok belőlük egy-egy fejezetet. István könyvéből most éppen az „ELŐSZÓ HELYETT” című fejezetet futottam át. Aztán megálltam egy pillanatra. Mennyire ismerem Bakonyi Istvánt, a József Attila-díjas író, irodalomtörténészt, főiskolai tanárt? Van vagy száz fotóm róla, amiket a királykúti estéken és egyéb alkalommal készítettem. Nekem sokat mesélnek a portrék, szavak nélkül is. Egy szem, egy száj, egy elkapott mozdulat, grimasz, vagy éppen egy mosoly, mind-mind olyan, mint egy lelki ujjlenyomat. Látom, érzem, tudom, mit gondol, sokszor azt is, hogy mit fog mondani. Ötven évnyi fotózás után talán elárulhatom, hogy aki a fotózást szeretetből, lélekből űzi, azelőtt megnyílik egy másik dimenzió, és képes lesz olvasni a fotókból. Kicsit töprengtem a dolgon, és

Megállapítottam magamban, hogy nagy valószínűséggel ismerem Bakonyi Istvánt! De vajon ismerem-e Kovács Istvánt? A bodajki gyereket, a székesfehérvári fiataalt, a pécsi főiskolást, a tanárt, a férjet és apát. A fotók alapján van elképzelésem és gondolatom is. A kérdés csupán az, hogy vajon a valóság mennyire különbözik a fotóktól, és a rövid személyes találkozókon megismert embertől? Fogtam a telefonomat, és már hívtam is.

– Szervusz István! Nem zavarlak?

– Nem!

– Nem is tudom, hogyan kezdjek hozzá? Mi a véleményed egy olyan könyvről, ami Kovács Istvánról és Bakonyi Istvánról, az emberről szólna, egy kicsit másként, mint ahogy ismernek. Semmi tudományos meg fennkölt, csak egyszerűen emberi. Egy tucatnyi kollégádról írtál már könyvet, recenziót, kritikát, tanulmányt, monográfiát. Mi lenne, ha most rólad is készülne egy könyv? Ez csak egy hirtelen ötlet részemről, de nem fojtottam el magamban.

– Jó, beszéljünk róla. Tizenkettedikén tíz órakor megfelel neked?

– Rendben, ott leszek.

Vágjunk bele ebbe a történetbe, de ne a közepébe, hanem kezdjük az elején. Szedjük össze, és simítsuk ki egyenként azokat a tiszta ruhákat.

Naiv voltam egy kicsit, mikor úgy gondoltam, hogy Bakonyi István József Attila-díjas íróval egyszerű dolog lesz beszélgetni, és írni róla. Őt már rengetegszer hallhattuk, amint kíváncsiskodva faggatta meghívott vendégeit. Nos, be kell valljam, hogy István egyáltalán nem könnyű interjúalany. Illetve, ez így nem igaz, mert tud sok okosságot mondani, én meg talán túl amatőr vagyok a kérdezés tekintetében. Az eredeti elképzelésemet azért sikerült végigvinni a találkozásaink folyamán. Sok kérdéssel nem zavartam meg, így arra tudtunk koncentrálni, amiben eredetileg megállapodtunk. Kíváncsi voltam Kovács Istvánra, akiből csak nemrég lett véglegesen Bakonyi István. Nem tudom, hogy ezt mennyire sikerül átadnom a tisztelt publikumnak? – majd eldöntik. Mindenesetre azt elmondhatom, hogy nem minden részlet került bele ebbe a könyvbe. Részben személyes, részben tartalmi okok miatt. Szóval, aki arra gondolt, hogy ez egy olyan könyv, amivel mostanság sikereket szoktak elérni a „celebek,” annak csalódnia kell. Ez a kötet nem egy hagyományos portrékötet, kérdés–felelek. Nem nevezném életrajzi regénynek sem, mert ebben nincs semmifajta fikció. Talán a tudományos és a szépirodalmi feldolgozás határterületi mezsgyéjén sétálgatva, hiteles adatokkal alátámasztott, esszéisztikus formához áll közel. Ezt muszáj volt leírnom, mert a tisztelt olvasó innentől kezdve eldöntheti, hogy folytatja-e az olvasást, vagy becsukja a könyvet.

Bízom benne, hogy mindenki folytatni fogja, mert megismerhetik belőle Bakonyi Istvánt. Gyerekkorától kezdődően végigkísérhetik a pályáján egészen napjainkig. Megismerhetik a tanárt, az irodalomtörténészt, az író, a publicistát, a tévést és a rádióst. Az ő életén keresztül az elmúlt közel ötven év kiemelkedő irodalmi személyiségeit és a hozzájuk kötődő személyes viszonyát. Természetesen a teljesség igénye nélkül, hiszen képtelenség lenne az élete minden részletét feldolgozni. A könyvbe sok archív fotó és kézirat is belekerül. A könyv borítójának a bodajki Kálvária-dombot terveztem, nem véletlen ötlettől vezérelve, hanem azért, mert szeretem, ha egy borító tükrözi a tartalmat. A másik ok, amiért ezt a csodálatos helyet választottam, az, hogy mindenkinek megvan a saját kálváriája és a saját keresztje, amit születésünktől kezdve az életünk végéig hordozunk. Történetünk során végigjárjuk István stációit úgy, hogy közben megismerjük a tanár mögött lévő embert is. Néha nagyobb lépésekkel haladunk, és néha megpihenünk, majd lendületet veszünk, mint ahogy az életben is tesszük.

I.

Kapaszkodók

150 éves elnyomás után a törökök kelletlenül, de csomagoltak, és elhúzták az irhájukat a budai pasa udvartartásával együtt. Délnek vették az útjukat, titkon bízva abban, hogy még visszatérhetnek. Az elnéptelenedett Bodajk aztán az 1600-as évek vége felé ismét magára talált. A török elől Kemenesaljára menekült, többnyire evangélikus lakosságot református telepesek váltották fel. Ebben az időben, talán azzal az első huszonnégy családdal együtt, kerültek ide Kovács István ősei, akik ismét művelni kezdték a földeket, kaszálni a réteket, fát vágtak, erdőt ritkítottak, majd jó száz évre rá templomot építettek maguknak. Levéltári adatok alapján öt Kovács nevű családfő volt a telepesek között: Kovács János, Kovács István, Kovács György, Kovács Tamás és Kovács Péter. A sok Kovács közül már az idő homályába vész, hogy melyik Kovács lehetett a felmenője. A családi beszélgetések és legendák kapcsán az is felmerült, hogy a Kovácsok között nem zárható ki a török eredet sem. A hosszú török hódoltság ideje alatt bármi előfordulhatott. Annyit tudunk, hogy a család mindig is Bodajkon élt, vagy legalábbis az elmúlt néhány száz esztendőben biztosan. Sajnos azok, akik erről többet tudnának mondani, már nincsenek közöttünk. Bodajk történetét István apja is feldolgozta egy országos pályázatra benyújtott munkájában, amikor pápai tanítóképzős diák volt. Szép elismerést kapott érte.

Fia, féltve őrizgeti ezeket a dokumentumokat.

912. évi kősz. k. k.

10

Bodajk (Féj. m.) község rövid története.

Érték a kő, bronz és vaskori emlékek, melyeket Féj. vármegye múzeumából 1941. évi távlatán, mint Bodajki leleteket mutattak be Bodajk ödeklődő körömeinek, annak elvitathatatlan bizonyítékai, hogy Bodajk is határa igen régi idő óta lakott helynek mondható. Területe gyakran letelest az itt átvonuló népek útvonalába, sőt bennefeküdt abban a hadiúttban is, amit a római császárság idején Keszthely és Óbuda között építtetett a megdülő hatalom.

A vidék istenadta mérségei és előnyei honfoglaló őreinkkel is csakhamar megkedvelték a Bakony- és Várhegyek határolta völgyben azt a helyet, mely a mai Bodajk községet s annak 6200 kat. hold határait foglalja magában. A környező hegyeket borító, nagy kiterjedésű erdők váltakozó és gazdag vadállományára előrenedvi vadászterületté avatták a helyet. Bizonyára ennek tulajdonítható az a tény, hogy az ősi Bodok, a mai Bodajk, eredetileg királyi birtok volt. A hagyomány szerint első koronás királyunk is gyakran felkereste a kékesfővárától északra, 22 km távolságra fekvő területet. A község határa később - királyi adományozás folytán - a dömöri népességnek és a fővárúri keresztényeknek képezte vagyonát. A hatalmas biák nemzetiség birtokai köré is vámláttatott, mint a esőkaikai vár egyik tartozéka. Földesurak voltak: a Rozgonyi, Hochburg, Berényi, Lucsánoky, Berényi, Zichy, Klobusicki, Bethlen és Eliske grófi és bárói családok, míg az utóbbi időben a Megyeri Krausz és Gyünfeld családok mondhatták magukénak a község határában elterülő nagybirtokot, melynek

1845-ös évi törvény az egész birtok Bodajk község lakossága körélt len felolvas. 2.)

felelősi tulajdonosa a magyar állami kincstár.

Földesurai nem mindig viseltettek megértéssel a község lakossága iránt. Rupp Jakab „Magyarország helyrajzi története” c. munkájában ezt olvashatjuk: „1483-ban Rozgonyi Jánosné egy szerzetest megveretett, a lakosok adóját elvette, kettős vármot inkart ki és a Bodajk irén levő malmot leromboltatta. Igari és csurgói jobbágyaival az erdőt kivágatta. 1488-ban mindent csak bírói ítélet kapott.” A Rozgonyi családnak és ellenfele a vi. nádorbeli György Miske család, körül elmondhatjuk, hogy aligha volt megértőbb felkületű földesura Bodajk községnek, mint ő.

Sokat szenvedett a község a Török hódoltság ideje alatt is. A mári György Hamburg levéltárban fennmaradt összeírás Bodajk nevét is felsorolja azon 34 község között, melyek a 1688. évi Törökduília után elpusztultak és lakatlanokká lettek.

A evangélikus vallású lakosság elmenekült a porrá és hamuá égett faluból, a legnagyobb valószínűség szerint nem is azt tért vissza, hogy a romokból új életet fakasszon. Ezt a lehetőséget valószínűsíti az a tény, hogy a Törökduília után a lakosság legnagyobb része a református vallást követte.

Honnan jöttek az új telepesek?, nem ismerjük felkutatni. Hogy nem sok örömet nyújtott nekik az új község, az bizonyos. A vármári adóztatás ez időben kiméletlen volt. Kiméletlenségére jellemző, hogy 1688-1690-ig, tehát 7 év alatt 30 millió forintot fizetett a magyarországi adóba, 7 év alatt többet, mint a Töröknek 100 év alatt. Hogy valóban

emberteleenségig ment az adóztatás, annak bizony-
ságára lehet Fejér vármegye levéltárának azon
adata, mely szerint 1701-ben Bodajki község la-
kossága adókönyvitérént folyamodik a vármegyé-
hez.

Az elpusztult község ebben az időben igen las-
san népekedik be újra. Bóghád vármegyei kiküldöt-
tek által Fejér vármegyében végrehajtott 1720. évi össze-
írás 24 családot sorol fel névszerint, mint bodajki la-
kosokat. A 24 család közé nincsenek beleszámitva a
nemek, kik ebben az időben Bodajkon még ke-
sen lehettek. Fel van tüntetve az összeírásban az e-
gyes családok birtokainak nagysága is. Ekkor még
nem holdakban számitották a földbirtok nagysá-
gát, hanem az egy nap alatt elvégezhető munka
nagysága volt a mérték. Értendő tehát, ha össze-
ket a felkelő nap már munkában találta, csak
is csak napnyugta után tértek haza.

En összeírás alapján 120-130 lélekre voltunk tehát
teheto' Bodajki lakossága az 1720. évtizedben. Volt
pedig 13 Téli jobbágy Telek, 7 db fél és 4 db negyed
jobbágytelek. Minden Telekhez 1 kőműves mester
már is tartozott. A lakosság a következő családokból
állott:

sor- szám	A család fő neve	Mérete	Hány kézmű- ves volt	Vallása
1.	Zsigmond István	jobbágy	24 kézmű	református
2.	Föld Ferenc	jobbágy	24 "	róm. kat.
3.	Kücs Miklós	jobbágy	28 "	református
4.	Kis János	jobbágy	24 "	református
5.	Kovács Ferenc	jobbágy	24 "	róm. kat.
6.	Kovács János	jobbágy	30 "	református
7.	Kovács István	jobbágy	46 "	református

Sor- szám	Elválás név	Minőség	Hány gyermek volt?	Vallás
8.	Fodor Andrá	jobbágy	40 gyermek	református
9.	Kémeth János	jobbágy	24 "	róm. kat.
10.	Dankó Sámuel	jobbágy	33 1/2 "	református
11.	Pinke Lőrinc	jobbágy	24 "	róm. kat.
12.	Hovás György	jobbágy	22 "	református
13.	Varga István	szellér	11 1/2 "	református
14.	Pinke János	szellér	14 "	róm. kat.
15.	Hovás Tamás	jobbágy	22 "	református
16.	Erzmond János	szellér	8 "	református
17.	Pinke Márton	szellér	18 "	róm. kat.
18.	Bartaly Mihály	szellér	8 "	róm. kat.
19.	Hovás Péter	szellér	14 "	református
20.	Faragó István	szellér	4 "	református
21.	Vörös János	szellér	13 "	református
22.	Vörös György	szellér	17 1/2 "	református
23.	Gulyás Péter	szellér	13 "	róm. kat.
24.	Siklódi Gábor	szellér	5 "	róm. kat.

Ezen összeírás szerint tehát volt 9 református, 4 róm. kat. vallású jobbágy, és 6 református és 5 róm. kat. vallású szellér család Bodajkon 1720-ban.

Étől 1720-1725 évek között rohamosan növekedett a község lakossága. Ebben az időben a következő családok telepedtek le: Vörös Gergely, Kúcs János, Kúcs István, Molnár István, Somogyi Ferenc, Kémeth Péter, Kúcs István, Vörös Imre, Horváth Ferenc, Kúcs Gergely, Váci Pál, Horváth János, Erzmond Ferenc, Siklódi István, Takács János, Kovács Mihály, Rémlezi Andrá, Rémleki Mihály, Takács György, Amádi János, és Enginger János, de itt felsorolt családokkal, valamint több István mészáros, annak kovácsa és a helyi telephelynek családjaival együtt

immár 48 bodajki családot tudunk irásos bizonyítékokkal igazolni.

Helyreható változás történt Bodajk község életében 1749-ben Mária Terézia királynő uralkodása alatt indultak meg az elnémetelőítő törekvések. Sámos német család telepedett le Bodajkban ebben az időben.

Ez az első német telepítés folytán Bodajk a mezővárosná lett, amint ilyen járási nékkelvi rangra emelkedtek. Ez nemzetiügyi telepítés után egy évszázaddal később - még 1851-ben is vegyes, magyar-német nyelvű a község lakossága, melynek száma ekkor 1765 lélek. 1749 a románok 597 a reformátusok 8 az evangélikusok és 11 a zsidók száma. Ez község járási nékkelvi jellegének megismerésével fejlődése is megállt. Ez egykori mezőváros ma község, bár lakóinak száma a 2350 főt is meghaladja.

Ez 1848/49. évi szabadságharc vértelt mőri aratája következtében 1848 december vége és 1849 január eleje Teri kilyos robbára Bodajk lakosságának magyar kékét. Ez nemkülöbönvő sereg egy része Bodajkon keresztül keres a szabadság útját, a csákári sereg csapatai is átkutatják Bodajkot. Fél kemény hídorben a közeli erdőbe lajtyák az állatokat, s maga a magyarra is az erdőben keres menedéket. 4-5 napi távollét után, a csákári csapatok elvonulásaival visszatérhetők elhagyott házaikba.

Ez 1944-45-ös évek világegyet követő időzében a környéken megnyíló bánya Bodajk fejlődésére is kedvező hatást gyakorolnak.

67

Tan tanítallomára, körjegyzőig néklhelye.
 Ref. és róm. kat. egyházközségei vannak. Orvos,
 gyógykezelő, szendőrtő helyben. A falu körében
 foglal helyet magnéziumos, kénsavas gyógyfür-
 dője, melynek állandó hőmérséklete $11-18^{\circ}$ között
 ingadozik, így a legkéményebb téli hidegben
 sem fagy be. Katolizáltságban van,
 pedig régebben kedvelt fürdőhely volt. A körjeg-
 villanyvilágításra 1940 január havában került
 el. Ottágor várárai jelentékenyek.

Sakorai ma már túlnyomó részben ma-
 gyarok, kiknek sorában tekintélyes számban tá-
 lálhatók olyanok, kik úgy magyarosodtak el, bár
 a nevük még ma is elárulja nemzetiségüket.
 De - fájdalom - akadnak olyanok is kik nem
 tudták ezideig megértene azt, amit a költő érzett,
 mikor így írt: „Ha nem lehettem volna is ma-
 gyarnak, e néphöz állanék szennel én, mert
 elhagyott, mert legelhagyottabb minden népek
 közt a föld kezei”, kik szinte nívonebb
 számitják magukat más nemzet tagjainak,
 mint magyarnak.

~~Ime az Ottágor körjegyző neve, várható törté-~~
~~nete.~~

Úgy gondolom, hogy kivétel nélkül mindenki a génjeinek és a neveltetésének az eredménye. Az életünkben történt véletlenszerű, sorsszerű események karöltve formálnak bennünket. Így történt ez István apjával is. A sors és a történelem játékaaként 1945-ben, leventeként szovjet hadifogságba került. Azt mondják, hogy nincs kegyetlenebb tanítómester az életben, mint a tapasztalat, csak mindig az a kérdés, hogy túlél-e a tapasztalatot.

Kovács István

1944 decemberének elején összehívták a bodajki leventéket, és elvitték őket egészen Dunaszerdahelyig. Ott csak pár napig voltak, és cukorrépát szedettek velük a fagyos földből. Aztán napról napra kevesebben maradtak, mert sokan megszöktek közülük. Elhatározták, úgy öten-hatan, mind bodajkiak, hogy hazajönnek karácsonyra. Egyik nap, kora hajnalban, még sötétben kimentek az állomásra, és késő délután haza is értek. Közben egyre inkább közeledett a front. Karácsonykor már el volt zárva Bodajk a külvilágtól. Január 20. körül aztán visszanyomták az oroszokat a Vértesből. Néhány napra rá nyilas katonák jöttek a faluba összeszedni a fiatalokat. Bodajkra István apjának, egy tanítóképzős pápai

osztálytársa jött el, egy másik hungarista katonával a levontékért. Jól ismerték egymást az iskolából, és tudta, hogy ebben a faluban él a család. Egyenesen a nagyszülők házához mentek, és ott bekvártélyozták magukat. István apja próbált velük alkudozni, hogy nem maradhatna - e itthon? De nem sikerült meggyőzni őket, és emiatt nehezteltek is rájuk. Másnap aztán a nyilasok elvittek minden bodajki levontét a faluból. Talán ezzel az életüket is megmentették, mert abban a két hónapban, amíg be nem jöttek az oroszok, minden hadköteles személyt helyben agyonlőtték, mint katonaszökevényt. A levontéket Bodajkról Komáromba vitték a Monostori erődbe. Hetekig voltak ott, minden különösebb elfoglaltság nélkül. Éjszakánként attól félt az apja, – a hosszú álmatlanságból eredő kimerültség miatt –, hogy a múlt, ami éppen csak tizennyolc éve tart, kicsúszik a kezei közül. Hogy egy napon nem fogja tudni visszaidézni pontosan szerelmének, Zsófiának a szeme színét, a bőrének hűvös érintését, vagy a hajának a pontos árnyalatát. Azt nem engedhette meg magának, hogy folyton rá gondoljon. Mégis volt valami, amiben tudott hinni. Ez elég volt ahhoz, hogy tovább tudjon élni. Így minden mást el tudott viselni, mert tudta, hogy a lány várni fog rá. Aztán önként lehetett jelentkezni a Szent László hadosztályba. Az önkéntesség annak idején úgy működött, hogy sorba állították őket, és minden ötödik önként jelentkezőnek minősült. Később hoztak egy olyan rendelkezést, hogy akik nem fejezték be a középiskolát, azok jelentkezhetnek altiszt, vagy tisztképző tanfolyamra. István apja, és még néhány sorstársa összebeszéltek, hogy jelentkeznek a tisztképzőre, mert a tanrend szerint három hónap kiképzés és három hónap frontszolgálat után tisztek lehetnek. Nem a katonai szolgálat csábította őket, hanem a három hónapos kiképzés. Akkor már mindenki abban bízott, hogy három hónap múlva vége lesz a gyilkos őrületnek, és a frontszolgálatra már nem lesz idő.

A kiképzésükre Győrben került sor, fizikai és szellemi felmérést követően. Aztán a front egyre közelebb ért Győrhöz. Egy este riadót rendeltek el, és egész éjszaka erőltetett menetben gyalogoltatták őket a határig. Végül

Zsófia

Csehszországban, egy Olesik nevű faluban pihenhettek meg hosszabban. Aztán ebben a kis faluban érte őket május 9-én a kapituláció. Egy hét múlva, lassan elindultak hazafelé. Bécsnek vették az irányt, és akkor már senki nem számított arra, hogy fogságba eshetnek. A sors kiszámíthatatlan, és a Bécs melletti Stockerauban lévő lágerbe terelték őket az oroszok. Szinte az egész nyarat ott töltötték. Augusztus elején bevagoníroztak mindenkit, és elindultak Foksányba, az orosz határ előtti utolsó nagy táborba. Az oroszok végig hazudták az egész útvonalat, nehogy fellázadjanak az emberek. Előbb azt mondták nekik, hogy Győrben, majd azt, hogy Budapesten, később azt, hogy Cegléden mindenkit elengednek. Nem így történt. Szerencséjükre nem sok idő töltöttek Foksányban, Európa talán legnagyobb elosztó lágerében, ahol folyamatosan húsz, harmincezer embert zsúfoltak össze. Sokakat hetekig tartottak itt. A járványoktól, éhezéstől havonta a foglyok tíz százaléka meghalt. Az életben maradtakra pedig kegyetlen kényszermunka várt, több ezer kilométerre a hazájától. Szerelvényük délelőtt ért Foksányba, és délután már tovább is vitték őket. Nagyjából két hétig tartott az utazás, marhavagonokba zsúfolva. Egyik nap enni adtak nekik, másik nap inni. Sokan, már az utazás közben meghaltak a kegyetlen körülmények miatt. Végül a vonat bedöcögött Spetovkába, egy ukrán kisvárosba. A táborban az éjszaka folyamán hárman megpróbáltak megszökni. Mindhármukat megölték. A foglyoknak a holttesteket meg kellett nézni, hogy elvegyék a kedvüket a szökéstől. Ebben a kisvárosban romeltakarításon dolgoztatták az embereket. Olyan bűnökért szenvedtek, amiket nem követtek el. Katona egy sem volt közöttük. Leventék, parasztok, munkások bűnhődtek mások viselt dolgai miatt. Kicsivel jobb soruk lett, amikor fakitermelésen foglalkoztatták őket, mert aki a normát túlteljesítette, az kapott plusz kenyéradagot. Kenyérhez hús nem járt, hacsak azt az egy mókust nem számítjuk, amit István apjának adott egy idősebb őr. A kicsi ugrálót az erdőben lőtte. Nem hiszem, hogy manapság bárkinek eszébe jutna mókust enni. Aztán néha megcsillantották a szabadulás reményét is, ki tudja, hogy mi okból? Álhíreket terjesztettek a foglyok között, miszerint a civileket hazaengedik. Egyenként történt a kihallgatás, néha testi fenyegetéssel egybekötve. Aztán végül senkit nem engedtek el. Később ismét kihallgatták az apját, egy tolmács segítségével, és akkor az orosz hadnagy rájött, hogy hazudott, mert a leventék nem számítottak civilnek. Akkora pofont kapott, hogy leesett a székről, majd éjszakára bezárták egy ruharaktárba, ahol nem volt fűtés. Reggel aztán félig megfagyva bevallotta, hogy tiszti iskolába jelentkezett. A táborban lévő civileket tovább szállították Szibériába, a katonák pedig maradtak Ukrajnában. Innen egy Berdicsiev melletti táborba kerültek, ahol ismét fakitermelésen dolgoztak 1947

nyaráig. Július táján összeszedtek száz embert a táborból, és átszállították őket egy kőbányába. István apja is beleesett a százas csoportba. A helyzetük itt egyre rosszabbá vált. Ötfokozatú egészségügyi minősítést vezettek be. Az utolsó fokozat már gyakorlatilag halottnak számított. Három hónap alatt az első osztályú minősítésről az utolsó fokozatba esett. Sem a székletét, sem a vizeletét nem tudta már tartani. Szerencséjére a berdicsevi kórházba bevitték, és itt esélyt kapott a túlélésre. De ennek a túlélésnek súlyos ára volt. Nagyon lassan kezdett felépülni, és amikor már jobban érezte magát, egy orvosi konzíliumon azt mondták neki és másik három fogolytársának, hogy tüdőbetegek. Így végül mind a négyüket megműtötték. A születése folytán kapott feladat és a sok teher is elég volt ahhoz, hogy agyonnyomja, hogy levegőt se kapjon. A tüdejének viszont semmi baja nem volt. Ez már csak itthon derült ki, hogy kísérleti műtéteket hajtottak végre rajtuk. A sors kegyetlensége a felelős érte, ami messzire sodorta attól az úttól, ahol úgy gondolta, hogy majd megállapodik. Aztán folytatódott a fogolyéletük, és a huszadik születésnapja előtt néhány napig odaadta a kenyér és a leves adagját a fogolytársainak, hogy majd június 27-én adják vissza neki. Sokan azt se tudják, hogy az éhség az nem halálos, legfeljebb az éhezés. A fizikai erőkifejtés fájdalma, ami a testét gyötörte régóta, az idő kegyetlen lassúságú múlásával együtt önbecsüléssé változott. A születésnapján aztán végre jóllakhatott. Míg eljött a várva várt nap, addig sokat gondolkodott azon, hogy odafent nincs félelem, odafent nincs fájdalom, odafent nincs hideg vagy meleg. Nem ismerik az éhezés, a szenvedés, és a halál fogalmát. Táplálékra sincs szükség, és aludni sem kell. Ők Isten hírvivői, akik a halandók lépteit vigyázzák. Vajon az ő lépteit is vigyázzák-e?

A fogolysorshoz hozzátartozott az is, hogy hajnalban mindenkit felébresztettek és akkor menni kellett vagont rakni, utána pedig ugyanúgy dolgozni, mintha éjjel aludtak volna. Már nem csorogott könny a szemükből, hiszen már nem volt bennük semmi szűrő, gyötrő kín, inkább csak valami végtelen fáradtság, amihez hozzátartozott a sajgó fájás, és a tompa nyilallás. Miért folynának a könnyeik? Nem sírtak. Hiszen sírni csak akkor lehet, ha az ember hagyja. Éheztek és szomjaztak. Keréknyomból itták a vizet, mint az állatok. De hitték, hogy ez nem tarthat örökké, ennek egyszer vége kell, hogy legyen, mert az élet csak annyira értékes, amennyire ragaszkodnak hozzá. Ellenálltak a fáradtságnak, fájdalomnak, és küzdöttek tovább. Nem tévesztették szem elől a célt. A szabadságot. Aki feladta a reményt, és beletörődött a sorsába, az nagyon hamar meghalt. Nemcsak a magukban való hit, hanem az Istenben való hit is erősítette bennük az akaratot, hogy egyszer hazavezérli őket a sors. Az nagyon fontos volt számára, tudta, hogy

hazavárják! Először az édesanyjától, majd a szerelmétől, Zsófiától is kapott vöröskeresztes lapot.

1947-ig a család semmit nem tudott István apjáról. Voltak rémhírterjesztők a faluban, akik állították, hogy látták, amikor eltemették. Szerencsére sem a család, sem Zsófia nem hitt ezeknek. A várakozás, ez volt az első nagy kihívás a fiatalok életében. Megtanulták a szerelemről azt, hogy az idő, iszonyú lassan ván-szorog. Ezernyi tervet szőttek, és előre elképzelték az összes lehetséges beszélgetésüket. Különböző fogadalmakat tettek magukban külön-külön, hiszen több ezer kilométer választotta el őket egymástól. Ígéreteket tettek maguknak, hogyan fognak megváltozni - miközben egyre csak várták és várták, epedve és nyugtalanul, hogy ismét láthassák egymást. A közmondás is beigazolódott, miszerint. „Légy türelmes, minden nehéz, mielőtt könnyűvé válik.” A fogoly sorsa és élete az örökön is múlt. A fiatalabb örök igyekeztek minél jobban megkeseríteni amúgy is nyomorúságos életüket. Ők kihasználták minden alkalmat a testi fenytésre. Az idősebbek viszonylag jóindulatúak voltak a rabokkal szemben. István apja 1948 decemberében ismét kórházba került, és csak egy véletlennek köszönheti, hogy hazajöhetett. Minden szobában felolvasták a névsort, hogy abból a kórteremből ki mehet haza. Az ő nevét nem olvasták, de szólt neki egy iváncsai idősebb fogoly, hogy menjen a nővér után, és nézzék meg még egyszer azt a listát. Végül kiderült, hogy egy másik kórterembe volt rögzítve a neve. Megfürödhettek, levágták a hajukat és szőrtelenítették őket. Kaptak tiszta ruhát és bakancsot. Bevagonírozták, majd útnak indították hazafelé. 1948. december 24-én érkezett meg Székesfehérvárra. Az éjszakát az állomáson töltötte egy padon, majd a hajnali vonattal elindult haza, Bodajkra. Az öreg bakker a lámpájával rávilágított.

– Jé, István, megjöttél! Vár már édesanyád nagyon!

1949-ben aztán visszament Pápára, folytatni a félbehagyott tanulmányait. A városban egyik nap összetalálkozott azzal a volt osztálytársával, aki elvitte őket Bodajkról. Nem akarta bántani, a volt nyilas mégis megijedt. Beszélgetni kezdtek, és akkor kiderült, hogy büntetésből kitétték egy tanyára tanítani a volt osztálytársat. Lelkiismeretfurdalás gyötörte a fiút István sorsa miatt. És amíg az van, addig a bűne is elkíséri. Tudta, hogy csak akkor szabadulhat meg tőle, ha megbocsát saját magának. Ez akkor még nem történt meg az ő lelkében. De hogyan tudna az ember magának megbocsátani? Mikor másoknak sokkal könnyebb. István megbocsátott neki, és ezzel feloldozta.

II.

Hajnal hasad

Valami miatt az apjának elment a kedve a pedagógus pályától. Napról napra, hétről hétre mind elégedetlenebb lett magával meg a világgal. Már idegennek tetszett neki a tanítói pálya. Úgy érezte, hogy már semmi köze hozzá. A fogság megviselte, nemcsak a testét, hanem a lelkét is. Így jobbnak látta, ha más munka után néz. Talán valamiféle lökést adhatott számára az is, hogy 1949-ben Balinkán megkezdődött a szénbányászat. Bodajk-Balinka-Kisgyón között pedig a normál nyomközű vasút építése is megindult. A vasút 1951-ben Balinkáig el is készült. A környék ipari fejlődése nemcsak nekik jelentett jobb megélhetést, hanem Bodajkon sok más családnak is. Édesapja különféle gazdasági munkaköröket látott

Anyai nagyszülők

el, majd könyvelő és belső ellenőr lett a bányánál. Aztán mikorra nagy nehezen elcsitult a fogságból hazatért háborgó lelke is, akkor vágyakozva gondolt az elhagyott tanítói pályára, bár ezt nem mondta ki nyíltan soha. Aztán szerelmével, Zsófiával összekötötték a sorsukat, de az sosem fordult meg a fejében, hogy a szülői házban éljenek. Oka volt annak. Jó tanuló gyerekként, szeretett volna tovább tanulni, ami az apjának nem nagyon tetszett. Jobban szerette volna, ha a földekkel foglalkozik, és nem a tanulással. Hirtelen haragos, mérges ember volt. Olyannyira, hogy a feleségével külön sírban nyugodnak a bodajki temetőben. Szerencsére István apja nem örökölte ezt a mentalitást. Az anyai nagyszülei példás életet éltek a három lányukkal. Juliannával, Eszterrel és Zsófiával. István apja gyorsan beilleszkedett a családba, és a feleségével hamarosan ráleltek a közös boldogságukra. Az anyai nagyszülők hagyományos, nádfedeles falusi házban éltek a Petőfi utcában, ahol a gyermekáldás éppúgy szívesen látott vendég volt a vályogfalak között, mint egy előkelő kastélyban. Amikor István meglátta a napvilágot 1952. július 30-án, boldogság költözött az egyszerű kis parasztházba. Talán még a hajlott hátú öreg mestergerenda is kihúzta magát a plafonon, és a

nádkévék is sorakozót fújtak a tetőn. Azt mondják, hogy a nagyapjának különleges fény csillogott a szemében a boldogságtól, de lehet, hogy az áldomás is segített a csillogást kissé fényesebbé tenni. Ki tudja? Mindenesetre pödört egyet a bajsán. Fiú! Sajnos a rossz sem mulandó dolog, követ bennünket, és nem tudod lerázni bárhogyan is szeretnéd. A sors úgy hozta, hogy a kisfiú egyik nagyanyját sem ismerhette meg. A hosszú udvar hátsó részében laktak. Középen nagy konyha, és elöl - hátul egy-egy szoba. Ő a szüleivel lakott az egyik szobában, a másikon nagyapja és az édesanyja testvére, Julianna, aki 1989-ben bekövetkezett haláláig velük élt. Édesanyja másik testvére, Eszti néni hozzáment egy Kovács Sándor nevű emberhez, és született két gyerekük. Ők a saját gyerekein kívül a legközelebbi rokonai Istvánnak. Kezdetekben nagyon szerény körülmények között éltek, mint mindenki más abban az időben. Első emlékei a gyerekkorából: édesanyja virágmintás ruhában főz, miközben ő a háromkerekű biciklivel a konyhaasztal körül karikázott. A gyerekek néha hangosak, izgágák, és van, amikor idegesítők tudnak lenni. Néha pedig láb alatt vannak. Édesanyja nem szólt egy szót sem, türelmesen kerülgette a konyhában. Talán csak az asszony tekintetét kapta el az apja, aki felkapta, és a karjába vette.

– Gyere, megnézzük jönnek –e a katonák?

Aztán kimentek a ház elé az utcára, és vártak. Bodajkon ötvenhat csendesebben zajlott, mint a nagyvárosokban. Volt haláleset náluk is, de szerencséjükre a falut elkerülte a lövöldözés. A Bodajki 12. önálló bányászszázlójának egyik katonája esett áldozatul a szovjet önkénynek. Ezt akkoriban a kicsi István nem érthette, hiszen csak négyéves volt. Várta a katonákat apjával a kapu előtt. Közben elsétáltak a tóig, ami csak néhány házra volt tőlük. Erős szél fújt, és hallgatták a fázós békák brekegését. A férfi magához ölelte a kisgyereket. A gyermek pedig érezte a pulóverén a kesernyés dohány illatot, amit magába szívott a vastag fonal. Nem volt kellemetlen, csak furcsa, mert leginkább az édesanyja, nagyapja, és Juliska volt vele napközben. Nekik nem volt dohányillatuk. Néhány évet az édesanyja bejárt az akkor még létező szövőgyárba dolgozni, de többnyire otthon volt a gyerekekkel,

így aztán az életéből kimaradt az óvoda. A Kossuth rádióban hallgatta az „Óvodások műsorát”, és mondta az Édesanyjának, hogy ő is szeretne óvodába járni.

– Kisfiam, szeptemberben már iskolába fogsz járni. – válaszolta mosolyogva az asszony.

1958 mozgalmas és szomorú év volt számukra. Bodajk jelentős változásokon ment keresztül a balinkai bányanyitás kapcsán. Rohamléptekben folyt a község közművesítése, és a bányászlakótelep is épült. Felbolydult a falu, és mindenki igyekezett kényelmesebb feltételeket biztosítani magának és a családjának. A bánya munkalehetőséget teremtett, és jövedelmet biztosított a község lakóinak. Bodajk község a fejlődés útjára lépett. István szülei is belefogtak a ház bővítésébe és korszerűsítésébe. Bevezették a vizet. Lett fürdőszobájuk, angol vécéjük. A nagy konyhából szoba lett, a kamrát pedig kibővítették konyhává. A kicsi István munkások között téblábolva, hallotta meg a Vukics jegyzőékkel kapcsolatos szóbeszédet: a háború alatt az oroszok az angol vécét még nem ismerték, ezért az egyik katona halat mosott benne. Aztán a halat elnyelte a vécé. Ez lett a fajansz végzete, mert a Vukicsék vécéjét szétlőtték. Az apjától gyorsan meg is kérdezte.

– A mi vécénket is szétlövik az oroszok?

– Nem, a mienkét senki nem fogja bántani. – nyugtatgatta a fiát.

A szülők készülődtek, mintha vendégeket várnának. Mindenki sürgött-forgott, és nagy felfordulás volt az udvarban is. Ez tetszett a kisgyerekeknek, hiszen többnyire egyedül játszott. Most viszont sok idegen ember megfordult náluk, s mindenkinek volt néhány szava hozzá. És ha már nem volt, akkor ő bámészkodott vagy lábatlankodott a kőművesek, és a vízszerelők körül.

Aztán az édesanyja egyik nap elment, és nem jött haza. Mindenki feszült, és ideges volt. Az apja fel s alá járkált. Az édesanyja nővére, Julika beszélgetett vele. Olyan érzése támadt, mintha vigasztalni szeretnék, pedig neki semmi baja nem volt. Kereste, és hiányolta már az anyját, erre Juliska az ölébe vette a gyereket. Nem értette, hogy miért könnyes a szeme az asszonynak.

– Miért sírsz?

– Nem sírok, csak szomorú vagyok.

– Könnyes a szemed.

– Csak belerepült egy bogár.

Nagyapja szótlanul ült a karosszékében, és már régóta nem volt a kezében se könyv, se újság. A kisgyerek már napok óta nem látta az édesanyját. Mikor hazajött, az asszony arca beesett, szemei alatt sötét karikák, és a bőre pergamenszínű volt. A gyermek számára úgy tűnt, hogy nagyon lefogyott. Kishúga halva született, és majdnem ráment az édesanyja is. Valahogy ez a kép ragadt meg benne. Sokszor elgondolkodott rajta, amikor a családi fényképeket nézegette, hogy mosolygós arcok néznek vissza rá. Születésnap, esküvő, nyaralás, játszadozó gyerekek. Mindig az életük boldog perceit örökítették meg. Ha egy idegen belenézne ezekbe az albumokba, akkor azt hinné, hogy vidáman éltek, tragédiák nélkül. Érdekes, hogy senki sem örökít meg olyasmit, amit el akar felejteni, vagy ha nem is akarja elfelejteni, akkor is olyan helyre teszi egy képzeletbeli polcon, amivel nem találkozik minden nap. A tragédiák állítólag edzik a lelket. István az édesanyján nem ezt látta. Megtört és elesett volt sokáig. Később már tudott nevetni, aztán elsírta magát, és ő gyerekként nem értette, hogy miért? Hogy különb emberré tette-e a tengernyi bánat? – aminek tanúja volt. Nem tudni. Mindenesetre attól a naptól sokkal jobban vigyázott a fiára. István gyakran ellenkezett e miatt. De vannak dolgok az életben, amiket igazán csak felnőttként, szülőként értünk meg. Eljött a szeptember, és két hétig bőgve ment az iskolába. Az egyke gyermekek sokja volt rajta. De Edit nénit, a tanítót nagyon szerette, mert neki mindig sikerült megvigasztalni a kisgyereket. Lassan megbarátkozott az iskolával, és új ismeretségek és barátságok is szövődtek. Sok olyan gyerek volt annak idején, akik nem Bodajkon születtek, hanem csak a bánya miatt költözött ide a családjuk. Akkor még több helyen működött az iskola a községben a sok gyerek miatt. Jó pár év múltával aztán István is tanár lett, és sokszor elgondolkodott azon, hogy vajon mikor tanítja helyesen a gyerekeket? Nekik az iskolában azt tanították, hogy legyenek jók, osszák meg a játékaikat. Igyekezzenek mindig kedvesek lenni másokkal. Ha nem tudnak valamilyen harag miatt, akkor inkább ne szóljanak egy szót se. De ha nem szólnak, akkor nem fogják megismerni egymást. Ha kímélik mások érzéseit, akkor eltitkolják a magunkét.

Ha eltitkolják az érzelmeiket, akkor azt előbb-utóbb biztosan megbánják. Az őszinteség is nagyon fontos dolog, de ha őszinte vagy, szinte borítékolható, hogy nem te leszel a legnépszerűbb ember. Viszont ha szerencséd van, akkor talán tisztelni fognak. A tanítás legnehezebb része, megtalálni a helyes egyensúlyt. István bátran mondhatja, hogy a bodajki tanítói, tanárai mindig megtalálták a helyes egyensúlyt. A gyerekek azért mindig könnyebben csiszolódnak egymáshoz, mint a felnőttek. Főként úgy, ha vannak közös tevékenységek, mint például az utcai gombfoci bajnokság, amit annakidején télikabátgombokkal játszottak. Ez nem volt a szabályzat része, de a télikabátokon voltak a legnagyobbak a gombok. A labda szerepét általában egy fehér és kicsi inggomb töltötte be. A meccsek előtt csapatot választott mindenki. Ha el nem happolták előre, akkor mindig a Fradit választotta. Ezek a bajnokságok többnyire a nyári szünetek idejére estek. Olyankor Juliska és az édesanyja sűrűbben ellenőrizték a télikabátjaikat, hogy megvannak-e a gombok. Az akkori divat szerint a női kabátokon hatalmas és vastag gombok voltak, amik kiváló kapusnak számítottak.

Szóval egy-egy jó kapus megért néha egy fejmosást. Aztán a piac igényeinek megfelelően megjelentek a műanyag gombfocik, félgömb alakú kis búra alatt, a játékosok nevével és fotójával. Ettől kezdve a kabátok biztonságban voltak. A nagynéni mindig nagy figyelmet fordított az erőnléti edzésekre, nehogy Istvánka alulmaradjon a gombfocis küzdelemben. Kigyalogoltak Balinka felé az Újszőlőkig, ott volt nekik földjük és szőlőjük. Nagyjából két kilométer talpalás után kikapcsolódásként kapáltak, szőlőt kötöztek egész nap, majd hazaballagtak. De faluhelyen ez már csak így van, ahol föld van, ott munka is van. Azt mondják, hogy a kemény munka és a hit túljuttat bármin, és segít valóra váltani minden álmot. Valóra vált-e minden álma Istvánnak? Ezen nem gondolkodott még. Mindenesetre, az ő álmainak nincs „bakancslistája”, mert az élet amúgy is hoz magával mindig újabb, és újabb álmokat. Gyerekkorában sok minden megfordult a fejében, hogy mi szeretne lenni. Gyógyszerésztől a kocsisig számtalan ötlete volt. Tetszett neki a fehér köpeny és a falusi patika különleges illata. Imponált neki a pult mögött állók tudása, és hogy a patikusról az emberek mindig nagy tisztelettel beszéltek. Ez irányú álmai beteljesedését csupán a kémiával kapcsolatos ismeretei gátolták meg. Lovaskocsit hajtani, az is egy nagy álma volt számára. Falusi poros utakon, a vágató szekér nyomán a porfelhőbe burkolódzó fák látványa nagyon szépnek tűnt számára. Együtt játszott az utca gyerekeivel a levélbe borult fák alatt, pitypangot szedtek a mezőn, amit hazavitt anyjának, és vázába tette, mint a legbecsebb virágot. Aztán egész nap rúgták a port a labdával, és dagasztották a

sarat. Élvezettel szórták egymásra az őszi faleveleket, és úgy érezték, hogy az idő nyomtalanul múlik el felettük. Nincs így, mert a fák közben kidőltek, a poros ösvények helyét pedig aszfalt és betonjárdák foglalták el. Mire észbe kaptak, elérkeztek életük deléhez. Néha jólesik leülni és beszélgetni az elveszett időkről, melyet a szívünk mélyén őrzünk. Az élet most is szép, csak már más világban élünk. Az viszont nagyon jó, amikor felismerjük egymás szemében a még mindig bennünk lakozó gyermeket. Elmosolyodunk, mert tudjuk, hogy az emlékeinket nem veszítettük el a hosszú út során. Istvánnak is eszébe jutnak a gyerekkorból apró epizódok és bevillanó képek: olvastak nagyapjával, aki az öreg karosszékében ült, és mesélt a múltból. Amikor közeledtek a faluhoz a szovjet csapatok, akkor az éjszaka sötétjében átment a templomba, ahol amúgy gondnok volt, és összeszedte az egyházi kelyheket, kegytárgyakat, amiből a reformátusoknak nem sok van, de azt a nem sokat féltve őrizték. Egy zsákba tette őket, és elásta a kert végében. Aztán mikor béke lett, és megnyugodott a világ, akkor kiásta és visszavitte a helyére. Az édesapja hegedűje rosszabbul járt, mert valami okból összetörték a felszabadító katonák. István szorgalmasan járt hittanra, és hatvan-négyben Bakó Zoltán konfirmált. Ők konfirmáltak nála utoljára.

Baloldalon elől: István. Bakó Zoltán és az utolsó konfirmáló csoport

Emlékszik még a kastélyra, aminek a romos falai álltak csak, mint tépett kéményszerű ingek. Aztán arra is, hogy lassan újjáépítették, és turistaszálló lett belőle. Eszébe jut, ahogyan Juliska dicsérte a kukorica növekedését, majd kukoricafosztáskor a termést. A nyers kukorica illatát és porát még mindig az orrában érzi. Emlékszik az őszi szüretekre az Újszőlőben. A szőlőre, amit egész nyáron gondoztak, hogy aztán a gyümölcsből bor legyen. Akkor még lovuk is volt. Lesték a fákon a rügyek kipattanását, nézték, hogyan pihennek meg a fáradt emberek az ekevason, miközben ők, a kapára támaszkodva fújták ki magukat. Gondolkodtak az életről, szerettek és reménykedtek, imádkoztak a templomban. Emlékszik a karácsonyokra, a havas istentiszteletekre. Eszébe jut egy viharos nyári hétfő délután, amikor anyja és nagynénje társaságában várták haza az apját, miközben édes kalácsot falatozott. Egy szép este a szomszédban, ahova kanadai rokonok érkeztek. Egy téli tollfosztás. Emlékszik az estike illatára, ami még most is az orrában van, vagy a margaréta fehér szirmaira és sárgájára, ami az udvarban nyílt. A lovaskocsikkal teli udvarukra búcsú idején, amikor autó még alig volt. Szerinte ezek a dolgok teszik boldoggá az embereket.

Gyakran eszébe jutnak a keresztszülei, és a Majkon töltött gyerekkori nyarak is. Keresztapja az Esterházy grófék parádés kocsisa volt a háború előtt. A kamalduli szerzetesrend által használt épületegyüttesben már a háború előtt is a belső cselédség lakott. A majorsági épületekben kovácsok, lovászok, iparosok rendezkedtek be. A kastély körül pedig egy elegáns angolkertet alakítottak ki. A szerzetesi cellaházak a háború után, posztógyári munkások otthonai lettek. Az egyik ilyen házban laktak a keresztszülők, akik mindig örültek, amikor ott volt náluk. Őket nem áldotta meg a sors gyermekkel. Keresztapjáék szomszédja az egyik ilyen kicsi cellaházban, Esterházy grófnő volt. Egyik fiuk a háború, a másik fiuk a háború utáni paralízisjárvány áldozata lett. Lányuk, Mónika Bécsbe menekült. A grófné és testvére azonban maradt: Esterházy Móricné, született gróf Károlyi Margit és testvére, Emma egészen 1973-ig laktak a cellaépületben.

Keresztszülőkkel Majkon

Kétkezi munkával keresték meg a megélhetésükhöz szükséges pénzt. Nagy élmény volt István számára, hogy életében először, az iskolán kívül, a grófnővel beszélgethetett angolul. Akkor már középiskolás volt.

Nagy szeretettel emlékszik az általános iskolai tanáira is, akik falusi tanítóként, tanárként is képesek voltak olyan tudást és tartást adni, amit talán városban kevésbé kaptak meg a gyerekek. Ebben biztosan közrejátszott az is, hogy ezen a kicsi településen mindenki ismert minden családot. Más légkör uralkodott, mint a nagyvárosokban. Külön megemlíti Batthyányi Istvánné, Edit nénit, aki az iskolás léte kezdeti nehézségein átsegítette, Herber Ignác sváb származású, régi vágású falusi tanítót, aki amúgy apjának jó barátja volt. Végül, és nem utolsósorban Ruprecht Ottót említi, aki aztán ötödiktől az osztályfőnöke és magyartanára lett. Neki mindenképpen szerepe volt abban, hogy erre a pályára lépett. Nyolcadikos lehetett, amikor először hallotta tőle, hogy Németh László a legnagyobb magyar író. Ő adta kezébe egy november 7-i ünnepség alkalmából Babits Húsvét előtt c. versét. Ma már tudja, hogy ez fricska volt az akkori hatalommal szemben. Szóval itt kezdett eszmélni egy alapvetően hazug korban, amikor sokan az igazat mondták neki, nemcsak azt amit elvártak... Itt hallott először József Attiláról is. S aztán jóval később idehozott írókat és

Az általános iskolai osztály

költőket a könyvtárba, a község házára, a református templomba, hogy viszonozza némileg azt, amit itt kapott szellemi fejlődéséhez. Hívta Csoóri Sándort, Buda Ferencet, Bella Istvánt, Jókai Annát, Szathmári Istvánt, Serfőző Simont, Sobor Antalt, Cs. Varga Istvánt, Balczó Andrást és másokat. Hiszen a szülőföld egyrészt földrajzi hely, másrészt eszmélésének és érzelmeinek központja. Emberek sorsának élettere és a kultúra bástyája. Magyarságunk biztos eredője, hazafiságunk gyökere. S ki a gyökereit őrzi, az léphet csak tovább. Ehhez tartozik az is, hogy tudjuk: a második világháború idején itt élt a jelentős költő és író, Jankovich Ferenc, akinek Csepp a tengerben c. könyve erről a világról tudósít. Miként a Spányi- és a Peske-képek is.

Egyke gyerekként úgy alakult, hogy sokat volt felnőtt környezetben. Élvezte a felnőttek beszélgetését. Jöttek hozzájuk apja kollégái és barátai, akik boros, dohányfüstös, nagy ultipartikat csaptak a szobaasztalon. Húszfilléres alapon játszották az ultit. I. Jakab angol király valószínűleg mindegyikőjüket tömlöcbe vetette volna, ha látja, mi füstöt eregetnek ki a szájukon. "Kedves Polgártársak! Hagyjátok abba végre ezt az örültséget, amelyet szégyenből fakadt tévedésből fogadtatok el és korlátozottságból használtatok: örültség ez, amely az istenség haragját lángra gyújtotta, a testi egészséget legyengíti, a vagyont kikezdi, a nemzet méltóságát elhomályosítja... szaga undorító, káros az agyvelőre, és a fekete füst kigőzölgése leginkább a pokol fortyogásához hasonlít."

I. Jakabbal ellentétben, ő szerette ezeket a füstös estéket. Szerette, mert nem küldték el az asztal mellől, és hallgathatta a beszélgetésüket. Sőt az apja néhány kollégájával kifejezetten jó barátságba került. Baranyai Jóska bácsi, amikor leérettségizett, azt mondta.

– Na, most már tegeződjünk.

Ő volt az első felnőtt az életében, akivel pertut ivott. Sem előtte, sem utána nem volt tiszteletlen vele, mert a tiszteletlenség nem a tegeződéstől vagy a magázódástól függ. Az életében aztán adódtak olyan ismeretségek, mint Püski Sándor, a legendás könyvkiadó, aki bár felszólította, hogy nyugodtan tegezze, mégsem jött István szájára valami miatt a tegeződés. Talán az iránta érzett tisztelet akadályozta meg ebben.

III.

Ébredés

Néha úgy tűnik, mintha nemrég történt volna, hogy ünnepélyes körülmények között elballagtunk a középiskolából, elbúcsúzunk a tanárainktól, barátainktól. Ilyenkor az az érzése támad az embernek, hogy mindenki nagyon közel áll hozzánk. Néha pedig olyan érzés, mintha ez nem is a mi emlékünkné lenne. De ne szaladjunk előre, mert István még csak most kezdte a középiskolát.

Jó tanuló volt az általános iskolában. De amennyire szerette a humántantárgyakat, annyira nem vonzódott a matematikához, fizikához. Ahogy volt technika tanára, Zoltai Márton nyolcadikban megjegyezte:

– Fiam, te nehogyszakközépiskolába, vagy technikumba menjél tanulni, mert két héten belül agyonvág az áram.

Így aztán az általános iskola befejezését követően a középiskolai éveket már Székesfehérvárott töltötte, egy igen patinás, jó hírű intézményben, a Teleki Blanka Gimnáziumban, amely a harmincas évektől Árpád-házi Boldog Margit Leánygimnáziumként, majd Árpád-házi Szent Margit Leánygimnáziumként működött 1948-ig. Az első lépések fontosak voltak a fiatal ember életében. Főleg ebben az új és ismeretlen környezetben, hiszen ezek néha veszteséggel jártak. A veszteség főként a megszokott környezet hiányában mutatkozott meg. A középiskola az első lépés volt a zárkózott fiú felnőtté válásának útján. Az élete sokkal bonyolultabbá vált, ugyanakkor viszont tele lett lehetőségekkel, és esélyt kapott, hogy új dolgok felé nyíljon meg.

Harminckét lány közé került hét fiútársával együtt. A gimnázium nyitottságot jelentett, és egy kis haladékot arra, hogy eldöntse, valójában mi is szeretne lenni. A Telekiben 1966-ban már működött angoltagozatos osztály, és ez vonzó volt számára. Tulajdonképpen e miatt választotta a gimnáziumot. Akkor még csak szunnyadó parázsként, néha vékonyka füstöt eregetve élt benne Kölcsey eszméje, szerint... „Idegen nyelveket tudni szép, a hazait pedig lehetőségig mívelni kötelesség”.

A gimnáziumban nem volt kiemelkedően jó tanulmányi eredménye. A matematika, a fizika, a kémia tárgyak tekintetében pedig folyamatos kihívásokkal küszködött. Néha dühös volt, amikor a matematikatanára szöveges feladatot adott neki...

A matematikáról amúgy is csak azok tudnak reális képet festeni, akik bár használják, de sosem értették. Sem az összefüggéseit, sem az abból adódó

eredmények hasznosságát. Ha jól végiggondoljuk, akkor a mesékben sincs több hazugság, mint a statisztikákban, amit bonyolult matematikai képletek alapján számolnak. Azt mindenesetre leszögezhetjük, hogy nagyritkán, de mindegyikben van egy csöppnyi igazság. Ám a kötelezően tanított orosz nyelv ismeretének elsajátításában sokat köszönhet Vágó Józsefné, Olga néninek, aki kiváló orosz tanár volt Bodajkon.

Bejáró diákként, ingázva töltötte a négy évet a Bodajk-Csókakői megálló, és a fehérvári vasútállomás között. Honnan is tudná az, aki sosem volt bejáró, hogy mi a jó nekik. Például az nagyon jó volt, amikor egy korábbi vonattal hazamehettek. Viszont nagyon rossz korán sötétedő téli délutánokon döcögni a vonaton, amikor se fűtés, se világítás nincs. Az ember összefagy, mire hazaér, és a szülei aggódnak, hogy hol van már ez a gyerek. A sötét és hideg hajnalok, ködös vacogós reggelek sem voltak jobbak, amikor Rigó Sanyit, második unokatestvérét kesztyűjénél fogva vezetgette a rét melletti úton át, az állomásig. De a bejárók sorsa az már csak ilyen.

Akkoriban szombatonként is volt tanítás, többnyire délig. Mivel István kedvelte a sportokat, Rigó Sanyival ott maradtak néha röplabdázni az iskolai pályán. Versenyszerű sportolásra nem gondolt. Talán a futásban érezte magát tehetségesnek, de annyira jónak mégsem, hogy belevágott volna. Így csupán maradt a sport szeretete.

Amikor a Fradi vagy más csapat szurkolójaként azért imádkozik az ember, hogy megnyerjen a csapata egy focimeccset, azért is imádkozik, hogy az ellenfél veszítsen. Furcsa dolog azt gondolni, hogy Isten majd személyesen közbenjár az érdekedben, amikor az ellenfél is a győzelemért imádkozik. Viszont egy emlékeztető sporteseményt felidézünk. 1968. szeptember 15-én, Albert Flórián huszonhetedik születésnapján, Videoton-Ferencváros meccs volt a Sóstói stadionban. Az utolsó hazai meccse Varga Zoltánnak, aki aztán az olimpiát követően nem tért vissza Magyarországra. István és édesapja, nagy Fradi-drukkerek lévén kilátogattak a pályára, és beálltak a Fradi „B” középhe szurkolni a csapatnak. Akkoriban mindenkinek a kezében volt egy táskarádió, mert a rádióriporterek a pálya széléről közvetítették a meccseket. Ez a meccs, Gulyás Gyula közvetítésével zajlott. Róla mindenki tudta, hogy Fradi-drukker. Úgyhogy a közvetítés sem volt teljesen elfogulatlan. Félidőben aztán Gulyás odahívta Albertet, aki éppen az öltözőbe készült. Ezt látva, a „B” középből egy hústorony elkiáltotta magát.

– Kuss, a Császár szól!

A „B”- közép elnémult, és a rádiót hallgatta mindenki.

Az „anyanyelvi nevelés” természetesen a focimeccsek velejárója volt, és marad is. Ahogy Eötvös Károly mondja: „A test is kiizzadja az ártalmas nedveket, a lélek is kiizzadja az ártalmas indulatokat. A léleknek ez az izzadása a káromkodás.” Használni viszont nem kötelező.

A tantárgyak közül inkább a történelem és az orosz nyelv állt közel hozzá. Aztán Moravánszky Ákos irodalomtanár szakkörein ismerkedett az irodalommal. A szakkör témája akkoriban a francia szimbolizmus volt. Itt találkozott először a szimbolizmus szülőatyjának, Charles Baudelaire-nek nevével. A magyar irodalomhoz való kötődése, itt még nem több az átlagosnál. Mondhatnánk azt is, hogy későn érő típus volt, aki az első éveket az útkereséssel töltötte. Akkor még nem fordult meg a fejében, hogy magyarszakos tanár legyen, vagy bármikor is irodalomtörténettel foglalkozzon. A tanáraihoz fűződő kapcsolata jónak mondható volt, de igazából csak később tudatosult benne az, hogy milyen sokkal tartozik azoknak, akik nevelték. Ez így van másoknál is, amióta világ a világ. A jó tanár amúgy sem vár el dicséretet és szeretetet a fiataloktól. A jó tanár kivárja az időt... Úgy hozta a sors, hogy két osztályfőnöke is volt. Az első Várnai Jánosné Erdélyi Edit, aki magyart és történelmet tanított a diákoknak. A második osztálytól Horváth Miklós matematika tanár vette át egy évre a gyerekeket a szülési szabadságra távozó osztályfőnöktől. A tanárokat a diákok néha szeretetből, olykor pedig gúnyból nevekkkel látják el. Az új osztályfőnököt Mityának becézték szeretetből. „Nagyon jó fej volt”. Sajnos, fiatalon meghalt. Osztályfőnökként, a fiatalok lelkét nyitó kulcsot gyorsan megtalálta. Tudomásul vette, hogy ez egy angoltagozatos osztály, és nem akart belőlünk matematikust faragni. Bár voltak kiemelkedően tehetséges matematikusok is közöttük. Ha már angol tagozat, akkor meg kell említeni Szabóky Pál angol tanárt, aki a későbbiekben is szerepet játszott István életében, ugyanis a főiskolai sikeres angolfelvételi érdekében korrepetálta Istvánt a székesfehérvári vasútállomás, nyáron meleg, télen hideg kultúrtermében. Pali bácsi lejött Budapestről, István pedig bevonatozott Bodajkról Fehérvárra.

Visszatérve a középiskolához; Szabóky tanár úr és egy fiatal tanárnő közösen tanították egy darabig az angolt, amikor csoportokra bontották az osztályt. István és csoportja Bácsi Tünde nevű, nagyon szép angoltanárnőhöz került. A kor szellemének megfelelően, a tanárnő Beatles-dalokat tanított a fiataloknak, ami természetesen akkoriban mindenkinek nagyon tetszett. Bár akkor még nem voltak tisztában azzal a fogalommal, hogy az élet az, ami éppen velünk történik, miközben teljesen más terveink vannak. Azt viszont kezdték már kapizsgálni, főként a fiúk, hogy nincs szükségük kardra, hogy a virágokon átvágják magukat. A fiúk és

lányok közötti barátságok néha mélyebb érzelmeket rejtettek, mint amit egymás felé mutatni mertek. Akkoriban a kamaszszerelmek gödrös útján botladoztak. István szerette a Telekis éveket, de igazából a felszabadulás a kibontakozás nem ott jött létre. Mert a világon talán az a legrosszabb dolog, amitől az ember teljesen össze tud zuhanni, és, az a reménytelen szerelmek. A legrosszabb pedig egy iskolai szerelmek, mert akit szíved szerint elkerülnél, azzal össze vagy zárva egész nap. Viccesnek tűnik, de nem az. Amikor kamaszként legkevésbé sem tudod kezelni az érzelmeidet, akkor ez nem annyira vicces. Persze a kamaszkori szerelmeket nem kell nagyon komolyan venni, hiszen ilyen helyzetet minden tizenéves átél, legalább egyszer az életében.

Vidéki fiúként kicsit nehezen illeszkedett be az új környezetbe, de aztán jó barátság szövődött az osztály csekélyszámú fiú tagjai közül König Róberttel, aki ott lakott az iskolával szemben, a Lenin út 6-ban (Prohászka Ottokár út). A barátság kezdete talán akkorra tehető, amikor 1969-ben a nagy hó miatt nem tudtak hazamenni Bodajkra. Így aztán Jung Miklós osztálytársával együtt ott aludtak Königéknél. A barátság a középiskolai éveket követően is folytatódott. Róbert szép karriert futott be. Mondhatni a leghíresebb osztálytársa, és egyben barátja volt Istvánnak, 2014-ben bekövetkezett haláláig. Munkácsy Mihály-díjas grafikusművész lett belőle, és ösztöndíjak segítségével megfordult számtalan országban. 1993-ban a Hágai Királyi Akadémián volt vendégtanár, 1997-ben a Buffalo-i Castellani Múzeumban volt kiállítása, 1999-ben elnyerte Baden-Württemberg Tartomány művészeti nagydíját. Róbert a középiskolai évek alatt gyakran járt Bodajkra Istvánéhoz és Miklóséhoz. Már akkor is nagyon vonzódott a falusi kultúrához, és a helybéli gyerekekkel együtt végig járták a padlásokat. Köcsögöket, és egyéb rég elfeledett használati tárgyakat gyűjtögettek. Korábbi keltezésű, és máig tartó barátság szálai kötik Jung Miklóshoz is, hiszen Bodajkról együtt jöttek Fehérvárra tanulni.

A nyári szünetek néha hosszúnak, néha túl rövidnek tündek. Ritkán jutott idő és pénz a családi nyaralásokra. Egyszer-egyszer Agárdon, és a Balaton is járt a szülőkkel. Falusi gyerekként többnyire a kerti munkák, bodakajtori gyümölcsszedés, kárpitos üzembeli szegecseles töltötték ki a nyarait, illetve a Majkon élő kereszt-szüleit látogatta meg nyaranta pár hétre.

Aztán eljött az érettségi, és az érettségi után jó tanácsként az mondták a tanárok, hogy mindenki valósítsa meg az álmait, mert csak az hozhatja meg a boldogságot az ember számára. Ez így jól is hangzott, csak azt felejtették el hozzátenni, hogy előbb fel kellene ébredni. Az ébredés hamar eljött István számára, amikor jelentkezett a Pécsi Tanárképző Főiskolára történelem–orosz szakos tanárnak. A

történelem érdekelte mindig, és úgy gondolta, hogy az orosz nyelv is megy annyira, hogy elegendő lesz a felvételihez. Aztán utólag mégiscsak hálát adott a sorsnak, hogy nem vették fel a főiskolára.

– Túl sokat kellett volna hazudnom a gyerekeknek a történelemórákon. Ez nem ment volna.

A sikertelen felvételt követően István úgy gondolta, hogy elmegy képesítés nélküli tanárnak. Már volt elképzelése a jövőjét illetően, és a tanári pálya is egyre jobban vonzotta. Számára nemcsak a tantervben foglaltak tanítása volt a fontos, hanem, az is, ami kívül esik a tantárgyak keretein. Olyan dolgok váltak fontossá, amiket bodajki tanárai neki is átadtak. Erkölcs, hűség, világnézet. Azt látta és tapasztalta, hogy a tanárok mindennap kiállnak a diákok elé, és adnak nekik valamit. Nem csak érdemjegyeket, hanem tudást is. A tudásukat, amit megtanultak, átadják a diákoknak, és amikor adnak valamit, akkor magukból is adnak egy keveset, mert másként ez nem megy.

Elment a Móri Járási Tanács Művelődési Osztályára, ahol Mátrai Ferencné osztályvezetőnél érdeklődött, egy bakonycsernyei képesítés nélküli tanári állás után. Mátrainé akkor azt mondta neki, hogy van egy ötlete. Menjen inkább Móra, ahonnan Szele István (Szetya) népművelési felügyelő éppen bevonult katonának, és nincs helyettesítő személy arra az időre. Ez elég abszurd dolognak tűnt annakidején, friss érettségivel, és nulla tapasztalattal a zsebében. Annyira abszurdnak tűnt, hogy kért néhány napot, majd visszament, és elvállalta a felajánlott munkát. Fogalma nem volt róla, hogy mit kell ott csinálni, de aztán betanították. Nagy hatással volt rá Jámbor István gazdasági felügyelő, aki hét-nyolc évet töltött szovjet fogságban. Ez kellőképpen befolyásolta a gondolkodását, de megtűrték, mert rendkívül jó szakember volt. István egy csomó adminisztrációs teendő mellett kijárt a körzetükbe tartozó művelődési házakhoz. Többek között Bakonycsernyére is. Akkor találkozott életében először Tolcsvay Bélával. Mint felügyelő vett részt ezen a március 15-i műsoron 1971-ben. Ekkor még az eredeti Trió működött. Tolcsvay a műsort követő beszélgetésben mesélt a budapesti ünnepségről, a Petőfi szobor előtti rengeteg virágról, és a rendőrökről, akik feloszlatták az összejövetelt.

Jó gyakorlat volt István számára, mert megtanult mozogni az iskolán kívüli világban. Belekóstolt a közéletbe is egy kicsit. Nagyon fontos dolog volt, hogy a művelődési osztályon ott volt szinte minden kulturális folyóirat, amit hivatalból megkaptak. A Forrás, az Új írás, Kortárs és még sok más kiadvány. Mivel a munkaidejét nem töltötte ki teljes mértékben a felügyeleti tevékenység, így jutott ideje az olvasásra is. Az olvasás nagyon fontos dolog volt számára. Mert az olvasás

nem passzív időtöltés. Olvasni annyit jelent, hogy érzel, értesz és tanulmányozol. Ez az egyetlen mód arra, hogy az ember megtapasztaljon egy másik világot, egy másik életet. A folyóiratokkal való kapcsolata, a későbbiekben is fontos szerepet játszott. Közben sok járási vezetővel is találkozhatott, ami szintén hasznos dolog volt a mindössze tizenkilenc esztendőes fiúnak. Megismerte Fekets Lászlót, a megyei művelődési osztály munkatársát is, akinek nagyon sokat köszönhet. Miközben szorgalmasan járt angol korrepetálásra a fehérvári vasútállomás kultúrtermébe Szabóky tanár úrhoz, ugyanolyan szorgalommal járt Fekets Lászlóhoz a megyei művelődési központba, a magyar nyelv és irodalom főiskolai felvételi előkészítőre. Egy év után ismét jelentkezett a főiskolára, csak most már magyar - angol szakos tanárnak. A felvételije ezúttal sikeres volt.

Az örömből öröme is vegyült, mivel annakidején a felsőoktatásba felvételt nyert fiukat elő felvételisnek minősítve, rögtön bevonultatták katonának. Kiskőrösre került tizenegy hónapra. Első lépésként már az is lehangoló volt számára, hogy marhavagonokban, és nem személyvonaton vitték a besorozott állományt. A kiképzés gyorsan lezajlott, és utána aláírtak velük egy papírt, hogy erről nem lehet beszélni, mert titkos. Sorozatvető egységhez volt beosztva, ahol a régi katyusáknak az elektronikai vezérlésű változatára kaptak kiképzést. Aztán néhány év múlva egy egész részletes riportot is leadtak erről a fegyverről. Ennyit a titkosításról... A kiképzés után, inkább csak unatkoztak. Azt mondják, hogy egy unatkozó hadsereg már eleve vesztes egy háborúban. . . Az unalom elűzésére, ősz lévén, azt találták ki a katonáknak, hogy a lehullott faleveleket egyenként kell összeszedni. A militarizmus amúgy is mindig idegen volt a számára, ezzel az elfoglaltsággal pedig végképp elvesztette az érdeklődését a honvédség iránt. Viszont voltak tiszték, akikhez viszonylag közel került emberileg. Ilyen volt az egyik főhadnagy is. István egy kimaradáson összefutott vele a tiszti klubban, ahol együtt borozgattak. Talán kicsit többet ihatott a főhadnagy a kelleténél, mert elmondta a bánatát. Elege van honvédségből, de nem tud mit csinálni, mert hiába van pedagógus diplomája, nem lehet csak úgy leszerelni innen. Bánatát aztán a borba fojtotta. Voltak a fiatal tiszték között kevésbé műveltek is. Közéjük sorolható egy nagyon alacsony termetű törzsőrmester, akinek már a neve is sokatmondó volt, de arra most nem térnénk ki. Szállóigévé vált mondásain röhögött az egész laktanya.

–„Effektíve kedves elvtársak, én nem vagyok szadizmus de, hogy maguk ráb...nak, az rizikós!...”

Szegény hallotta valahol, hogy helytelen a magyar beszédben a suksükölés, de nem tudta értelmezni a szabályokat, így aztán olyan mondatok hagyták el a száját, amit nem lehetett nevetés nélkül kibírni. Ilyenek voltak:

– Derittye fel a katona! – Futtyon a katona!

A törzsőrmester mellett azért voltak még mások is hasonló kvalitásokkal, például egy törzszászlós.

Istvánhoz látogatóba mentek a szülei, és véletlenül együtt utaztak Budapesttől a törzszászlóssal. Mivel elég ritkán jutott haza a fiú, így az édesapja érdeklődött, hogyan lesznek az ünnepi szabadságolások? Bízva benne, hogy karácsonyra csak hazaengedik a fiát.

– Tudja Kovács elvtárs, az úgy szokott lenni, hogy az ütegből az első harmad hazamehet karácsony előtt, a második harmad karácsonyra, a harmadik harmad a két ünnep között, a negyedik harmad pedig szilveszterre.

István szülei nem mertek nevetni rajta, mert ezt nem viccnek szánta a katonatiszt. Azt pedig egy könnyelmű nevetéssel nem akarták megkockáztatni, hogy nem engedik haza a gyereket.

Egy pozitív dolog azért volt az eltöltött egy év alatt. Sikerült létrehozniuk egy irodalmi színpadot. Abban az időszakban népszerűek voltak a ki mit tud játékok, így a hadseregen belül is indítottak egy ilyen programot. Istvánék Angela Davisről készítettek egy előadást, amiben ő a narrátor szerepét vállalta. Az irodalmi színpad abból a szempontból is jó volt, hogy kimehettek a városba próbálni, ami már önmagában is nagy szabadságnak számított. A szabadság mélyén ott lüktetett a remény és a lehetőség. A műsorukkal a selejtezőkön továbbjutva Hódmezővásárhelyre kellett menniük az elődöntőre. Akkoriban ezért fel kellett utazni Budapestre, és úgy vissza Hódmezővásárhelyre. Maga az utazás és a laktanyától való távollét hatalmas szabadságérzetet jelentett. Az akkori katonai szolgálatban a korlátozott szabadságnak nem volt az ellentéte a rabság, hanem csupán a kényszerű alkalmazkodás a körülményekhez, ami megnehezítette az életét. A legrosszabb élmény a honvédség alatt mégiscsak az volt, hogy egy várpalotai lőgyakorlat kapcsán Iszkaszentgyörgy mellé helyezték őket, ám előbb a bodajki vasútállomáson szálltak le, és onnan vitték őket Iszkára autókkal. A szülői ház ott volt a vasúttól nem messze, mégsem tehette meg, hogy hazamenjen. Lelkileg megviselte ez a dolog. Rosszabb volt, mint a heti egyszeri fürdés, és a halmokban álló egyhetes bűdös zoknik és alsógatyák illatnak nem nevezhető szaga. Rosszabb volt, mint amikor meleg víz helyett, már csak langyos csordogál, és az is hirtelen hidegre vált. Mert, vagy későn érkezted, vagy mások elhasználták előtted.

Habfürdő sem hiányzott, ott mindenkinek Honvéd szappan illata volt, de az inkább csak szag, mint illat.

Egy fehérvári katonatársa, majd Pécssett albérleti szobatársa valahonnan szerzett egy merülőforralót, és a mosodába leszökve, kétnaponta megfürdött egy fazék vízben. Ez azzal a kockázattal járt, hogy takarodóra nem mindig ért vissza a századhoz. Az öregkatonák ezért kilazították a csavarokat a vaságyában, ami összecsuklott, amint ráült. Az éjszakát aznap este a kövön töltötte, mert takarodó után már nincs villanykapcsolás. Vaságyszerelés meg főleg nincs. Az emberismeret, ha nem is mindig boldogít, de semmiképpen nem haszontalan dolog. Ha másra nem is, arra jó volt az akkori kötelező katonai szolgálat, hogy mindenféle társadalmi rétegből származó fiatalemberek voltak összezárva, akiknek ha tetszett, ha nem, meg kellett ismerniük egymást, és alkalmazkodniuk egymáshoz. Későbbiek folyamán ennek sok hasznát vette István is, aki tizenegy hónap után tizedesként hagyta el a hadsereget.

IV.

Szellőszárnyon

Egy esztendő kényszerszünet után Pécsre a tudományok városába költözött, oda, ahol az első magyar egyetem alapítása 1367- ben Nagy Lajos király nevéhez fűződik. István eddigi életéhez képest Pécs a lehetőségek és a szabadság városa volt, hiszen Székesfehérváron nem lakott, csak tanulóként naponta bejárt. Bár ismerte és szerette a várost, de igazából még Bodajk, a szülőfalu jelentett számára kapaszkodót és gyökeret. Hiszen ott éltek a szülei és rokonai. Pécssett az önálló élet, a város nyüzsgése, a leszerelés utáni időszak eufórikus szabadsággal töltötte be a lelkét. Azzal a reménnyel vágott bele a tanulásba, hogy most már boldogul az életben. Szembenézett a múlttal, de már nem naiv és gyenge kisfiúként, hanem főiskolás diákként. Már nemcsak azt látta, amit látni akart, hanem azt, amit látni kell.

A Mecsek-oldalban a Mikszáth Kálmán utca 17- ben két másik fiúval, főiskolás társaival osztozott egy albérleten. A házzal szemben magasodott a Misina a maga 535 méterével, és a közel kétszáz méteres TV-torony, a kilátóval. A délről jövő meleg szeleket a hegy mindig elgáncsolta, amik aztán nem tudtak feltápaszkodni, és ott ragadtak a hegy lábánál. Furcsa volt István számára a Móri- árokból fújó, metszően hideg téli szelek után ez a mediterrán éghajlat. Esők után a hegy izzadása gombaillattal töltötte meg az utcát. Szeretett itt lakni, mert ez a földrajzi környezet emlékeztette a falujára. Pécs kiemelkedően gazdag volt mindig a művészeteket, az irodalmat, a költészetet művelő jeles emberek tekintetében, akik ezernyi szállal kötődtek ehhez a városhoz. Istvánt megragadta már diákként is Janus Pannonius pécsi püspök, költő, humanista életműve. Ha már szóltunk róla, akkor illik megemlíteni, hogy sírját sokáig keresték. A püspök maradványait tartalmazó sírra végül a kilencvenes években a székesegyház altemplomában bukkantak rá. Püspöki szentmise keretében temették újra a bazilikában. Az újratemetéskor állítólag ötszáz mandulafát ültettek el, a költői nagyságának szimbólumaként.

István Pécssett ismerkedett meg Lázár Ervin munkásságával. Ő az ötvenes évek vége felé volt pécsi egyetemista. Később „Plajbász Karcsi” néven publikált az Esti Pécsi Naplóban. A pécsi irodalmi miliőt talán Lázár egy leveléből is érezhetjük. „Lázár sokszor úgy érezte, hogy őt Pécs sohasem fogadta be. Az is lehet, hogy én se őt. Ha egyáltalán számít ez.– írta több mint harminc év után. Távozása után néhány esztendővel pedig ezt: Én nagyon szerettem Pécsen élni. Budapesten ma sem találom úgy a helyemet. A Nádor-kávéház ... Hát ilyen itt nincs. Mindezt

Bertha Bulcsunak, pécsi évei egyik legjobb barátjának címezve.” Lázár Ervin, Bertha Bulcsu, Csorba Győző és Pákolitz István barátságot is ápoltak egymással, és nagy hatással voltak a főiskolás diákra.

István még életében ismerhette Várkonyi Nándort, aki világirodalom-történeti doktorátusát a pécsi egyetemen szerezte meg 1929-ben. A Symposion című lapnak az elindítója és szerkesztője volt. Bárdosi Németh János szombathelyi születésű költőre is jó szívvel emlékszik, aki a társelnöke volt a Batsányi János Irodalmi Társaságnak. Sokáig tanító volt Pakson, majd a Jelenkor szerkesztője, 1976-tól az Írószövetség dél-dunántúli csoportjának elnöke. Ő pedig nem más, mint Pákolitz István.

A fentiekén kívül is rengeteg olyan művész, író, költő élt ott, aki megelőzte a korát. Ezért eleve bukásra voltak ítélve. Sajnos, az utókor csak néhányukat tudta kimenteni a feledésből. Talán most egy lépést tettünk abba az irányba, hogy ez a feledés ne legyen visszafordíthatatlan.

Az iskola falai között viszont a sokat emlegetett Bécsy Tamással hozta össze a sors főhősünket. Bécsy Tamás tanított általános iskolában, gimnáziumban, majd a Pécsi Tanárképző Főiskolán. 1972-ben lett az irodalomtudományok kandidátusa. Akkoriban került a Nagy Lajos Gimnáziumból a Tanárképző Főiskolára, amikor István elkezdte a főiskolát. Istvánra döntő hatással volt a további pályáját illetően. Az első diákkori dolgozatát „Vörösmarty drámáinak romantikus vonásai” címmel írta meg, mellyel 1975-ben az Országos Tudományos Diákköri Konferencián különdíjat nyert. Érdekes élménye fűződik ehhez a dolgozathoz: büszkén vitte Bécsy Tamásnak az első változatot, amit nagy gondossággal készített. Tanára „darabokra szedte” az írását. Bécsy a drámaelmélet és a drámatudomány egyik legnagyobb alakja volt Magyarországon. Az a típusú pedagógus, aki nem szigorral, hanem bölcs intelmekkel irányított. Tőle nemcsak a szakmát, hanem a humort és emberséget is tanulni lehetett. Intelmeinek megfelelően István átírta a dolgozatát, és az eredmény nem maradt el. Az első publikációi is a főiskolához köthetők, melyek az „Universitas” című egyetemi lapban jelentek meg. Az első névváltoztatása is részben erre az időszakra tehető. Marafkó László és Szunyogh Szabolcs szerkesztették akkoriban a lapot. S mivel már volt egy Kovács István nevű költő és műfordító, Marafkó szólta Istvánnak, hogy jó lenne megkülönböztetni a két Kovácsot. Így aztán belőle B. Kovács István lett. 1976-78 között ezen a néven jelentek meg az írásai. Amikor is 1978 augusztusában Kovács Sándor Iván főszerkesztő, jeles irodalomtörténész írt egy levelet, hogy vegyen fel valami másik nevet, mert már B. Kovácsból is sok van. Végül a Kortársban már

Bakonyi István néven jelent meg az írása, Csukás István: A felidézett toronyszoba c. verseskötetéről.

Tanárai és tanítói között tudhatta Péczely Lászlót, Kodály Zoltán apósát, akit egy nagyon kedves joviális öregúrnak ismert meg. Verstant tanított. Az angol tanszékről Bognár Józsefet, aki legendás oktató volt. 1958-71-ig a Nagy Lajos Gimnázium tanára, az angol tagozat megszervezője. Ezt követően pedig a Pécsi Tanárképző Főiskola angol tanszékének tanára, docense, tanszékvezetője. Meg kell említeni még Trócsányi Miklós nevét is, aki az angol irodalmat oktatta. István szerette, és tisztelte hatalmas tudású, az angol nyelvre és irodalomra oktató tanárait.

Szeretettel emlékszik vissza Bertók László Kossuth-díjas íróra, költőre, aki ugyan nem tanította, de a mai napig előtte van, amint szürke köpenyében a főiskola könyvtárában ténykedett. Később Székesfehérváron a jeles költő többször is megfordult István hívására.

Felejthetetlen élmény volt számára az első külföldi útja. Az angol tanszék jóvoltából egyhónapos angliai tanulmányúton vehetett részt 1974-ben. Az utazást megelőzően fel kellett menni Budapestre, a minisztériumba egy eligazításra. Az eligazítást egy Hivatal Ervin nevű munkatárs tartotta. Nomen est omen...

Exeter délnyugat-angliai kisváros. A St Luke's College- University of Exeter fogadta a diákokat. Szállásukat is az iskola biztosította a saját kollégiumában, ahol meglepődve tapasztalta, hogy csak egyágyas szobák voltak. Exeter régi történelmi város várromokkal és gyönyörű épületekkel. Írásos történelme egészen a római korig nyúlik vissza. Exeter hasonló nagyságú, mint Székesfehérvár, de a különbségek az akkori szocialista városok és az angol kisváros között szembeütően nagyok voltak. Akkor csodálkozott rá először, hogy minden árcédulán az utolsó szám kilencesre végződött. Érdekes élményként emlékszik vissza arra is, amikor egy diák színjátszó csoport előadásában megtekintették Shakespeare Macbeth című drámáját. Egy darabig figyelte az előadást, aztán a mellette ülő angol fiúnak mondta, hogy ő ebből, szinte semmit nem ért.

– Ne izgasd magad! Én sem.

Hiszen Shakespeare-korabeli angol nyelven játszották a darabot...

Angliából sok élménnyel hazatérve folytatódott a főiskolai tanulmánya, ahol rengeteg elméleti dolgot szívott magába, viszont kevés gyakorlati képzést kaptak. A harmadik évfolyamtól jártak a Jókai utcában lévő gyakorló iskolába, ahol Gyulavári Lászlónéra, Anci nénire emlékszik nagyon szívesen. Rendkívül jó pedagógus volt. Történelem-magyarszakos tanárként, hosszú évtizedekig tanított ugyanabban az iskolában. Aztán a sors úgy hozta, hogy valamelyik gyermeke

Székesfehérvárra költözött, és később Anci néni is utána jött Pécsről. Utoljára Csákváron találkozott vele a Katolikus Szeretetotthonban. Tőle módszertanilag jóval többet tanultak, mint a főiskolai tanárainktól, hiszen ő általános iskolai tanár volt, hatalmas gyakorlati tapasztalattal.

A negyedik évfolyam előtt István megnősült, és már a feleségével együtt került Székesfehérvárra a II. Rákóczi Ferenc Általános iskolába, gyakorló tanárnak. Itt is sok segítséget kapott. Takács Lászlóné (Máriától) magyarszakos tanártól, aki a kezdő tanárnak a mentora volt. Mária a magyar nyelvnek és a nyelvtannak volt a nagy mestere.

István azt vallja, hogy aki kétszakos tanár, annak az egyik szak biztos, hogy közelebb áll a szívéhez. Számára a magyar irodalom volt az, amihez jobban kötődött. A tanári pályája első évtizedeiben azért angolt is tanított.

A főiskolán legendák terjedtek Bécsy Tamásról. Állítólag soha nem tartott a Nagy Lajos Gimnáziumban nyelvtanórát, hanem egyszerűen feladta a nyelvtankönyvet. Amikor a volt diákjai jelentkeztek a főiskolára, akkor a felvételinél nyelvtanból mindig gyengébben teljesítettek. A vizsgabizottságból valaki megkérdezte...

– Maga is Bécsy- tanítvány?

A Bécsy tanítványokat azért zömében felvették a főiskolára, mivel irodalomból kimagasló teljesítményt produkáltak.

István két évvel később, már a főiskola befejezését követően, még részt vett a Diákköri Tudományos Konferencián. Szerette a nyüzsgést, és vonzotta az a légkör. A tudományok, a művészetek és a hit kölcsönhatásban vannak egymással. Van, mikor távolabb kerülnek a másiktól, de aztán, mint a mágnes mégiscsak összekapaszkodnak, mert nem létezhet egyik sem a másik nélkül. 1977-ben írta meg Németh Lászlóról szóló első pályamunkáját. Igazából ezzel a dolgozattal kezdődött az önálló tudományos tevékenysége és Németh Lászlóval kapcsolatos mélyebb kutatómunkája. Ebben a pályamunkában

Bakonyi István és Ivanits István Viktor

viszont a mentora Szederkényi Ervin, a főiskola adjunktusa volt, aki 1964-1987 között a pécsi Jelenkor főszerkesztőjeként is tevékenykedett. A főiskolán XX. századi irodalmat tanított. Szederkényinek köszönhetően 1976 szeptemberében jelent meg István első folyóirat- publikációja, kritikája a Jelenkorban Szerző Simon. Ma és mindennap című verseskötetéről.

Van még egy fontos dolog, ami Pécset és Székesfehérvárt István számára összeköti. Az pedig nem más, mint a Magyar Televízió egyik műsora, melyet Vitray Tamás vezetett Hazai esték címmel. Részlet a TEAlumni Magazin első számából. „a PTE Alumni / University of Pécs Alumni 2014. október 2. „ Hazai Esték vetélkedő 1974-1975. 1974 áprilisától folyt a televízió képernyőin a Hazai Esték című vetélkedő az ország főiskolás csapatai között. A Vitray Tamás által vezetett műsorban élő adásban, helyszíni közvetítéssel mutattak be 20 magyar várost. A versenyt a Pécsi Tanárképző Főiskola csapata nyerte. Az Oktatási Minisztérium egy autóbust ajándékozott a főiskolának, illetve a Varga Imre által készített Randóti-szobor ma is látható a TTK dékáni folyosóján.” 1974 őszén a Fejér megyei diákokból álló fehérvári csapat feladata Székesfehérvár bemutatása volt. Egy hónapig a Sörház téren lévő, és akkoriban munkásszállóként üzemelő épületben helyezték el őket. Nagyon sok élmény fűződik ahhoz az egy hónaphoz, ugyanis a párbizottságtól a püspökség könyvtáráig megnyílt előttük minden kapu. Az akkori városvezetés sok segítséget adott a versenyre való felkészüléshez. Az ellenfél az Egri Tanárképző Főiskola volt, ők Salgótarjánt mutatták be. Ezt a vetélkedőt és az összesítettet is a pécsi főiskola nyerte. Két egyenes-adásbeli bejelentkezésre emlékszik vissza, illetve egy kis epizódra, ami érdekes színfoltja volt a műsornak. Az első bejelentkezés, és egyben a televíziózással való kapcsolata a Koch László utca sarkán kezdődött. Koch László történetéről rövid összefoglalót ad. A második bejelentkezés a Romkertben lévő, akkor még lemeszelt állapotú Aba-Novák secco történetének ismertetése volt. A műsorba bejelentkezett Kati néni is, a fertályos kofa, akinek ma szobra áll a Liszt Ferenc utcában. Kati nénit összekapcsolták az adásban Vitray Tamással. Vitray szinte megkönnyezte, ahogy Kati néni felajánlotta neki virtuálisan a nála lévő kacsafertályokat.

Korabeli ujságokból

Kovács József

Juhászné (Olga)

Tóth Imre

...ŐK HÁRMAN

Ködös hétfő reggel. Nem elég, hogy hétfő, ráadásul még ködös is. Minden hétfőn kilencre gyülekezik a csapat itt, a Művelődésügyi Osztályon. Akik a „vendégjárást” elviselik immáron két hete: Tóth Imre, a felügyelő, Juhász Jenőné és Kovács József. Ők intézik ügyes-bajos dolgainkat, tárgyalnak, kérnek, telefonálnak. A vonal túlsó végén hol a minisztérium, hol a Tv, hol egy gyári vezető, hol egy művészettörténész.

Ezekben a hetekben a műsor szervezése őket talán nálunk is jobban leköti. Mi pedig reggelente a népművelők kis irodáját foglaljuk

el. E sorok írója például, most Kovács Jóska asztalát bitorolja, miközben egy ügyfél meglepetten tapasztalja, hogy az, akit keres, nincs a helyén... Igen, lassan állandó — ha nem is mindig úde — színfoltok leszünk. Hogy jó a kedvünk, az nekik is köszönhető. Nemcsak a terepet készítették elő a pécsi főiskolások csapatának, hanem biztosították az otthonias légkört is. Jó, hogy ilyen a „főhadiszállásunk”!

A humorról elsősorban Kovács Jóska gondoskodik. No és ennek a lapnak elindításában is igen nagy szerepet vállalt.

Ügyeink elsőszámú inté-

zője Olga (Juhászné), akinek lelkesedése elnyúlhatetlen. Mindent elintéz, amire csak szükségünk van a Házai esték miatt.

Tóth Imre lelkiismeretesen irányít a háttérből, megfontoltan ad tanácsot. A felügyelői nyugalom jellemzi.

Ők hárman azok, akik nélkül bizony lehetetlen lenne az egész munkánk. Amikor arról beszélünk, hogy sok ember tevékenysége szükséges egy ilyen műsor előkészítéséhez — és ráadásul ők nem is kerülnek előtérbe — akkor őket feltétlenül meg kell említeni.

Kovács István

V.

Friss szántás

István 1976 szeptemberétől a székesfehérvári II. Rákóczi Ferenc Általános Iskolában kezdett tanítani. Tanári és az irodalmi pályafutása szempontjából ez jelentős állomás volt. A tanítás bonyolult dolog, mert a pedagógus egyik legfontosabb feladata, hogy az életre készítse fel a gyerekeket, hogy a saját pályafutásukat a megszerzett ismereteiknek megfelelően alakíthassák majd. Mielőtt tökéletességre törekszünk, azért tudnunk kell a hétköznapi ember életét is élni úgy, hogy a bennünk rejlő lényeket se veszítsük szem elől. Azt mondják, hogy a tehetség kevés ahhoz, hogy valaki sikeres legyen, mert a sikerhez hatalmas szorgalom és alázat kell. Az kevés, ha valaki pár hónapig kiemelkedő teljesítményt nyújt, utána meg évekig nem hallani róla. István sikeresnek értékeli a Rákóczis éveket. Mostanában sokat panaszkodnak a pedagógusok a tanulókra. Amikor visszatekintünk erre az elmúlt negyvenegy évre, el kell mondani azt is, hogy a hetvenes évek gyermekeit sem volt „fenékgig tejfől” tanítani. A Rákócziban is voltak olyan osztályok, ahol könnyebb volt eredményeket felmutatni, és voltak olyanok is, ahol ez sokkal nehezebben ment. Név szerint megemlítve néhány kiváló tanuló: rájuk tanárként is büszkén tekint vissza. Pl. Takácsi Nagy Zoltán akinek osztályfőnöke is volt. Zoltánból orvos lett. Ma egyetemi magántanár, onkológus főorvos, és a daganatok sugárkezelésével foglalkozik. Dérfalvi Beátára, aki egyébként Dérfalvi Imre közgazdász, a Videoton SC labdarúgó-szakosztály egykori játékosa, majd szakosztályelnökének a lánya. Beátából gyermekorvos lett. Budapesten dolgozott egy ideig. A gyermekgyógyászat mellett a gyermekkori autoimmun- és allergiás megbetegedések gyógyításával is foglalkozott. Úgy tudni, hogy mostanság Angliában gyakorolja az orvosi hivatását. Bea azon diákok közé tartozott, akinél nem volt humán vagy reál beállítottság, ő szinte mindent egyforma lelkesedéssel tanult. Volt, hogy fél évig nem volt más jegye, csak ötös. Kis polihisztor volt. Régi diákjaival néhány éve volt osztálytalálkozója Istvánnak. A tanítványai szerteszadtak a világban. Van, aki Új-Zélandon él, van, aki Amerikában, és van, aki Angliában. Első munkahelyén fiatal tanárként nagy lendülettel fogott bele a munkába, így a Rákóczis évekhez szép emlékek fűzik. Seres Józsefné volt akkoriban az iskola igazgatója. Lehetőséget biztosított arra, hogy tovább képezze magát. Tudva azt, hogy István esetleg továbblép majd, a magasabb képesítés

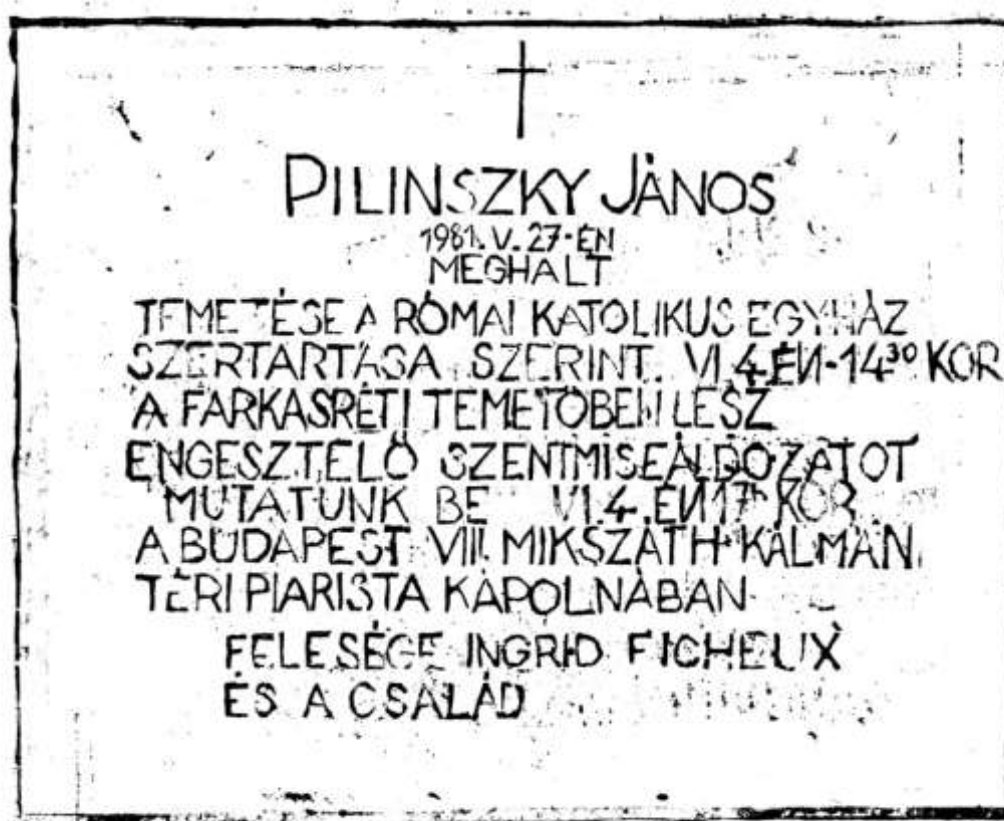
megszerzése után. Nagyon sok olyan kollégája van Istvánnak abból az időből, akikkel a mai napig is tartják a kapcsolatot. Ilyen Pinke Miklós, aki annakidején rajztanár volt, és ő készítette talán az utolsó fotókat 1981-ben Pilinszky Jánosról. Miklós már akkor is festőművészként ténykedett. Ott ismerte meg Lovrek Károlyt is, aki később az ének-zeneibe csábította el. Lovrek Károly fiatal tanárként került szintén a Rákócziába, és olyan miliót tudott teremteni maga körül, hogy a gyerekek örömmel mentek énekkarba és énekórákra. Lovrek Károlyval a mai napig jó barátságot ápol.

A Rákóczi évek alatt a kollégák közül Kirisics Vilma matematika tanárral a vándortáborok kötik össze. Akkoriban az úttörő vándortáborok arról szóltak, hogy elmentek a gyerekekkel a Mecsekbe, a Mátrába és egyéb vidékekre is. Ezek kétféletes gyalogtúrák voltak. Napi tíz kilométert gyalogolva, különböző helyeken megállva barangolták be a vidéket, és ismertették meg a gyerekekkel az országot. Ezeknek a programoknak a szervezője és fő mozgatója Kirisics Vilma volt. Nagyon jó tanári közösségbe csöppent bele, akik minden tekintetben támogatták a pályakezdésben. A Rákóczi belvárosi elit iskolának számított, és így a diákok zöme jó képességű gyerekekből állt. István mindenképpen szerencsés dolognak tartja azt, ha valaki a pályafutása alatt végigjárja a szakmai lépcsőfokokat. Amikor az ember szembetalálja magát egy problémával, aminek még nem ismeri a nyitját, de szeretné megtalálni, akkor rá kell, hogy jöjjön, hogy vannak szabályok, amiket követnie kell. A közbenső lépcsőfokok gyakran nagyon bonyolultak, talán még a kiindulási helyzetnél is bonyolultabbak. Ám a végeredmény már annál egyszerűbb. Ha valaki nem leli örömét abban, hogy egy ilyen úton elinduljon, és végigmenjen, az jobban teszi, ha rá sem lép. A Rákóczi időszakra nyúlik vissza a „rendhagyó irodalomórák” szervezése. Kortárs költőket, írókat hívott meg ezekre az irodalomórákra. Vendégül látták Takács Imrét, Sobor Antalt, Kalász Mártont, Bécsy Tamást. Bécsy egy alkalommal a hetedikeseinek tartott Csokonai-órát, ami elképesztően jól sikerült. Ő annak volt a mestere, hogy egy műelemzést meg lehet úgy is csinálni, hogy az ember csak kérdéseket tesz fel, és azokon keresztül vezeti rá a diákokat a megoldásra. Bécsy hatalmas tudással és pedagógiai tapasztalattal rendelkezett. A gyerekek pedig nagyon élvezték ezt a munkát. 1981-ben Pilinszky János volt az iskola vendége.

Pilinszky János és Bakonyi István (1981. március 25.) Fotó: Pinke Miklós

Abban az időszakban Székesfehérvárott lakott Pilinszky. Kovács Péterhez, a múzeum művészettörténéséhez rokoni szálak fűzték. Kovács Péter és Kovalovszky Márta gyermekét, Mártont (Marcit) István tanította. Egyik nap aztán Marci megkereste azzal, hogy a János bácsi szívesen bejönne az iskolába egy „rendhagyó irodalomóra”. István még akkoriban kezdő tanárnak számított, és egy Kossuth-díjas költőt vendégül látni nagy megtiszteltetés volt neki és az iskola számára is. 1981. március 25-én került sor a találkozóra. Ez több okból is nevezetes dátum, mert néhány órával előtte született meg István második gyermeke, Péter. Másrészt ez a nap volt Bartók születésének századik évfordulója. A rendhagyó irodalomóra ilyen előzményekkel indult, és tulajdonképpen abból állt, hogy Pilinszky felolvasott a saját, és Vörösmarty verseiből, majd a gyerekek kérdéseire válaszolt megértő mosollyal. Az irodában aztán az egyik tanárnő megkérdezte Pilinszkytól, hogyan került Bódy Gábor *Psyché* című filmjébe? Elgondolkozott a kérdésen, majd azt válaszolta. „Jött a felkérés, sütött a nap. És én azt mondtam, hogy igen.” Ebben a filmben egyébként Kazinczy Ferencet alakította. A Rákóczi óra volt a költő utolsó nyilvános szereplése, rá két hónapra meghalt.

Széna téri könyvtár: Béres Ilona, Kárpáti Kamil, Bakonyi István

Széna téri könyvtár: Kálnoky László, Oszter Sándor, Bakonyi István

István abban az időben kezdett a városban irodalmi esteket szervezni. Molnár Istvánnénak hívták a városi könyvtár vezetőjét, aki rendkívül jó könyvtáros hírében állt. A Széna téri könyvtárban, az akkori magyar irodalom szinte minden jelentős képviselője megfordult vendégként. Ezekhez a rendezvényekhez kapcsolódott István is, részben a saját szervezéseivel. A tanítás és a kulturális életben végzett munkák közben érlelődött benne a továbbtanulás vágya is. Szerette a kisgyerekeket, de tanárként nem igen tudott mit kezdeni velük, főként az alsó tagozatosokkal. A középiskolai tanári munkához viszont egyetemi végzettség kellett. Így aztán beiratkozott az ELTE kiegészítő magyar szakára, és levelező hallgatóként két évig tanult az egyetemen. Itt ismerkedett meg közelebbről Czine Mihály irodalomtörténésszel és Király Istvánnal, a nagy Ady-kutatóval, akik tanárai és mentorai voltak. István a szakdolgozatát Németh Lászlóról írta, majd ezt a dolgozatot később disszertációvá fejlesztette tovább.

Ezekben az években tervezte a város, hogy létrehoznak egy műsorújságot. Már elég jól haladtak a dolgok, és Istvánt a város művelődési osztályán úgy tájékoztatták, hogy szeretnék, ha ő lenne lap főszerkesztője, de valamilyen oknál fogva ez mégsem valósult meg. Az okokra azóta sem derült fény, de utólag hálás érte a sorsnak, mert szép emlékeket őriz a Rákóczi követő időszakról is. Móder

József, a művelődési osztály akkori vezetője jelezte Istvánnak, hogy van egy középiskolai megüresedett állás. Így került 1983-ban a Jáky József Szakközépiskolába. A Rákóczi, mint tanulóévekre emlékszik vissza, melyek a tanári pályáját megalapozták, és felvértezték olyan gyakorlati tudással, amit a főiskolán nem tanítottak. Szerette a tanítást, mert a gyerekekkel akkoriban könnyebb volt József Attilát, Radnótit megszerettetni, mint manapság.

A doktori diploma átvétele 1984-ben

A televíziózás, a számítástechnika, az okos telefonok és sok egyéb más eszközök hiányában könnyebben fordultak a gyerekek is az irodalom, a versek felé. A Jáky sok szempontból kedvező feltételeket biztosított neki az oktatáshoz. Elsősorban azért, mert egy idősebb korosztályt kellett oktatni, akik között jobban érezte magát, mint a kicsi gyerekek között. Viszont kicsit nehezebb is volt az iskola sajátosságai miatt. Műszaki szakközépiskolában humán tantárgyat tanítani nagy kihívás minden pedagógusnak. Meglepve tapasztalta, hogy a mérnöktanárok milyen nagy nyitottsággal álltak a kulturális ötletek megvalósításához. A Jákyban sem csak a katedrán való tanítás volt a fontos számára, hanem különböző programok szervezése is. Tóth Lászlótól, Meretei Lászlótól, Békési Ferencről sok támogatást és segítséget kapott. Puspán Béla igazgató felismerte annak a hasznosságát,

hogy egy műszaki iskolában fontos az irodalom, a művészetek megszerettetése a gyerekekkel, ezért ebbéli tevékenységéhez szabad kezet adott. Annak tudatában volt, hogy ezek a gyerekek elsősorban az építőipar területén fognak elhelyezkedni vagy továbbtanulni. Ám a kötelező tananyag mellé szervezett kulturális programoknak mindig nagy sikere volt az iskolában. Szerették a gyerekek és a tanár kollégák is. Remek kiállításokat szerveztek Meretei Lászlóval. Az első nagy tárlatot Áron Nagy Lajos festőművész képeiből rendezték. Tóth Lászlóval közösen szerveztek népzenei programokat. Az iskolában megfordult szinte minden ismert népzeneész, többek között Sebő Ferenc, Sebestyén Márta, Szvorák Katalin, Halmos Béla. Ezek mellett természetesen irodalmi délutánokat is szervezett 1988-ban, ahol többek között Serfőző Simon versei Bobory Zoltán előadásában hangzottak el. Aztán a költő az egyik új versét olvasta fel, melynek címe „Feledésből az emlékmű.”

Bobory Zoltán, Serfőző Simon, Bakonyi István, Nagy Judit a Jákyban 1988-ban

Ennek a versnek a hatására Bobory Zoltánban elindult egy olyan folyamat, amelynek következtében Don-kanyari emlékutakra került sor, Pákozdon, a Mészeg-hegyen 1993-ban pedig megvalósult – Szabó Tamás tervei alapján – a Don-kanyar Emlékkápolna, amely a II. világháború idején, a Don-kanyarban elesettek emléket őrzi. A kápolnában minden évben ünnepi szentmisét tartanak. Itt találhatjuk a Don-kanyarból hazahozott ismeretlen katona sírját.

A Jákyban vendégeik voltak még többek között Buda Ferenc, Bécsy Tamás, Sobor Antal, Takács Imre, Kalász Márton, Czine Mihály, Király István, Sinkovits Imre, Koncz Gábor, Makovecz Imre, Balczó András, Schirilla György és mások. A vendégek között a könnyűzene képviselői is megfordultak az iskolában, mint például Bródy János és Zorán.

Bródy a Jákyban

Ezek nyitott rendezvények voltak, amiket meghirdettek a sajtóban. Bobory Zoltánnal is ezekben az években ismerkedett meg. Zoltán a Látókör nevű irodalmi csoportnak volt a vezetője, az akkori Úttörő és Ifjúsági Házban. A mostani Szabadművelődés Házában. A nyolcvanas évek közepén összehívták a városban tanító kulturális nevelőtanárokat egy értekezletre. A „Látókör” pedig jelezte, hogy ők is szívesen részt vennének az iskolai programokon.

István az Építők Művelődési Házával együtt is szervezett abban az időben közös esteket. A Jáky adta a nevét, az Építők pedig a helyet. 1984 őszén került sor a Tiszatáj c. folyóirat estjére, amelyen Csoóri Sándor is részt vett. Abban az időben sem a Tiszatáj, sem Csoóri nem volt a hatalom kedvence. A szegedi lappal a hatalomnak az volt a gondja, hogy számos olyan szerző művét közölték, akik akkoriban kiszorultak ilyen-olyan politikai okok miatt a központi sajtóból. Ilyen volt Csoóri Sándor és Illyés Gyula is. Mivel az Építők Művelődési Ház szak szervezeti intézményként működött, nekik nem volt a városban felügyeleti szervük, ezért viszonylag bátrabban álltak hozzá ilyen estek befogadásához. Az Építők egyfajta „ellenzéki” klubként is tevékenykedett, és teret adott olyan embereknek, akiket a hatalom nem kedvelt. Akkoriban kérte fel Istvánt a pedagógusok KISZ-szervezete, hogy vezessen egybeszélgetést Balczó Andrással és Kósa Ferencsel a Küldetés című filmről. Valami oknál fogva a Jákyban ennek nem nagyon örültek. Aztán később mégiscsak meghívták az iskolába.

Balczót, majd Makovecz Imrét is. Ezeknek a szervezéseknek viszont kifejezetten örült az iskola.

Tiszatáj-est az Építőknél: Csoóri Sándor, Vörös László, Olasz Sándor, Bakonyi István

A nagy építésszel rendezett találkozó egyik csúcspontja az volt, amikor az egyik diák megkérdezte:

– Mi adott önnek erőt ehhez a fantasztikus életúthoz?

– A neveltetésem, a hitem és 1956.

S mindez 1987-ben történt...

A Jákys idősokra nagy szeretettel emlékszik vissza István, mert olyan nagy tudású tanárokat ismerhetett meg, akik nyitottak voltak az irodalomra, a festészetre, a költészetre, a kultúra szinte minden ágára.

VI. Sarjad a vetés

Az előzményekből, már kiderült, hogy István és Lovrek Károly kollégák voltak a II. Rákóczi Ferenc Általános Iskolában. Lovrek Károlynak nagy terve volt a Kodály Zoltán Ének- Zenei Iskolával, ami tizenkét évfolyamos ének-zenei és művészeti iskolává alakult át az idők folyamán. Istvánnak tetszett volt kollégájának az elképzelése, miszerint egy komplex művészeti iskolává szeretne volna továbbfejleszteni ezt az oktatási intézményt. Lovrek Károly szakmai irányításával elkezdődött ez a folyamat, amihez István is csatlakozott 1992-ben. Nagy lelkesedéssel vágott bele ebbe a munkába, egy teljesen más profilú intézményben, mint amilyen a Jáky volt. Ez a kapcsolat azonban az iskolával mindössze három évig tartott. Nagyon szép korszaknak tűnt számára ez is. Mikor bement az épületbe, akkor mindenhol énekszó hallatszott. Ilyenkor megállt a folyosón és hallgatózott. Próbált csak az egyik, és számára is ismerős dalra figyelni. Minden dal szép, de azok a legjobbak, amik érzéseket idéznek fel az emberben. Emlékeket, amik már szinte feledésbe merültek. Az iskolában családi hangulat uralkodott, és öröm volt irodalmat tanítani a gyerekeknek, hiszen oda a művészetek iránt nagyon fogékony fiatalok jelentkeztek. Néhány tanítványból a későbbiek során magyarszakos tanár lett. Hozzá kell tenni azt is, hogy a kilencvenes évek eleje azért még más korszak volt. Nem befolyásolta annyira a napjainkban tapasztalható technikai forradalom. Nyitottabbak voltak a gyerekek az olvasás és a versek iránt, mint manapság. Ez az a korszak, amikor közelebbi kapcsolatba került az énekkar tevékenységével is. 1993-ban volt egy nagyon emlékezetes walesi kirándulás a Dee folyó völgyének festői kisvárosába, Llangollen-be, ami számtalan látnivalót rejtett magában. Castell Dinas Bran maradványai, ahol csodálatos a panoráma. A település keskeny csatornái, vagy nevezetes hídjai, a központ apró üzletei mind-mind nagy élmény volt nemcsak Istvánnak, hanem a gyerekeknek is. Természetesen nem kirándulni mentek ide az iskolával, hanem egy kórusversenyre, amin harminchárom ország vett részt. Ezt a versenyt a székesfehérvári énekkar nyerte meg Szokolay Sándor: Babits Mihály Éjszaka című versfeldolgozásának előadásával. Erre az útra István mint a Fehérvár TV külsős munkatársa ment ki, Burján Zsigmond operatőrrel együtt. Nemcsak kórusverseny zajlott ebben a kisvárosban, hanem ezzel egy időben egy folklór fesztivál is. Megadott az is a fehérváriaknak, hogy az Arany János balladájában megénekelt Montgomery várában is járhattak. Llangollen, ez a kedves kis város a szülőhelyére, a Bakony és a Vértes közötti völgyben fekvő falura (ma már városra), Bodajkra

emlékeztette. A szél is úgy fújt, mint odahaza a „Móri árokból” ... A kóruossal aztán eljutott Finnországba, Olaszországba, Spanyolországba és Észtországba is. A Fehérvár TV külsős munkatársaként szerkesztette ezeket az úti-filmeket a kórus szerepléseiről.

Aztán a sors úgy hozta, hogy igazgatóváltás lett az iskola élén, és más koncepciók kaptak prioritást. Így Lovrek Károly tervei csak részben valósultak meg, ezért aztán elhagyta az iskolát. Szerencsés egybeesés volt István számára, hogy 1995 tavaszán megkereste a Kodolányi János Főiskolától Rockenbauer Lajos főigazgató, és megállapodtak abban, hogy ősztől a Kodolányin fog tanítani. Azóta sem szűnt meg a munkakapcsolat Lovrek Károllyal, és hosszú évek óta minden adventi hangversenyen István a műsorvezető Fehérvár különböző templomaiban.

A főiskola megszületésével Székesfehérváron a humán értelmiség régi vágya vált valóra. A rendszerváltás idején állt össze két akkori barát, hogy megszervezzék ezt az intézményt. Az egyik Rockenbauer Lajos, a másik Szabó Péter volt. Az főiskola viszonylag zökkenőmentesen létrejött Székesfehérváron, nem állami, hanem alapítványi intézményként. Balsay István polgármester fogadta a főiskola szervezésével foglalkozó két fiatal tanárt, és támogatásával előbb az oktatási bizottság, majd a közgyűlés is megszavazta az előterjesztést. A város ingyenes használatba adta a leendő Kodolányi János Főiskolának a Szabadságharcos út 59. szám alatti üres épületet, amiben korábban a Marxista - Leninista

„Királykúti Esték”, Bakonyi István és Lovrek Károly 2016. február 1-én.

Esti Egyetem működött. A 92/93-as első tanévben 147 diákot fogadtak. Már három éve működött a főiskola, mikor István a kommunikáció tanszékre került. Olyan tárgyakat kezdett tanítani, amelyek a magyar szakhoz közel állnak. Ilyen a

stilisztika, amit a hatalmas tudású nyelvész professzor, Szathmári István jegyzett, s akinek a kutatási területei a stilisztika, az irodalmi nyelv története, a nyelvtudomány története, a nyelvtörténet, a dialektológia és a nyelvművelés. Az ő útmutatásai alapján kezdte tanítani István ezt a tárgyat.

Első óráját az Irányi Dániel utcában lévő épületben tartotta. Aztán jöttek sorban a tárgyak, mint például a szövegelemzés vagy a retorika. A retorika oktatáshoz nagy segítséget nyújtott a 95. évében, 2016. október 17-én elhunyt Bencédy József, nyelvész, nyelvművelő, a TINTA Könyvkiadó szerzője. A főiskola vezetésének a kommunikációs tanszékre jeles embereket sikerült megnyernie. Győrffy Miklós, a közismert rádiós és tévés személyiség volt a tanszékvezető nyugdíjazásáig. Itt tanított a kiváló nyelvészek közül Szathmári István, Bencédy József, Fábián Pál, Bódi Zoltán. Itt lett kollégája a kiváló költő és író Petőcz András, akivel mindmáig jó kapcsolatokat ápol. Jelenleg könyvet ír Petőcz költői tevékenységéről. Ez a munka közel állt István egyéb tevékenységéhez is. El is várják a főiskolán tanítóktól, hogy publikáljanak, és hogy tudományos fokozatot szerezzenek. 2004-ben a miskolci egyetemen Bella Istvánról készült kismonográfiájával szerezte meg a PhD tudományos fokozatot. Kabdebó Lóránt, az egyetem professzora volt a mentora. A főiskola céljai között szerepelt abban az időszakban az egyetemmé válás gondolata is, ami azonban nem valósult meg. A doktori iskola tematikájának a kidolgozására felkérte a főiskola vezetése Istvánt. Ez a munka elkészült, de az írásztalban maradt. Abban az időben a levelező tagozatosokkal együtt 10-12 ezerre tehető a diákok létszáma. Akkoriban csak Fehérváron volt az országban egyedül kommunikáció és média szak. Ezen belül is jelentős volt az újságíróképzés. Ez a lehetőség rengeteg diákot vonzott a városba. Aztán egyre több helyen létesültek hasonló szakokkal üzemelő főiskolák, így a Kodolányis létszám hatalmas mértékben visszaesett. Itt tanult többek között Azurák Csaba és Varga Edit, akik tanítványai voltak Istvánnak, és nagyon szép tévés karriert futottak be.

A főiskola aztán egyre kevesebb hallgatóval folytatta a képzést. Főiskolai tanári pályájának a végén már csak Budapesten, a Frangepán utcai épületükben voltak órái. Mint mindenhol, a nagy létszámok tükrében nézve, itt is voltak kiemelkedően tehetséges tanítványok, és persze sokan csak átlagos képességűek, akik nem jutottak a szakmájuk csúcsára. István nem csak tanított, hanem a Vörösmarty Rádió rádiósgyakorlatát is vezette, ami eredetileg a főiskola tanrádiója volt egy ideig, miközben közszolgálati szerepet is betöltött a székesfehérvári médiában, mint ahogy most is, csak már nem a főiskolához tartozik. Ez nagyon érdekes volt számára, és nagy élvezettel végezte ezt a fajta munkát. Két műsort is

vezetett a rádióban. A „Vendég a stúdióban” beszélgetős félórát, és a „Tökéletesebb életre törekszem”c. egyházi műsort. A rádiózásban az a szép, hogy nem számít, hány éve csinálja az ember. Az első szó, amit a stúdió mikrofonjába mond — legyen az komoly, vagy vicces dolog —, az éter hullámain keresztül mindig az első alkalom marad. De ezzel kapcsolatban felidézhetjük Hérakleitosz híres mondását is. „Kétszer nem lépsz ugyanabba a folyóba.” Persze, azt is észre kell vennünk, hogy maga az élet nem lemezjátszó, ahol az ember válogathat, hogy mit akar hallgatni, hanem csak egy rádió, ahol azt kell élvezned, amit játszanak. Ettől válik a rádiózás felelősséggé, és egyben szerelemmé is, hogy ami a készülékeken hallatszik, azzal feltöltjük embertársainkat, vagy letaszítjuk őket valahonnan, amíg megisszák a reggeli kávéjukat. Ahogy felébred a világ, amúgy is rájuk zúdul a földkerekség összes gondja. Robbantásokról, migránsokról, éhezőkről, háborúkról, balesetekről. Sokszor már az az érzése az embernek, lehet, hogy ez lesz az utolsó napja. A rádiózásban benne van az lehetőség is, hogy szebbé tegye az emberek egy-egy napját.

A városi önkormányzat mindig a főiskola mellett állt, függetlenül attól, hogy ki volt a polgármester. A város mindig szívügyének tekintete az iskola működését. Természetesen az alapítványi rendszerben működő intézmények önállósága megkérdőjelezhetetlen, viszont az anyagi jólétét nagymértékben befolyásolja a tanulói létszám. Voltak a várossal közös programok, amelyek egy részét István szervezte. Ilyen volt az iskola névadójának, Kodolányi János születésének századik évfordulójára szervezett emlékülés, ahol igen jeles előadók jöttek el Székesfehérvárra . Például Tüskés Tibor, aki az első Kodolányi-monográfiát írta még az író életében, és Jókai Anna előadása is elhangzott. Volt egy „Kodolányi füzetek” című sorozat, amit István szerkesztett. Nemcsak irodalmi tárgyú írások szerepeltek benne, hanem nyelvészeti és társadalomtudományi témákat is feldolgozott. A százéves évforduló anyaga ebben a sorozatban jelent meg. Fontos dolognak tartja István a mai napig is azt, hogy valamely intézmény névadója egy személy, legyen az tudós, költő vagy író, akkor a diákok és az intézmény dolgozói ismerjék meg az életművét, és ápolják az emlékét. A szövegelemzés órákra rendszeresen vitt be Kodolányitól szövegeket, és hasonlóképpen Jókai Anna Kodolányi sírkőavatására írt és elmondott szövegét publicisztikai elemzésre. Kodolányi nagy szeretettel ír fehérvári éveiről a Süllyedő világ című kötetében. Többek között a diákságról is. Itt vált igazából költővé, majd később prózaíróvá. Manapság okkal, vagy ok nélkül szidjuk a fiatalokat, hogy milyen galádságokra képesek. Ha beleolvasunk a Süllyedő világba, akkor mégiscsak rá kell jöjjünk, hogy az elmúlt száz évben nem sok minden változott...

A főiskolai tanrend viszonylagos szabadkezet adott a tanároknak, így István gyakran hívott kortárs írókat, költőket rendhagyó órákra. A XX. századi írók, költők témájú előadássorozatokon megjelent Kalász Márton és Zsille Gábor. Aztán István 2015. január 30-án nyugdíjba vonult. Azóta a székesfehérvári Gorsium Gimnázium és Művészeti Szakgimnáziumban tanít fél állásban. A Gorsiumos évek úgy kezdődtek, hogy az iskola vezetése megkereste, hogy segítene-e az érettségizetésben, legalább a szóbeli vizsgákon. Az érettségi vizsgák sikeresen lezajlottak, és a következő tanév indulásakor már tanítani kezdett az iskolában. Ez egyfajta visszakanyarodás a középiskolai tanársághoz. Nem szeretne az a fajta nyugdíjas lenni, aki begubózik a magányába, és éli a világtól elzárt életét. Ezt amúgy sem engedhetné meg magának sem az irodalmi, sem pedig az egyéb tevékenységei miatt. A Gorsiumban indult egy fotós osztály, akik csak tizenkilencen vannak. Szeret ebben az osztályban tanítani, mert valahogy ezek a gyerekek fogékonyabbak az irodalomra, mint a többi osztály diákjai. Sajnos, ma nehezebb magyar irodalmat oktatni, mint húsz évvel ezelőtt. Nem feltétlenül az oktatási rendszer hibája ez, bár az ezer sebből vérzik. A világ nagyon gyorsan és olyan ütemben változott meg, amit az oktatás nem, vagy csak nehezen tud követni. A legnagyobb probléma az, hogy a mai fiatalok nem tudják okosan használni a technika vívmányait. Már szinte minden gyereknek van okos telefonja és számítógépe. Az emberiség minden új felfedezését lehet használni jó és rossz célokra is. Az Interneten óriási információs anyag érhető el, az, hogy ebből hogyan és mit sajátítanak el a gyerekek, az gyakorlatilag ellenőrizhetetlen és befolyásolhatatlan. Az oktatásnak ezekre az irányokra is ki kell terjednie előbb-utóbb, hiszen rengeteg hasznos dolog vált hozzáférhetővé a virtuális könyvtárakban. István hisz abban, hogy bár a papír alapú sajtó és irodalom nagymértékben vissza fog szorulni, de eltűnni nem fog. Sokszor elképed azon, amikor magyartanárok tollából való írásokban az szerepel, hogy a Petőfi előtti költészetet és irodalmat már képtelen az ifjúság befogadni. Ezzel messzemenőig nem tud egyetérteni, hiszen, mint ahogy a generációk egymásra épülnek, úgy épült a költészet és az irodalom is egymásra évszázadokon át. Elképzelhetetlen valamit úgy oktatni, tanítani, hogy kihagyunk sok száz esztendőt, mondván, hogy az már befogadhatatlan. Ilyenkor azért megkérdőjelezhető a tanár alkalmassága, rátermettsége, hivatástudata. Nemrég István a kilencedikesekkel nekiállt a görög líra elemzésének, amit meglepő módon lelkesen fogadtak a gyerekek. Például van egy harci dal a spártai harcosok buzdítására, ami olyan, mintha Petőfi írta volna. Ezt teljes mértékben képesek befogadni a gyerekek. Rengeteg múlik a tanáron, hogyan tudja elfogadtatni, megszerettetni a gyerekekkel a tananyagot, hiszen bizonyos dolgok ismerete

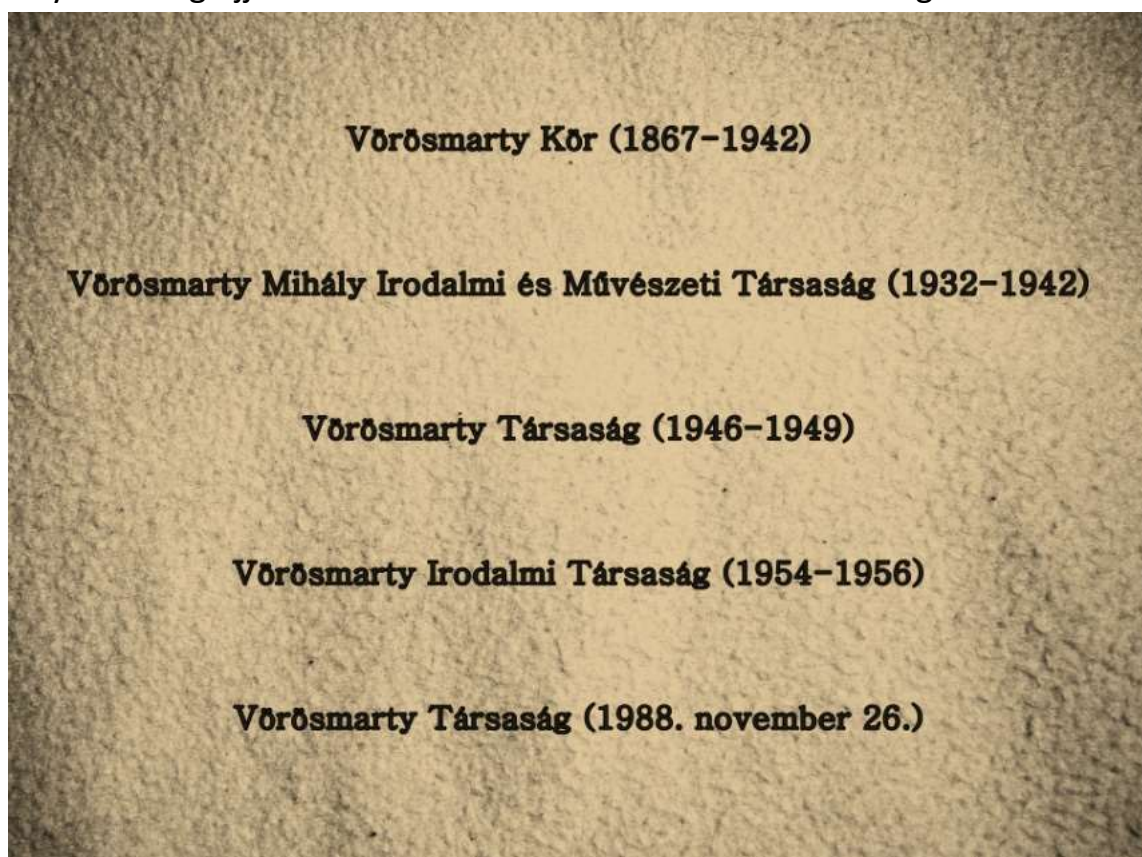
hozzátartozik az alpműveltséghez irodalmi tekintetben is. Nem lehet kiszórni mindent a tananyagból, és ráfogni, hogy az már befogadhatatlan. Szeretjük Varró Danit, de azért lássuk be, hogy Csokonai és Petőfi sem rossz... Sőt, megkerülhetetlen. Sajnos, az olvasás háttérbe szorul a gyerekeknél, pedig ez nagyon fontos lenne, hiszen honnan máshonnan bővíthetné a szókincsét. Sokszor egy mondat értelmezésén is fennakadnak Lassan feledésbe merül az olvasatlanság miatt az oly gazdag nyelvünk. „Ég a napmelegtől a kopár szík sarja, Tikkadt szöcskenyájak legelésznek rajta;” Ebből a két mondatból a szavak felét sem értik a gyerekek. De erre nem lehet az a megoldás, hogy ez már befogadhatatlan. El kell magyarázni a tanárnak a mondat értelmét és szavakat is, ha kell. Persze az is felmerülhet, hogy maga a tanár sem érti, és az ő számára befogadhatatlan. Az olvasás alól felment bennünket a technika, és elfelejtünk a képzeletünkkel képet alkotni valamiről, és azt a képet gondolatainkkal megfogalmazni. A technika tunyává teheti az embereket, amit lehet jól és rosszul is használni. Bízunk benne, hogy a jövő nemzedéke megtalálja a helyes utat.

VII.

Képek a falon

István irodalmi munkásságát a kezdetektől próbálom feltárni. Már középiskolás korában —, bár nem irodalmi területen— hanem a sport területén publikált a Fejér Megyei Hírlapban sportrovatában, külsős munkatársaként. Sporttal kapcsolatos írásai rendszeresen helyet kaptak az újságban. Amikor befejezte a tanárképzőt, és elkezdett tanítani, ugyanabban a hónapban, 1976 szeptemberében jelent meg az első publikációja a Jelenkor című pécsi folyóiratban. Az a Szederkényi Ervin volt a lap főszerkesztője, aki a főiskolán a tanára is volt. Szederkényi kortárs magyar irodalmat tanított. Legendásan jó szerkesztő hírében állt. Akkoriban a vidéken szerkesztett folyóiratok nagyon fontos szerepet játszottak az irodalmi életben. Pécssett már voltak előzményei a „Jelenkornak,” amikor is: Sor-sunk címen jelent meg 1941-48 ig. A hatvanas években Tüskés Tibor lett a főszerkesztője, s ez minőségi fejlődést jelentett a lap életében. Később Tüskés Tibortól a Baranya megyei hatalom igyekezett megszabadulni, mert olyan szerzők írásait közölte a lapban, akik nem voltak a rendszer szimpatizánsai. Közéjük tartozott Mészöly Miklós, az egyik legjobb magyar prózaíró. Az ő írásai gyakran jelentek meg a folyóirat oldalain. Azt tudni kell, hogy akkor teljesen más politikai viszonyok uralkodtak, mint manapság. A vidéken szerkesztett lapokat a helyi hatalom cenzúrázta. A Baranya megyei vezetés arra gondolt, hogy van a KISZ-bizottságon egy ember, aki ezt a tevékenységet a párt érdekeinek megfelelően fogja képviselni, és más irányba fogja vinni a lapot, nem úgy, mint Tüskés Tibor. Törököt fogtak vele, mert Szederkényi Ervin tulajdonképpen ugyanazt a vonalat vitte tovább, mint Tüskés Tibor. Ennek a szellemi közegnek lett István szerény közreműködője, kezdő irodalmárként. Jelentkezett Szederkényinél, hogy szívesen írna recenziókat. Szederkényi akkor adta István kezébe Serfőző Simon „Ma és mindennap” című kötetét, aminek a recenziója 1976-ban jelent meg. István kapcsolata a lappal rendszeressé vált, és a Jelenkornak még évekig dolgozott. Számos recenziója jelent meg. Aztán úgy gondolta, hogy tájékozódik másfelé is. Több folyóirattal kapcsolatba lépett, mint például a Mozgó Világ, a Forrás, az Alföld, a Kortárs, a Hítel, a Magyar Napló, az Életünk, a Somogy, a Műhely, az Új Forrás vagy éppen a Tiszatáj. Ez a munkásság mindmáig tart, amihez szervesen kapcsolódik az a tevékenység, ami az Árgusnál kezdődött 1990-ben. Az Árgus hosszú várakozás és vágyakozás után jelent meg Székesfehérváron. A fehérvári költők és írók már szerettek volna egy saját folyóiratot indítani, de a politikai környezet ezt nem tette lehetővé. Az irodalmi lap fő szorgalmazója Takács Imre és

Kalász Márton volt. Takács Imre akkoriban a Kortárs szerkesztőjeként Fehérvárról járt Budapestre, Kalász Márton pedig az Új Írásnak volt a szerkesztője, ami sajnos néhány év múltán megszűnt. Ők ketten voltak azok a legjelesebb fehérvári szerzők, akiknek nem adatott meg az a lehetőség, hogy helyi irodalmi folyóiratot szerkesszenek. Volt egy kiadvány, a Fejér Megyei Szemle, ami évente kétszer jelent meg. A Fejér Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága Művelődési Osztályának, majd a Fejér Megyei Tanács társadalmi, gazdasági, művelődéspolitikai folyóirataként 1965 és 1989 között jelent meg. Különösen a kezdeti években erős politikai elkötelezettség jellemezte. Ettől függetlenül értékes kiadvány volt, mert tematikus számokat készítettek Németh Lászlóról, Illyés Gyuláról és másokról is. 1988 novemberében újjáalakult a Vörösmarty Társaság. Ennek az volt az előzménye, hogy 1987-ben Istvánt megkereste a Hazafias Népfronttól Pál Istvánné az-zal, hogy szívesen felvállalnák a többször is megalakult, majd megszűnt Vörösmarty Társaság újjáalakítását. Kis időrendi áttekintés a társaság működéséből.

A megkeresést hosszú hónapokig tartó egyeztetés követte, melynek eredményeként a Társaság 1988. november 26-án a Pelikán teremben újjáalakult. A székesfehérvári polgárok kötődését és tiszteletét a költőhöz, mi sem jellemzi jobban, mint a róla készült szobor felállítása, melynek rövid története az alábbiakban olvasható.

Magony Imre: Székesfehérvár szobrai című könyve alapján:

„Az első köztéren felállított Vörösmarty szobor 1864. október 3-ra készült el Bécsben, Fernkorn műhelyében. A talapzatot, amelybe üveg és bádogszelencében emlékiratot helyeztek el, 1865. augusztus 14-én avatták fel. Az életnagyságú szobor később került a helyére, ünnepélyes avatása 1866. május 6-án volt. A talapzat lépcsőjére 1915-ben érckoszorút tettek, megemlékezésül a szobor felállításának ötvenedik évfordulójára. Eredetileg a tér tengelyében, arccal a belváros felé néző alkotást a megnövekedett forgalom miatti térrendezés kényszerítette az 1970-es évek közepén a mostani helyére. A talapzat felirata: VÖRÖSMARTY MIHÁLYNAK 1865.’

A szobor eredetileg a Vörösmarty-ligetben állva a Palotai út felé nézett, jelenlegi helyén az útra merőlegesen helyezték el.”

A Társaság első elnöke Kalász Márton költő lett. 1991-ig töltötte be ezt a tisztséget. 1991-ben a stuttgarti Magyar Kulturális és Tájékoztatási Központ igazgatójává nevezték ki. A Társaság elnöki tisztét ekkor Jávör Ottó kiváló tanár, író Székesfehérvár szülötte vette át. Haláláig, 1995-ig töltötte be ezt a tisztséget. Az elnöki székben őt követte Bakonyi István irodalomtörténész, aki 2010-ig töltötte be ezt az igen megtisztelő posztot. István a stafétabotot 2010-ben Bobory Zoltánnak adta át, aki jelenleg is a Társaság elnöke. Az a fajta munka, amit az előző évtizedekben sikerült a Társaság keretein belül megvalósítani, Bobory Zoltán elnöksége alatt folytatódott és folytatódik napjainkban is. A Társaság szervezi a régió irodalmi életét, szervezi a könyvkiadást és az emléküléseket, melyek főként a régióhoz köthető nagy írókról és költőkről szólnak. A Társaság nyitott más irányba is. Az Áron Nagy Lajos Művészetbarát Kör a Társaság keretein belül fejti ki fontos tevékenységet.

Sebők Melinda egyetemi adjunktus

Ugyanakkor fájó pont a Társaság életében az, hogy a fiatalabb generációkat nehezen sikerül megszólítani.

Ez egyúttal nemcsak cél, hanem feladat is, hogy a bennünket követő generációknak kapaszkodókat adjunk, hogy legyen kinek átadni a stafétabotot.

István jelenleg a Magyar Írószövetség Közép-dunántúli Csoportjának, valamint a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Fejér Megyei Tagozatának elnöki teendőit látja el. Az emlékülések szervezésében nagy segítségére van Sebők Melinda, a nagyon tehetséges, fiatal irodalomtörténész. István írószövetségi tevékenységének szellemi hátterét a Vörösmarty Társaság biztosítja, ahol napi munkakapcsolatban van a város kulturális életének központját jelentő szervezettel. Hálás a sorsnak, hogy a Vörösmarty Társaságon keresztül egy-egy emlékülésen (Németh László, Illyés Gyula, Örkény István vagy éppen József Attila életművének megidézésekor) olyan személyiségekkel találkozhatott, mint Sinkovits Imre színművész, Szokolay Sándor zeneszerző, Fodor András költő, Domonkos Mátyás irodalomtörténész, Radnóti Zsuzsa dramaturg (Örkény István özvegye) és sokan mások.

A rendszerváltás évében adódott az a lehetőség, hogy Fehérvárnak legyen irodalmi folyóirata. Akkoriban Baranyi Pál, a Fejér Megyei Hírlap főszerkesztője fontos szerepet játszott ebben, mint ahogy a Városi Televízió megalakításában is. Péntek Imre annakidején a Hírlapnál dolgozott, és őt hívták meg az Árgus főszerkesztőjének.

1989 őszén felkereste Istvánt a lakásán, és azt kérte, hogy vállalja el az Árgusnál a főszerkesztő-helyettesi feladatokat. Ez egészen addig tartott, amíg Péntek Imre Fehérváron dolgozott. Fontos volt ez a lap, mert a városban már szép számmal akadtak szerzők, akiknek már nagyon hiányzott egy ilyen irodalmi folyóirat. Egy helyi lap, ahol rendszeresen publikálhattak. A helyi lap nem azt jelentette, hogy az Árgus csak a városi szerzőknek adott lehetőséget, hanem a tágabb környezetnek is. A fő koncepció a regionalitás és az egyetemesség volt. A határainkon túli szerzők is rendszeresen publikálhattak az Árgusban. A lapban a vizualitásnak is fontos szerep jutott, mert az irodalom mellett képzőművészeti alkotások és egyéb, a kulturális élethez kapcsolódó írások, fotók is teret kaptak. A kilencvenes években olyan aktív szellemi erők voltak közöttünk, mint Takács Imre, Kalász Márton, Román Károly, Sobor Antal, Mohácsy Károly. Rájuk biztosan lehetett támaszkodni. És persze az akkori fiatalabb generációból meg kell említeni Heiter Tamást, László Zsoltot, Szegedi Kovács Györgyöt, Neményi Lászlót. Neményi az Árgus küllemének fő gondozója volt.

István folytatva Németh Lászlóval kapcsolatos kutatását és irodalomszervezői tevékenységét 1985-ben szervezett egy Németh László-konferenciát az író

munkásságának 60. évfordulójára. A szervezés viszonylag könnyű volt, mert Németh László életműve körül volt egy olyan csapat, ahová nagyon jó volt belépni és ott dolgozni. Sok segítséget nyújtottak a szervezéshez is. Király István, Grezsa Ferenc, Cs. Varga István, Kocsis Rózsa, Olasz Sándor, Füzi László, Sándor Iván, Vekerdi László, akik korábban kezdtek Németh László életművével foglalkozni, mint István, és a szakmai tapasztalatokkal, instrukciókkal nagy segítséget nyújtottak a szervezéshez. Akkor még nem volt sem Vörösmarty Társaság, sem Árgus, és a nyolcvanas évek közepén már bizonyos előszelei látszottak a rendszerváltásnak. Így a politikai környezet nem nagyon kedvezett egy ilyen konferencia összehívásának. Ráadásul a szervezést segítő Németh László-kutatók közül néhányan részt vettek néhány ellenzéki összejövetelen. A Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtárba tervezték a konferenciát, s végül aztán a Pozsgay Imre által fémjelzett Hazafias Népfront városi szervezetének munkatársai vállalták fel az emlékülést hivatalosan, ami sikeresen lezajlott a könyvtár olvasóteremében. Az emlékülés anyagát viszont csak két évvel később sikerült kiadni. „A lélek tápanyagai” címmel. A Fejér Megyei Múzeumbarát Egyesület vállalta fel a kötet megjelentetését, és Román Károly írta hozzá a lektori jelentést. Azokban az időkben a Kiadói Főigazgatóságtól kellett engedélyt kérni a könyv megjelentetéséhez. Várták az engedélyt, ami nem jött. Hiába érdeklődtek, és próbáltak minden protekciót bevetni, állt az ügy. István aztán felkereste Király Istvánt, aki az egyik legjobb Németh László-kutató volt, és a hatalomnál is rendelkezett kapcsolatokkal. Király írt egy ajánlást a könyvhöz, így aztán két év után sikerült kiadni a kötetet. A könyv szerzői Domonkos Mátyás, Kocsis Rózsa, Bakonyi István, Grezsa Ferenc, Füzi László, Sándor Iván, Vekerdi Ferenc, Monostori Imre, Hölvényi György és Cs. Varga István. Kiváló kutatók írásaival jelent meg a kötet, mely az emlékülés anyagát dolgozta fel.

Németh László életművét István nagyon fontosnak tartja. Író, aki orvosi diplomával, filozófiai műveltségével, a világirodalomban való tájékozottságával polihisztor is volt egyben. Írói pályája 1925-ben kezdődött, amikor a Nyugat című folyóirat novellaíró pályázatát nyerte meg „Horváthné meghal” című művével, ami az igazi pályaindítást jelentette számára. Utána következtek a nagyregények. A Gyász és az Iszony európai mértékkel mérve is fantasztikus alkotásoknak számítanak. Esszéi néha nagy vihart kavartak, és sokan bírálták ezeket a műveit. Németh László több, mint tíz nyelven írt és olvasott. Hatalmas tudása vonzotta Istvánt, és az életművével kapcsolatos kutatásokat sem tekintette igazából munkának. Németh Lászlóhoz való vonzódásában kétségkívül szerepet játszott az is, hogy az író a Mezőföld irodalmi krónikása volt. Ott játszódnak a legfontosabb

művei. A születési helye ugyan Nagybánya (1901), származása és az egész életműve viszont ide kötötte. Regényeinek alakjait és történeteit a módosabb parasztság életéből ábrázolta. Istvánt nagyon érdekelte ez az életmű, és ebben szerepet játszott általános iskolai tanára, Ruprecht Ottó is. Németh Lászlóhoz való kötődése mindmáig tart. 2011-ben ismét szerveztek egy konferenciát Székesfehérváron, akkor együtt ünnepelték Pilinszky Jánost és Németh Lászlót. Ez a konferencia 2011 tizenegyedik hónap tizenegyedikén tizenegy óra tizenegy perckor kezdődött a Szent István Művelődési Házban. Akkor volt Németh László születésének 110. , Pilinszkynek pedig a 90. évfordulója.

István a nyolcvanas években elkezdte szervezni a vidéken szerkesztett folyóiratok estjeit. Akkoriban az Építők Művelődési Háza remek lehetőséget biztosított erre. Ezt az intézményt Rajnai László vezette, aztán később Tóth István. Nyolcvankilencről olyan világ kezdődött, ami tagadhatatlanul nagyobb mozgásteret biztosított az irodalomban, vagy a kultúra mentén ténykedő embereknek.

Az Árgus követően László Zsolttal belevágtak a Bástyá című, évente kétszer megjelenő antológia szerkesztésébe, ami néhány évig a Kodolányi János Főiskola és a Vörösmarty Társaság közös kiadványa volt. Közben pedig alakulgatott a VÁR című irodalmi folyóirat. Ez Bobory Zoltán nevéhez köthető, amikor még a Szent István Művelődési Ház igazgatója volt, akkor kezdte el ennek a kiadványnak a megjelenését szorgalmazni. Amikor István tizenöt év után leköszönt a Vörösmarty Társaság elnöki tisztségéről, és azt Bobory Zoltán vette át, ekkor lett a Vörösmarty Társaság kiadványa a VÁR Irodalmi és Közéleti Folyóirat. Az évente négyszer megjelenő VÁR azt a fajta szellemiséget képviseli, mint az Árgus. Kicsit ugrálunk az időben, mert tulajdonképpen átfedések vannak egyes történések között, így elkerülhetetlen az idővonal megszakítása. Istvánt a nyolcvanas évek közepén megkereste Péntek Imre. Az akkori Fejér Megyei Hírlaposok Baranyi Pál vezetésével meg az operatőrökkel létrehozták a Városi Televíziót. Az még nem abban a formában működött, mint a mostani Fehérvár TV. Arra kérték Istvánt, hogy készítsen interjúkat a Fehérváron élő írókkal, költőkkel. A televízió a régi Fekete Sas Szálloda, később MHSZ épület padlásterében kapott helyet. Akkoriban még csak kísérleti műsorok voltak, és nem volt rendszeres adás sem. István Takács Imrével és Bokros Jánossal készített interjút. Román Károly pedig Bódás Jánossal. Sajnos csak a Bokros Jánossal készült interjú van meg egyedül DVD-n. A ma már történelmi jelentőségű felvételek úgy tűnik, hogy elvesztek. A Hírlap fotósai voltak az operatőrök, Fási László és Gregority Antal. A technika még elég kezdetleges volt, mint ahogy a felvételek archiválása is. Aztán 1992-ben, miután az új TV létrejött, átköltöztek a Jókai utca –Ady Endre utca sarkán lévő épületbe.

Istvánt az új TV is megkereste, hogy itt van Csokits János, Andorrán élő magyar költő, aki a 1963 és 1974 között a Szabad Európa Rádió munkatársa volt. Akkoriban Münchenben, majd Londonban, később Andorrában telepedett le. 1989-ben tért haza Magyarországra. A feladat most is interjú-készítés volt. A Zichy-liget egyik padján ültek le Preszter Elemér kamerája előtt. Az volt az első nagyobb lélegzetvételű irodalmi beszélgetés a városi televíziónál. Ezek a felkérések rendszeressé váltak. Később pedig a televízió Nagy Judit vezette Paletta Kulturális Magazinjánál kezdett dolgozni. Azt követően elkezdte szerkeszteni a Hitünk és Életünk c. egyházi magazint is. Ezzel párhuzamosan futott az E kávéházi szegleten c. irodalmi beszélgetős műsora. A televíziós tevékenység szorosan összefüggött az egyéb irodalmi szervező munkákkal. Utolsó műsorát Kalász Mártonnal készítette. Aztán a televíziónál nem tartottak igényt a további munkájára. 2012-ben megkereste Kis Dorottya. A Szabadművelődés Házában készítsen egy beszélgetős műsort. Akkoriban újították fel a Királykút Emlékház épületét, és akkor jött az ötlet, hogy mi lenne, ha ott rendeznék meg ezeket az irodalmi beszélgetéseket. Ezen a helyszínen sok kiválóság megfordult az elmúlt években, mint például Jelenits István Pilinszky-szakértő és piarista szerzetes, Serfőző Simon költő és sokan mások. Aztán bővült a vendégek köre színészekkel, sportolókkal, ismert és érdekes emberekkel, könyvbemutatókkal egybekötött szerzői beszélgetésekkel. István vendégei az eltelt évekből alábbi fotógalériában láthatók. Sajnos, nem teljes a galéria.

Agócs Sándor költő

Dr. Altorjay András kardiológus

Balczó András háromszoros olimpiai és tízszeres öttusázó világbajnok

Kaiser László író és könyvkiadó, Baranyi Ferenc Kossuth díjas költő

Berki Lilla tanár, népdalénekes

Buda Ferenc Kossuth-díjas költő, a Nemzet Művésze

Czigány György

Czigány Ildikó író, és az első magyar személyszállító pilóta

Cs. Varga István irodalomtörténészre István, mint mesterére tekint. Hozzá régi barátság fűzi, és egy lelkiismeretfurdalásra okot adó esemény is. István tudta, hogy barátját többször is felterjesztették József Attila-díjra, de mégsem kapta meg. István viszont 2015-ben részesült ebben a díjban. Úgy érezte, hogy ez a díj a munkássága alapján inkább Cs. Varga Istvánt illette volna. Az élet rendezte a sorokat, és 2017-ben ő is megkapta a József Attila-díjat. Barátságuk kezdete 1981-ig nyúlik vissza, amikor István először hívta meg Székesfehérvárra a Németh László-kutatással foglalkozó nagy tudású kollégáját, akitől rengeteg segítséget kapott az emlékülések szervezéséhez.

Cs. Varga István irodalomtörténész

Bakonyi István, Dr. Cser-Palkovics András, Székesfehérvár polgármestere

Dr. Demeter Zsófia muzeológus

Faggyas Sándor újságíró

Faludi Ádám költő

Bakonyi István és Fábry Sándor

Győri Andor író

Kelemen István színművész

Kubik Anna Kossuth-díjas színművész

Lovrek Károly karnagy

L. Simon László költő

Nehrer György (Fotó: Nyikos György)

Pati Nagy Bence fotográfus

Petőcz András költő, író és Bakonyi István (Fotó: Tibai Tibor)

*Saitos Lajos, Petrőczy Éva, Bakonyi István
(Fotó: Lipovszky György)*

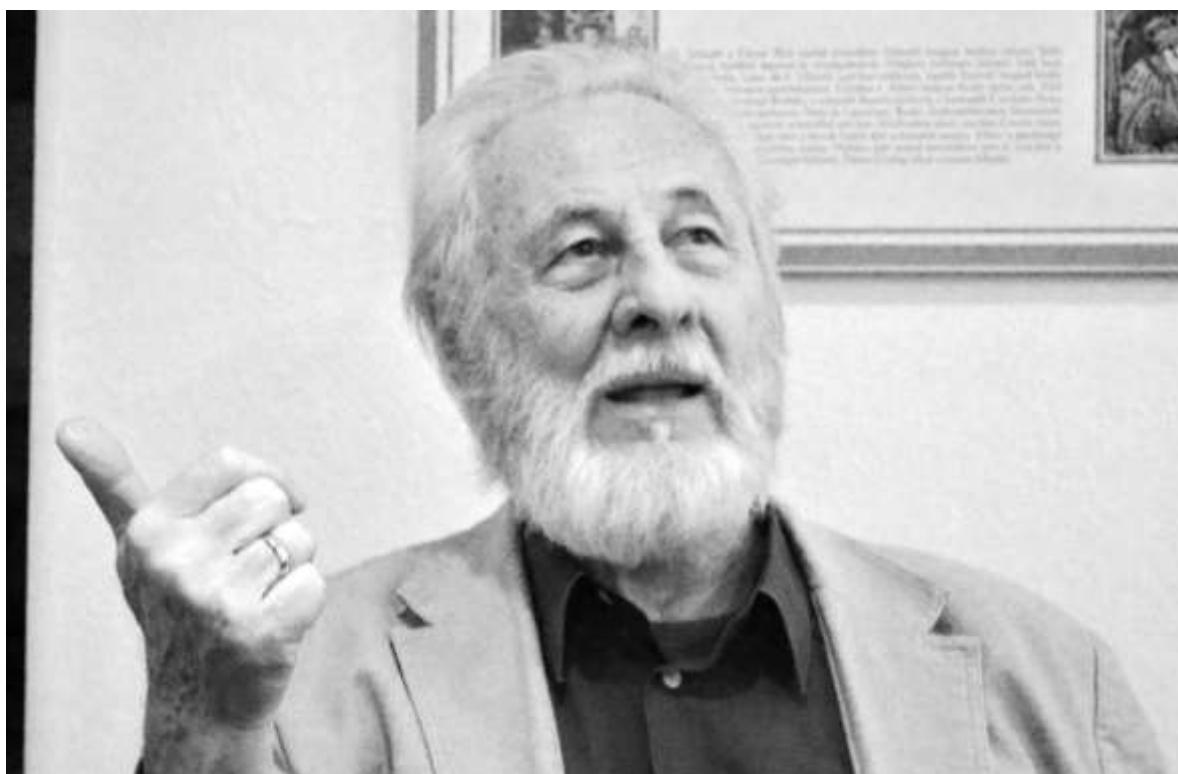
Praznovszky Mihály irodalomtörténész

Román Károly irodalomtörténész, tanár

Spányi Antal megyés püspök

Szakonyi Károly Kossuth-díjas író

Szentmártoni János író, költő, a Magyar Írószövetség elnöke

Bakonyi István vendége volt Tolcsvay Béla Kossuth-díjas énekmondó. Ifjúságunk ikonikus alakja, de nyugodtan mondhatom, hogy az 50 éve megnyert „Ki mit tud” óta több generációnak is kedvelt zenésze. Már a mű címe is (Lélekdal) önmagáért beszél. A rendkívül jó akusztikájú Királykút Emlékház terme zsúfolásig megtelt. Tolcsvay Bélát hallgatni felemelő élmény. Ez alatt nem csak a zenéjét értem, hanem az énekek közötti mondandóját is. Nehéz dolgom volt a tudósítással kapcsolatban, mert nem tudtam, hogyan lehetne ebből a szuggesztív előadásból nyolc-tíz perces fotós, videós kivonatot készíteni. Sehogy.

Tolcsvay Béla Kossuth-díjas zenész és Bakonyi István

Tornyai Gábor plébános

Török Máté (Misztrál együttes) zenész

Vári Fábián László költő

VIII. Őszi lombok

A Bakonyi István irodalomtörténész munkásságáról szóló fejezettel kemény fába vágtam a fejszémet. Szépirodalmi szerzőként főként novellák, karcolatok, kisregények között érzem magam biztonságban. De olyan még nem történt velem, hogy amibe egyszer belefogtam, azt ilyen-olyan okok miatt ne fejeztem volna be. Olyan már volt, hogy félretettem, és pihentem rá egy keveset. Feladni valamit és megfutamodni egy feladat elől, az eleve hiányzik a szótáramból. Lehet, hogy nem lesz tökéletes és szakszerű sem, amire készülök, viszont szépíróként igyekszem olvasható formába önteni mindazt, amit István munkásságáról illik tudni, ha már a tisztelt olvasó a kezébe vette ezt a könyvet, és eljutott eddig a fejezetig. Talán kezdjük kronológiai sorrendben! Velem ellentétben ezt már okos és szorgalmas emberek kigyűjtötték és közzétették a Wikipédián.

A lélek tápanyagai (tanulmányok Németh Lászlóról, társszerkesztő, társszerző, 1987)

Bokros János: A hetedik napon (szerkesztő, 1989)

Elidegenedés és társadalmi cselekvés (Németh Lászlóról, 1990)

Keszei István: Átkelés (szerkesztette Keszei Ágnessel, 1990)

A székesfehérvári Jáky József Műszaki Szakközépiskola 1950-1990 (szerkesztette, 1990)

A folytatás reménye (tanulmány, 1991)

Az író rejtettebb birtokán. Írások Németh Lászlóról (szerkesztette, 1992)

Kérdések a korhoz (tanulmány, 1993)

Tamás Menyhért (kismonográfia, 1994)

Nemzedékek kézfogása (tanulmány, 1997)

Ember az ezredfordulón (1999)

Bella István (kismonográfia, 2001)

Az ige őrzői (2001)

Nap-lom. Fehérvári krónika, 1996–2000 (2002)

Az igazmondás igénye (2002)

Sobor Antal (kismonográfia, 2003)

Vendégeim voltak I-III. (2003-2005)

Titokkereső irodalom (2006)

Takács Imre (kismonográfia, 2006)

A dolgok arca (kismonográfia Pék Pálról, 2007)

(H)arcok és művek (2008)

Mesterek és tanítványok (2008)
 Nap-lom II. (2009)
 Mesterek és tanítványok II (2010)
 Szavukban szülőföldünk, otthonunk (2010)
 Írók, költők, bolygópályák (2011)
 Serfőző Simon (kismonográfia), Antológia Kiadó, 2012.
 "Hogy elfogadjanak..." Petrőczy Éva költői pályája. Fekete Sas, 2013.
 Irodalom az új évezredben (2014)
 Nap-lom III. (2015)
 Irodalmunk színei (2016)
 A mikrofontól a keresztig. Boka, vagyis Bokányi Zsolt története (2017)
 Péntek Imre költői útja (2018)

Irodalmunk színei:

„Válaszok Fazekas István kérdéseire”: Ezzel a felütéssel indul a kötet, amit kíváncsian vettem kézbe. Többek között azért, mert hasonló dologra vállalkoztam „A Bakonyi Kovács” kötetnek az írása kapcsán jómagam is. Talán kicsit bővebben, és másként, nem kérdés-felelet formájában. Amit eddig elkövettem, és a továbbiakban elkövetni készülök, az nem hagyományos portrékötet. Mondjuk, hogy ez a „mű” egy kísérleti darab az én tollamból, Bakonyi István jelentős közreműködésével. Ráadásul ennek az írásnak én nem tudom tudományosan meghatározni a formáját. De lássuk István válaszait Fazekas István kérdéseire. Főként azokat emeltem ki, amiket az előzőekben mi nem érintettünk, vagy csak részben került említésre.

—Kiket tekintesz mestereidnek? Itt a választ röviden indokold is, kérlek!
 Bécsy Tamásnak különösen sokat köszönhetek. Ő a magyar drámaelmélet nagy tudósa volt, és sokan tőle tanultuk meg, hogy miképpen lehet műveket elemezni.

Készítette: Árkai
 Előadásom címe:
 "A Játékosok és a Játékosok"
 (Vörösmarty műveinek)
 Péntek István előadásánál
 Adatok: a 90% - a 40%
 Vörösmarty
 Péntek István előadásánál
 1999. okt. 15

De a Németh László-kutatás nagy alakjait is sorolhatom: Vekerdi Lászlót, Grezsa Ferencet, Kocsis Rózsát, Sándor Ivánt, Cs. Varga Istvánt, Monostori Imrét, Olasz Sándort, Füzi Lászlót. Ez akkor, amikor indultam, egy nagy szellemi család volt. Aztán a sors meg a rendszerváltás úgy hozta, hogy mindez ma már múlt. Egyébként is: nehezen békülök meg azzal, hogy világunkban minden szétszabdalt, azaz, hogy egymásnak feszülnek azok is, akik gyakran egy táborhoz tartoznak. Persze nemcsak a politika tehet erről, megvan az egyéb szereplők felelőssége is ebben a tekintetben. És az ilyen korban különösen fontos, hogy legyenek az embernek olyan példái, akik útjelzők is egyben. Közvetve az általam tisztelt szépírókat is ide sorolom. Pilinszkyt épp úgy, mint Nagy Lászlót, Németh Lászlót épp úgy, mint Örkényt, de mondom Csoóri Sándor, Bella István, Takács Imre, Kalász Márton, Sobor Antal vagy éppen Buda Ferenc nevét is. De szűkebb pátriámban is működtek és működnek olyan tudós tanárok, akikre mindig felnézem, elsősorban Mohácsy Károlyra és Román Károlyra gondolok.

Mi a véleményed regényirodalmunk és novellairodalmunk mai állapotáról?

Németh László után többet foglalkoztam lírával, mint prózával, de azért nyilvánvalóan van minderről véleményem. Először is, éppen a Németh László-i minőség-eszmény jegyében azt tartom, hogy kánontól és egyéb hovatarozástól függetlenül találhatunk értéket mindegyik oldalon. Nem kétséges, hogy napjaink regényirodalmának élvonalához Jókai Anna épp úgy hozzátartozik, mint Esterházy Péter. Több nevet is mondhatnék, de ugye nyilvánvaló, hogy mire gondoltam. Azt viszont én is úgy gondolom, hogy az un. rendszerváltás nem hozta meg azt a szenzációt, amit sokan vártak. Kiderült, hogy nem maradtak a fiókban valódi remekművek. Ugyanakkor az is igaz, hogy változatlanul hiányzik egy olyan mű, amely nagy mélységekben leírná az elmúlt évtizedek változásait. Persze az is látható, hogy a fő irányok nem erre tartanak. Természetesen vannak a kevésbé ismertek között is olyan szerzők, akiknek művei maradandóak. Hogy csak egy példát említsek: kár, hogy az irodalmi közvélemény kevésbé ismeri a Fehérváron 2010-ig élt Sobor Antal regényeit és novelláit. Ő írta meg még a hatvanas évek elején *Az éjjel hazamentek a katonák* címmel azt a novellát, amely a modern próza eszközeivel szembesítette az elsők között az olvasókat a doni katasztrófával. Akkor, amikor erről nem nagyon illett szólni. Egyébként a Magyar Rádió is feldolgozta ezt a remekművet, kiváló szereposztásban. És remek történelmi regényei is vannak, pl. a *Hosszú háború* és a *Perelj, Uram!* De mondok egy viszonylag friss élményt is: Hász Róbert *A Vénusz vonulása* c. regényét. Hasonlóképpen sokra tartom Petőcz András legutóbbi regényeit is, melyek számomra nagy meglepetést keltettek azok után, hogy őt főleg költőnek ismertem meg. Nagyon

színes a mai magyar próza, tele fiatal tehetségekkel. Persze ma még nem könnyű ebben sem a tisztánlátás.

– Monográfiát írtál Petrőczy Éváról, Bella Istvánról, Tamás Menyhértről, Serfőző Simonról, Sobor Antalról, Takács Imréről, Pék Pálról. Van-e ezeknek a monográfiáknak közös „gyűjtőpontja”? Itt arra is térj ki, hogy hogyan állítanád ezeket az alkotókat a mai ifjúság elé!

Aki járatos az irodalomban, az láthatja, hogy a fenti szerzők ha nem is egy utat jártak, azért van közöttük szellemi rokonság. Az is igaz persze, hogy voltak felkéréseim. Például annak idején szerettem volna kismonográfiát írni a Kortársaink sorozatba – Tamás Menyhért után – Buda Ferencről, de Székér Endre ezzel megelőzött. Akkor beszéltük meg Rónay Lászlóval, a sorozat szerkesztőjével, hogy a Hetek egy másik alakjával, Bella Istvánnal szívesen foglalkoznék. Személyesen is ismertem a szűkebb hazánkhoz annyira kötődő költőt, nagyra becsültem, és foglalkoztam is korábban vele. Így írtam meg a róla szóló könyvet, aminek megjelenése idején lett Bella Pista Kossuth-díjas. Egyébként akikkel foglalkoztam, az én megítélésem szerint rokonságot mutattak a már emlegetett minőségeszménnyel. Az sem titok, hogy többségük a jobb szó híján nép-nemzetinek nevezett irányhoz tartoznak. Persze gyorsan hozzá is teszem, hogy irtózom a skatulyáktól, de azért a tisztánlátás kedvéért én is használok ilyen fogalmakat. Az is fontos számomra, hogy az esetek többségében olyan életművekkel foglalkoztam, amelyek létrehozói valamilyen szinten kötődtek az én szűkebb hazámhoz. Takács Imre itt élte élete nagy részét, Bella is innen származott, Sobor szinte mindig itt élt. A többiek nem, de hozzájuk meg a már emlegetett hasonló gondolkodásmód fűz. Petrőczy Éva költészete ugyanakkor nehezen besorolható az ismert kategóriákba. Nagy örömmel kutattam lírai pályáját, a végső tömörségre törekvő versvilágát. Hozzá talán főleg a protestantizmus iránti vonzódás fűz elsősorban. Hasonlóképpen nagyra tartom Serfőző Simon költészetét és prózáját is. Hozzá tartozik mindehhez, hogy ama bizonyos, első, Jelenkor-beli publikációm az ő nevéhez fűződik, hiszen Szederkényi Ervin felkérésére írtam recenziót Ma és mindennap c. verseskötetéről. És hogyan állítanám őket a mai ifjúság elé? Nehéz kérdés, és most nem kívánok kitérni az olvasás és az ifjúság mai viszonyára. De azt vallom, hogy önmagunk megismeréséhez épp úgy sokat adhatnak ezek az alkotók, mint a magyar sors vállalásához. Példát mutatnak hűségről és hitről, vallanak szerelemről és szabadságról.

A folytatásban olyan közös barátokról, kollégákról lesz szó, akik évtizedek óta kísérik, követik egymás munkáját és életét. Itt élnek a családjukkal, és itt dolgoznak

Székesfehérváron, Székesfehérvárért. Ezt bátran írhatom így, hiszen a munkájuk évtizedek óta kézzelfogható, követhető és látható. Nemcsak megjelent írásaikban lokálpatrióták, hanem ténylegesen is. István munkásságának történetéből kihagyhatatlan és megkerülhetetlen személyek. Miért is gondoltam azt, hogy az ő életük egy szelete, hitvallásuk a költészetről és az irodalomról, is kerüljenek bele ebbe a kötetbe? Nos, azért, mert meggyőződésem, hogy egymást csiszolták és alakították az elmúlt évtizedekben. Olyan nincs, hogy van egy költő, egy író, egy irodalomtörténész, aki képes minden külső hatást mellőzve alkotni. Az alkotáshoz emóciók, barátok, kollégák, adott esetben pedig szakmai kritikusok kellenek. Az alábbiakban István faggatta a barátait.

Beszélgetés Bobory Zoltánnal

A Székesfehérváron élő Bobory Zoltán előbb versmondóként lett közismert. Sokáig ő volt a Szent István Művelődési Ház igazgatója, s ebben a minőségében is jelentős eredményeket ért el. Mintegy egy évtizede jelennek meg versei és prózai írásai. Eddig hat önálló kötete jelent meg. *Értékeink vonzásában* (próza, 2002),

„Lelkek és göröngyök” (próza, 2004), *Elár(v)ult csillagképek* (próza, vers, 2006), *Tenyeremből hó hull* (vers, 2007), *Vonókéssel eleven fát* (vers, 2009), *Hósorsú eskük* (vers, 2013). Ő a *Vár c.*, negyedéves folyóirat főszerkesztője.

Szűkebb és tágabb hazájának megbecsült személyisége, akinek nevéhez fűződik többek között a határainkon túl élő írók és költő évenkénti találkozájának megszervezése Fejér megye székhelyén. 2010 óta ő a Vörösmarty Társaság elnöke.

– Tudjuk, hogy már középiskolás korodban foglalkoztál versmondással. Hogyan hatottak azok az idők későbbi pályád alakulására?

Sokszor eszembe jutnak, mint mindenkinek, a középiskolai esztendőik, mindaz, amit a székesfehérvári József Attila Gimnáziumban szép élményként éltem meg. S ezt számomra két dolog jelentette, a sport és a versmondás. (Nagy rivalizálásban voltak bennem!) Mindkettő végigkíséri az életemet, s örülök, hogy még most sem kell a múlt időt használni. Bár, az előbbi, természetszerűleg egyre kisebb szerepet kap a mindennapjaimban, már csak azért is, mert rengeteg elfoglaltságom mellett kevés idő jut a testedzésre, rendszeres mozgásra. A versmondás, Istennek hála, állandó része az életemnek. S ezt a szeretetet, nyilván, a középiskola, az ottani élmények, sikerek adták meg nekem.

Felejthetetlen irodalmi színpadnak voltam már „elsőtől” tagja, amelyik a különböző diák kulturális találkozók, Keszthelyen, Sopronban, sikert, sikerre halmozott. Nagyszerű tanárok vezetésével. De ez sem lett volna talán elegendő, ha nem kerülök közel a város akkori irodalmi életének nagyszerű képviselőihez, nem vehetek részt nagyon fiatalon az Élő Folyóirat, a Pirkadás nevű irodalmi kör rendezvényein.

Felejthetetlen és kitörölhetetlen élmény volt diákként, később fiatal emberként járni a megyét Takács Imrével, Sobor Antallal, Bódás Jánossal, Kalász Mártonnal, Bokros Jánossal, Dienes Ottóval, vagy a rendkívüli érdemekkel bíró Román Károllyal, Csukly Alajossal, Pesti Jánossal.

Nem is kétséges, hogy elszakíthatatlan elkötelezettséget eredményeztek. Sokszor eszembe jut, hogy vajon miért csak ketten maradtunk meg az akkori társaim közül versmondónak, előadóművészek, Kisteleki Zoli és én.

Neved és a Látó-kör neve fogalom szűkebb hazádban és szerte az országban. Idézd föl legszebb emlékeidet e versmondó korszakból?

A előbbi kérdésre a választ azt hiszem a Látó-kör adta meg. Csaknem húsz esztendeig működött ez a nagyszerű versmondó közösség a városban, s talán ez kötött véglegesen a versmondáshoz. Mondhatom, nem csoda, hiszen fiatal emberként megtaláltuk a módját annak, hogy miként tudunk „beleszólni az életünkbe”, miként tudjuk hitelesen és őszintén elmondani a véleményünket a körülöttünk játszódó színjátékról. Mert, úgy éreztük, ami nem a vers tisztaságában zajlott, annak a jelentős része színjáték volt. (S vallom, ma is az!)

Hihetetlen adománynak érzem, ma már különösen, hogy megteremthettem magam és a közösség számára ezt a közeget és lehetőséget. Bejártuk abban, a bizony veszélyekkel is járó időben a Kárpát-medencét, félelmetes élményekben is részünk volt, s ma már merem mondani, sok magyar embernek sikerült örömet és bátorítást adni. A vers, az irodalom eszközeivel. Ha elkezdeném ezeket az élményeket sorolni, amelyekben részünk volt Felvidéken, Erdélyben, Délvidéken, de még Ausztriában is, soha nem érnénk a végére.

Sokat emlegetjük a március 15-ei és október 6-ai utcai versmondásainkat, amelyek szerencsére legendás színezettel élnek a város emlékezetében. Egyúttal háborzongató, hogy hivatalnokok, egykori „kiskirály” irodavezetők soha nem tudták ezt nekem megbocsátani. Persze olyat tettünk, amitől féltették a nyavalyás pozíciójukat, ráadásul úgy, hogy nem kértem tőlük támogatást. Így nem tudták kiélni felsőbbrendűségi érzéseiket.

Szerencsére nem volt veszélyérzetem, élveztem, hogy van „eszközöm”, a vers, a versmondás, amivel olyanokat mondhattunk el, amiért abban az időben Pesten bilincsbe verték és meggumibotozták az akkori fiatalokat.

A versmondás miképpen járult hozzá költővé válásodhoz?

Szerettem elmondani azt a saját magam által megfogalmazott magyarázatot, hogy a versmondás sok-sok élménye, az ebben élő véleményem mindenről, mint ahogy üvegbe zárjuk s a spájzban tartjuk a gyümölcsöt, lekvárt, elraktározódott bennem. „Ott voltak a polcomon”, aztán egyszer csak, szinte szándék nélkül, elkezdtem kibontogatni ezeket; örült, megmagyarázhatatlan késztetést kezdtem érezni, s így elindult bennem egy folyamat. Kellett hozzá egy gyalázatos esemény, annak számomra szégyenteljes átélése: az emlékezetes népszavazás a határon túl élők, testvéreink sorsáról. Az azon az éjszakán írt versemet Czigány György elvitte a Lyukasórához, ahol örömmel fogadták. Ez nagy energiákat szabadított fel bennem, sorra írtam a verseket, amelyek, szinte kivétel nélkül, megjelentek az országos folyóiratokban. Nem sokkal később a Lyukasóra a Hónap költőjévé választott, ami még további két folyóirat esetében is megtörtént. Megjelent az első verseskötetem, majd a többiek. Tehát amilyen későn fogtam a versíráshoz, olyan rövid idő alatt érezhettem meg ezt a csodálatos érzést. S tudatosulhatott bennem, hogy valóban minden műfajok legkülönbike a költészet, a versírás.

– Kiket tartasz mestereidnek?

Mindenkit, akiknek a verseit annak idején mondhattam, Nagy Lászlótól, Illyés Gyulán, Takács Imrén, Bella Istvánon át Serfőző Simonig. Nehéz választani, de talán Bella Pista költészetét érzem „rezegni” leginkább a gondolataimban, verseimben.

A versmondás és az írás mellett szerepet vállaltál a közéletben is. Miért?

Örülök a kérdésnek, mert elmondhatom, hogy soha nem igyekeztem azért, hogy így legyen. Barátaim, ismerőseim megkerestek, legyenek a képviselőjük, nyilván annak köszönhetően, hogy nagy lokálpatriótaként és „örök szervezőként” sokat tettem a környezetemért, tartalmas életet igyekezve megteremteni abban a csodálatos múlttal rendelkező városrészben, ahol azóta is nagy boldogságban élek. Nem bántam meg, mert ennek is köszönhetem – talán –, hogy a mai napig jelentős feladatokat kapok a várostól, ami a kulturális életet érinti.

De pillanatig sem bántott, hogy a közvetlen politikától, politizálástól viszonylag távol kerültem. Éppen ennek a gondolkodásmódnak köszönhetően.

– Ha azt mondom, Don-kanyar, vagy azt, hogy mészeghegyi kápolna, akkor Te jutsz eszembe...

Köszönöm, nagyon jólesik, mert működik a feledtetés mechanizmusa. Mindenfajta önteltség nélkül, de kellő helyzet-látással mondhatom, hogy a 2. magyar hadsereg emlékezetéért, a feledés emlékművének a lerombolásáért nagyon sokat sikerült tennem. Elsők voltunk itt Fehérváron, akik tettekkel is elindítottunk egy folyamatot, a '80-évek végén, ennek a meggyalázott emlékezetű hadseregnek a rehabilitációjáért, hogy a nemzet el kezdett törődni a 130 000 magyar katonahalott emlékezetével, azokéval, akik az életüket áldozták a hazájukért, az itthon maradottakért.

Elkezdtem ekkor szervezni egy zarándokutat a Donhoz. Az irodalomnak, a versmondásnak köszönhetően, hiszen Serfőző verse mozdított az én lelkiismeretemen is. Nem ismétlem, micsoda veszett küzdelem kezdődött, aminek végén kivittem a Donhoz hetven zarándoktársamat. Leírhatatlan élményeket szerezve ott magamnak és a jelen lévőeknek. Feledtetve azt a sok, reménytelennek látszó harcot, amit meg kellett vívni ezért a csodáért. S amiről csak annyit: végső reménytelenségemben Gorbacsovnak írtam. Ő mondta ki – mesélték – Grósz Károlynak és Nyers Rezsőnek: elvtársak, jöhetnek a magyar zarándokok. El lehet képzelni, hogyan reagáltak erre mindazok, akik addig mindennel ijesztgettek, s akadályozták a terveimet. Remélem, hogy még ezt meg fogom tudni írni, részletesebben, mint eddig. Már csak azért is, mert ma azok a leghangosabb, persze hasznot húzó korifeusai ennek a szent ügynek, akik abban az időben még arról beszéltek, hogy a „fasiszta magyar hadsereg megtámadta a dicsőséges Szovjetuniót.” Engem pedig minimum hülyének néztek, hogy mit keresnénk mi ott, ahol ellenségnek néznének minket, hiszen.... Jó alkalom ez röviden hozzászólni ahhoz az arcpirító, jellemző vitához, ami néhány hónapja zajlik már egy könyv megjelenése után. Szóval: ha a magyar katonák elkövették volna mindazt, amit szerzője leír a 2. magyar hadsereg katonáinak cselekedeteiről, „embertelenségéről”, akkor mi nem azt tapasztalhattuk volna, ami végigkísért minket az ott élő orosz emberekkel való találkozások során. Ha a bérencek jártak volna kint a Donnál, és a harcok 200 kilométer hosszúságú helyszínén, akkor ők is azt hallották volna az ott élőktől: a magyar katona „harasó”, a német „nye harasó, fasisztü”. A lehető legnagyobb szeretettel és megértéssel fogadtak minket, a zarándokutakat megelőzően engem személy szerint is, amikor kimentem tájékozódni, és beleegyezésüket kérni. Nem félelmetes, fantasztikus, felemelő és bátorító volt. Csak annyit: a falvakban együtt imádkoztak velünk, tudták mekkora fájdalom él azokban, akik ott veszítették el édesapjukat, férjüket, szeretteiket. Ugyanazokat a fájdalmakat cipelték életem keresztül magukban, mint a zarándoktársaim. Ahogy az egyikük

megfogalmazta, akkor temették el a hozzátartozójukat, édesapjukat, férjüket, testvérüket...

Röviden: háború volt, tehát nyilván előfordultak az említett könyvben általánosnak és egyoldalúan leírt események, amelyeknek forrásanyaga az orosz-szovjet levéltárak dokumentumai és hadtörténeti leírások voltak. Én is, s akik szívükben, lelkükben viselik ennek a nemzeti tragédiának, szinte minden magyar embernek – „százharmichatezerszeresen” érintettek vagyunk – örökéletű fájdalmát, döbbenet és fájdalommal gondolhatunk arra, hogy az 1991-es igazi „békevo-nat” után, ezt valamilyen alantas és jellemző okból el lehet követni. Éppen a tárgylagosság hazug álcája alatt. Kérdés tehát: lebontottuk-e a „feledés emlékmű-vét”, vagy vannak s lesznek olyanok, akik igyekeznek újraépíteni, ugyanolyan gyalázatosan. Nekünk ez a legnagyobb nemzeti fájdalomunk: a Don-kanyar, minden katonahalottjával, áldozatával. Nagyon büszke vagyok arra, hogy ’93-ban felépíthettük a pákozdi Mészeg-hegyen a Don-kanyar Emlékkápolnát, az azóta is egyetlen nemzeti zarándokhelyet. Merem mondani, az irodalomnak, a költészet-nek köszönhetően.

– Sokszor emlegeted Serfőző Simon Sintéridő c. írását. Meg aztán: közélet, ma-gyarság, szerelem, hit, család. Talán ezek lírád alappillérei. Milyen feladatok vár-nak ezekkel kapcsolatban a magyar költőkre?

Volt egy műsorunk, aminek annak idején ez volt a címe. Aztán egyszer, a kilenc-venes évek legelején úgy gondoltuk, hogy most már Reményik, Béke, József At-tila Tél, Farkas Árpád Alagutak a hóban című versét, a hozzá hasonlókat kell, le-het inkább mondani. Mert, hogy vége a sintér időknek. Hamar vissza kellett azon-ban venni a műsorainkba azokat, amelyek éppen az előzőekről szólnak: ugyan másfajta, de hasonlóan, ha nem aljasabb sintér időről. Amelyikben éppúgy benne van az említett könyvben fellelhető, sajnos, még legyőzhetetlennek tűnő összetevő: a gyűlölet.

Látok-e esélyt arra, hogy ez megváltozzon? Nos, ha az írástudó, a nemzethez, a nemzet ügyeibe beleszólni képes költők, írók látják, hogy ez az elsődleges felada-tuk, akkor föltétlen. Merthogy én ezt vallom. A nyálazás és a céltalan félrebeszé-lés helyett a hazánkat a magasba kell segíteni azzal az eszközzel, amit az íráské-pes ember a Jóistentől kapott.

És az Embert. Magunkat. Legyen újra valós tartalma a gyönyörű magyar szavak-nak: szeretet, szerelem, haza, édesanya, szülőföld, hit, megbocsátás...

S hogy a befejező kérdésre is teljes legyen a válasz, úgy érzem, hogy mostanában ismét a próza, a rövidebb prózai írásokkal, jegyzetekkel, karcolatokkal „lesz köny-nyebb dolgom”. Mintha most inkább ezekkel fogyasztom majd el mindazokat,

amiket a lelkem éléskamrájában leveszek a polcról, s kibontok.... Talán nem fog hiányozni belőle a humor, az ironia íze sem.

Szeretném, ha a Jóisten lehetővé tenné számomra, hogy ezt a „táplálékot” szétosszam a nélkülözők, „hajléktalanok” között.

Beszélgetés László Zsolttal

László Zsolt 1963-ban született Szombathelyen. Eddig hat önálló verseskötete jelent meg, legutóbb 2009-ben a Vidéki pegazus. Ugyanebben az évben kapta meg Fejér megye kitüntetését, a Vörösmarty-díjat. Székesfehérváron él, ahol földhivatali tevékenységet folytat. A Vár c. folyóirat versrovatának szerkesztője. Az elmúlt évben Németh J. Attilával és Heiter Tamással együtt szerzője volt a Vörösmarty Társaság gondozta 63 c. antológiának. Ennek előszavában írta róla Román Károly: „...erőteljes költői gesztusokkal töri át magát a társadalmi konvenciókon, hogy versében kifejezhesse önmagát, a saját egyéniségét, temperamentumát, amit az „örök hiány köszörűjén” csiszol és formál. Ez hajtja előre az igazságkeresés útján, így lesznek versei ennek a keresésnek fájdalmas, indulatos, drámai, vagy éppen ironikus, önironikus lenyomatai.”

– Költővé válásodban volt-e valami családi előzmény?

Voltak művészetben jártas és művészetet kedvelő elődeim. Édesapám inkább történelemmel foglalkozott, és számos írása, publikációja volt ezen a területen. Állítólag egyik oldalágon rokonunk Székely Bertalan. Irodalommal foglalkozó és azt művelő rokonról viszont nem tudok. Családi előzményről ebben a tekintetben, mint ihletforrásról beszélhetünk talán...

– Mit őrzöl a gyerekkorból?

Sok mindenre emlékszem, és sok minden homályosul mára. Nagyon szép, élményekben gazdag gyerekkorom volt. Annak ellenére, hogy városban éltünk mindig, a természetközelség valahogy mindig adott volt. Nagyon sokat kóboroltam a természetben. A mai napig emlékszem az Ördöggátra a Perint-pataknál, és a Rába éles kanyarjaira Nicknél és Rábasömjén közelében. Aztán a meghatározó képek a vértesi kóborlásokból. Ezek máig meghatározzák látásmódomat.

Édesanyám nyolcéves koromig minden este mesét olvasott föl nekem. A mesék világa vezetett el az olvasáshoz, a gondolkodni tudáshoz, az irodalom szeretetéhez. Valahogy megéreztem, hogy az élményt tárgyiasítani kell. Már akkor éreztem, hogy valami épül bennem. Egészen korai eszmélésem óta hiszem, hogy a teremtmény akarát munkál és vezérel. Mindezek mellett eléggé hírhedt külvárosi vagány is voltam. Csupán jó tanulmányi eredményeimnek köszönhettem, hogy nem bocsátottak el iskoláimból. Hozzá kell tennem, hogy dúvad természetem ellenére minden tanárom szeretett. Nekem is csak szép emlékeim vannak tanárainkról, tanítóimról. Kérdésed kapcsán felötlik bennem egy kép. Répceszentgyörgyön kalandoztam, és rátaláltam egy beerdősült, elhagyott területen egy kútra. Igazi kerek kút volt. Gondoltam, kipróbálom. Belehajítottam egy kavicot, és vártam, hogy mikor csobban. Nem csobbant. Ebben a mai napig biztos vagyok. Csalódva indultam tovább. Talán harminc méterre lehettem már távol, amikor megszólított a fejemben valaki vagy valami. „Gyere, igyál a vízből, tedd meg, hogy a testemben megtartott életet magadhoz veszed!” Visszafordultam, és a rozsdás vödört hosszú láncon leengedtem. Nem hallottam csobbanást, de teli vödör vizet húztam föl. A mai napig érzem annak a víznek ízét, és nem tudom elfelejteni. Ilyen képeket őrzök. Ha egyszer öregember leszek, s ha erre a Teremtő lehetőséget ad, talán meséket fogok írni.

– Emlékszel-e első verssorodra, versedre?

Nem. Az első versikéimet, zsengeimet 14 éves koromban írtam. Töredékek ezek, jó gondolatokkal, de nem igazi versek. Még akkor nem voltam érett ahhoz, hogy a versbeszéd a „magam” legyen. De már építkeztem, már alakult a „mennyei pokol”. 16. születésnapom után, november 12-13. napon olvastam el Rimbaud és Baudelaire könyvét. Amikor végeztem az elolvasással, elhatároztam, hogy költő leszek. Másnapról tudatosan, a közlés szándékával kezdtem el verseket írni. A romlás virágai, a Színvázlatok meg az Egy évad a pokolban indított el az úton. Amennyiben a költészet út is... Később kerestem a klasszikusok után Illyést, Kassákot, Füst Milánt, stb., és elértem Nagy Lászlóhoz, Takács Imréhez, Serfőző Simonhoz, Pilinszky Jánoshoz, Péntek Imréhez. Ezeket az emberek személyesen is ismertem, ismerem. Kiváló emberek, kiváló mesterek voltak, és az élők ma is befolyásolják látásom módját. Az első publikált versem soraira így emlékszem: „...szemedet keresem / paraszat tűzben...”

– Sokszor szóltál már arról, hogy Takács Imre személye és lírája nagy hatással volt Rád. Ez miben nyilvánul meg ma?

Az a fajta paraszti világ, ahonnan Takács Imre jött, már nem létezik. A hagyományok ködjei viszont időnként jótékonyan települnek ránk. Ő is városban élő

ember lett. Múltja, természetközelsége egész költészetében jelen van. Bánhatjuk, hogy életvitelünkből ezek az emlék-csermelyek, csobogásaikkal lassan kimeradnak. Szavak és jelentéstartalmuk tűnnek el napról-napra: pl. a szérű, az asztag, a kazal, az éjjel bátor, stb. Takács Imre vitt el a kanonizálási folyamat felé, segített a közlésben, a publikációban. Vállalt. Talán azért, mert látta bennem a folytatást, a további utat. Örülök, ha ez így van. Félálom c. verséből csak ennyit: „Hervadó liliomokkal / libeg a temetőkert, / halántékomban kétoldalt / pörgyegyökerek nőnek.” A nyelvezet és a majdnem fiú-mester kapcsolat él bennem. Igen, Takács Imre gazdag nyelvi és költői világa számomra nélkülözhetetlen. Forduló csillagképek c. válogatott kötetét, a második példányát nekem ajánlotta. Az ajánlás szó szerint: „Zsoltnak, talán a jövőnek? – majd kiderül. Imre, Szfvár, 1982. május 25.” Ilyen biztatást sosem adott másnak. Az örökség egyben teher is. Fel nőni hozzá nehéz. Amit tudtam, eddig azt megtettem. De a törpe fölmege a hegyre, hogy nagynak érezhesse magát. A csúcson körbetekint, tüdeje, látása óriássá nő. És rájön arra, hogy vissza kell mennie a völgybe. Nem tudom, hogy fönt, az ormokon, vagy lent, a völgyben születik-e meg a valóság. Takács Imre valósága ma már az enyém is. Keserű és csodálatos okulás ez.

Kenyérkereső foglalkozásod és a költészet között nem sok a kapcsolat. De lehet, hogy ez a helyzet meg is véd számos gondtól. De van-e ihleted a hétköznapi munkából?

Nincs hétköznapi munka. Minden nap számomra ünnepelhető nap, ha tudtam másokért és magamért tenni valamit. Foglalkozásom ember- és természetközeli. Nincs ember ma ebben a hazában, akinek ne lennének dolgai a földdel, a kerttel, a lakással. A helyzet ebből a szempontból nem véd. Nem is kell, hogy védjen. Nincs szükségem védelemre. A tiszta és becsületes ember gyurmájából készítettem. Ehhez tartom magamat a foglalkozás és a költészet területén is. Ihletforrás, tapasztalat, sok emberi, testi, lelki probléma. Minden nap okulok és szembesíteni tudom magam az emberi gyötrelmekkel, problémákkal és a sikerekkel is.

– Juhász Ferenc régi kérdését idézve: mit tehet a költő ebben a világban?

Mit tehet bárki is ebben a világban? Nincsenek etalonjaink, a váteszi szerep eltűnt. A költő is ember, ha az mer lenni, maradni, ha képes vagy képtelen. És itt a maradni, az őrizni a fontos! Időnként kell „boldog vihar napokat” kívánni, de nem mindenki tud Micimackó lenni a százholdas pagonyban. Aztán kellenek a Csongorok is, akik nélkül nincsenek Balgák. Ahogy víz nélkül nincs óceán, úgy költők nélkül sincs nyelv. A költészet a gondolat és a nyelv szintézise. Mindig kell valaki, aki tud beszélni, kicsit másként és jobban. Kell valaki, aki helyettünk mond el fontos dolgokat. Értünk és mellettünk is. Hát ez lenne talán ma a költő. És minden

költő megváltja saját sírhelyét még az életében. Mert a költők többször halnak meg, és többször támadnak föl. Az én tollamat Isten vezeti, azért hiszem, hogy érdemes volt tennem, amit eddig tettem.

– Sorsod nehéz pillanatai segítettek avagy gátoltak, mint költőt?

A sors. Kérdésed kicsit az eleve elrendelés irányába mutat. Verseim sosem az adott pillanat szépségében vagy nehézségében születtek. Mindig élményekből, megélt és tapasztalt dolgokból épülnek föl. Keserűség, öröm egyaránt ért. A sors nem nagyon válogat, ezért nekem sem volt sok választási lehetőségem. Olyan ez, mint a festészet. Amiről nincs képünk, arról képet sem lehet festeni. Legyen ez belső vagy külső késztetés, egy biztos: csak a fundamentumra lehet építkezni. Nehéz pillanataim talán segítettek abban, hogy valljak, mert mindig több akartam lenni annál a szerepnél, amit egy-egy nehéz pillanat adott volna. Így sikerült mindig kilábalnom, elhagynom saját gödreimet. Ebben a kimondás, a kiírás sokat segített.

– Nemzedéked, a mai ötvenesek előtt milyen távlatokat látsz?

Ha ezt a kérdést a távlatokat illetően József Attilának vagy Csoóri Sándornak teszed föl, akkor talán kaphatnál értékelhető választ. Nem látok távlatokban, és nem látok távlatokat a mai ötvenesek előtt. Nemrégiben tettünk kísérletet a 63 c. antológiában arra, hogy fölmutassuk magunkat. Visszhangtalan maradt a dolog, pedig szerintem nagy volt a kiáltás. Kicsit Ginsberg Üvöltése jut eszembe, ha nemzedékről beszélsz. Ez a kor nem kedvez a lírának. Ez így van lassan 30 éve. Az én korosztályomban csak a „szent őrületek” foglalkoznak irodalommal, írással. Esetünkben a távlat egyfajta túlélés, egyfajta posztos szerep. Ráadásul ezt jól kell csinálni. Legalábbis hinnünk kell abban, hogy jól csináljuk. Ebben a hitben nem maradhatunk egyedül.

– Hogyan látod a magyarság jövőjét?

Lehet, hogy az első teremtetett ember magyar volt... Lehet, hogy az utolsó ember is magyar lesz. Két dologról beszélhetünk: jövőképről és magyarságról. Intermedier jelenség lett az anyanyelv. Pusztulóban vannak hagyományaink. Csak a folklór gyatraságai, bódés csecsebecsék, a történelmi valóság alapjai nélkül. Ez a jelen. Vannak szigetek, ahol talpán áll még egy-két vitézi alakulat, csoport. Több útról, lehetőségről beszéltek és beszélnek. Eddig egyik sem bizonyított. Van ebben feladatuk a költőknek is. Jövő és út. S az utak mindig körbeérnek. Hiszem, ha akarjuk igazán, az utolsó ember a Földön magyar lesz.

Beszélgetés Saitos Lajossal

Mintha tegnap lett volna: kimegyek a fehérvári Árpád Szállónak a konyhá-jába, s ott látok egy akkor már kopaszodó embert. 1976 szeptemberét írtuk akkor. S a közös konyha másik résztvevőjéről gyorsan kiderült, hogy kicsoda: verseket ír. Én meg versekről írok – mondhattam volna neki, de fogalmam sincs már, miket mondtunk egymásnak. Meg ott volt az ügyvéd, Sárkány Márta is, akiről ekkor még nem lehetett tudni, hogy majd ír – legfőképpen prózát – , ám gyönyörű

kisbabáját, Katát valamennyien megcsodáltuk. Persze nemcsak Lajosnak kezdett hullani a haja abban az időben, de Heinrich Péternek is, aki ugyancsak az albérlők házában lakott akkor kis családjával. Pártállamunk és tanácsunk szép kezdeményezése volt ez a szállás, s onnan viszonylag gyorsan lehetett lakáshoz jutni. (nekünk jó két év alatt sikerült, s lányunk már a Komját – most Pilinszky – térre született, persze a fehérvári kórházban.)

De térjünk vissza Saitosra. Nekem már az első percben rokonszenves volt, ahogy beszélt versről és magáról, illetve kettejük viszonyáról. Éreztem, hogy olyan ember, aki nem bír líra nélkül élni. Az is jellemző, ahogy megfog egy verseskötetet. Nem tudom leírni pontosan, de van ebben a mozdulatban valami rejtett elegancia, meg persze irigység is, ha nagy költő kötetét lapozgatja...

És később mi is lapozgathattuk köteteit. Elvettett ünnepeink (1993), az Éhségben, szomjúságban (1997), az Ezredvégi apokrif (1999), az Évszakok hullámverése (2001) és a Por Isten szemében (2004) után a hatodikat, az Át a mezőn (2007) c. versválogatást. És magába szívta a magyar líra szép hagyományát, hogy majd jeles elődeinek és kortársainak, Nagy Lászlónak, Juhász Ferencnek, Csoóri Sándornak, Fodor Andrásnak, Serfőző Simonnak és Bella Istvánnak, s hogy a legnagyobbat ki ne felejtsem, Illyés Gyulának az útját tekintse követhetőnek. Ám a finnek vagy az észtek mellett kitekint másfelé is: a hatodik kötet címét is adó verset például a csuvasok oroszul író költőjének, Gennadij Ajginak, pontosabban az emlékének szenteli. Itt is jól látjuk, hogy miképpen oltja be modern versét a népköltészet elemeivel Saitos Lajos, s hogy miképpen szervesül mindez át úgy,

hogy a legszemélyesebb vallomás legyen belőle. „Huss – így tűnik el / harmadfű-csikókorod lábnyoma is // ami át meg át vezetett a szittyá mezőn”.

—Először talán a nevedről. Honnan az i-s változat?

Volt a magyar irodalomnak egy legendás alakja, akiről tisztelői „egyetemet” neveztek el, a Kormos-egyetemet. A költő Kormos István sokat tett sokunkért. Én is föl jártam hozzá a Móra Kiadó szerkesztőségi szobájába tanácsért, s aki kiadatta volna verseimet, ám sajnálatos eset, mire sorra kerültem volna, meghalt. Egy alkalommal azt kérdezte tőlem, mert akkor még „j”-vel írtam a nevemet, hogy rokona vagyok-e Saitos Gyulának, aki József Attilát közölte makói lapjában. Mondtam: nem. Erre ő: kár. S ebbe a „kár”-ba sok minden beleérthető volt a hetvenes években. Javaslatát, hogy egy kicsit régiesítsek nevemen, elfogadtam. Ilyetén mondhatom, hogy Kormos volt az irodalmi névadó keresztapám. Azóta ezt a változatot használom irodalmi közléseimnél.

– Honnan ez a sokféle érdeklődés? Mesélj kicsit a gyökerekről!

Mindkét – apai és anyai – ágon földművesek voltak a felmenőim, de többnyire olvasott parasztok. Mint anyai nagyapám, néhai id. Hamar János, aki nagy mesemondóként volt híres szülőfalumban, Soponyán. A mestergerendán a Biblia mellett volt pár szépirodalmi és történelmi könyve is. Ám meséit, történeteit mindig „fejből fújta”, mint a Kalevala-énekesek. Vagy említhetném apai nagyanyámat, Hegedűs Juliannát, akinek a nevéből ítélve énekmondók is lehettek felmenői közt. Sajnos őt korai halála miatt nem ismerhettem. Hamar nagypapa – ahogy errefelé mondtuk – sok mindenre megtanított, még citerázni is, de ezt a muzsikát a szintén Hamar János nevezetű nagybátyám vitte tőkélyre, egészen a Népművészet Mestere címig. Anyánk legtöbbször közmondásosan beszélt otthon, s ha valakit helyre kellett igazítani közülünk – három testvér közül -, mindig volt egy megfelelő szentenciája. Talán ezért is történt, hogy tizenhét évesen saját aforizmákat kezdtem közölni a megyei lapban. Ez a tömörítési igény mutatkozott aztán meg korai haiku verseimben is.

– Kiket tartasz mestereidnek?

Mestereim sokan voltak, mert tanulni mindenkitől lehet és érdemes. Anélkül, hogy megbántanék valakit egy hevenyészett felsorolással, csak közvetlen segítőimet említem. A már szóba hozott Kormos István mellett ne feledjem, hogy az első „élő” költő, akit megismertem, Takács Imre volt. Falumban, a gyermekvárosban nevelősködött, s mindenki tudta róla, hogy író, no és kosárfonó, citerás nagybátyámmal, aki szintén űzte a vesszővonás mesterségét, jól megértették egymást e téren. A költő Takáccsal már később, irodalmi próbálkozásaim során kerültem kapcsolatba. Mint, szintén hazai pályán, Kalász Mártonnal is. Akkoriban

nem volt ennyiféle folyóirat. Évente, kétévente kiadtak a megyében egy-egy irodalmi antológiát, s ezzel az irodalmi támogatás ki is merült. Mi, fiatalok, jelígés pályázat útján juthattunk megjelenéshez. Egy alkalommal azt mondja nekem Marci: megismertem a verseidet a stílusodról... Mit mondjak: jól esett. Sokat jártam a verseimmel Bella Pistához, aki kemény kritikával illetett, s megszívlelendő tanáccsal látott el mint „sárrétei” földijét. Legtöbbször talán a Somogyban jelentem meg, Fodor Andrásnak köszönhetően. Kormos mellett ő volt még, aki sokat tett értünk, fiatalokért. A legrangosabb megmérettetésem mégis a Fiatal Művészek Klubja pályázatán történt, ahol évente írtak ki költői versenyt pályakezdőknek, s ezerháromszáz jelentkező közül tizenhármunknak szerkesztettek egy antológiát, persze, néhány prózással egyetemben. Az egyik bírálónk Ratkó József volt, a könyv lektora pedig Vasy Géza. S így eljutottam a sorolásban a közvetlen elődökhöz, a Hetekhez és a Kilencekhez. El kell mondanom, hogy mindezen pályatársak mellett sokat tanultam a világlírából is. Az Európa Kiadónak több nagyszerű sorozata volt. Ezekre már fiatalon ráakadtam, főleg a Napjaink Költészete – a bika-sorozat volt a bibliám. Az ott megjelent, akkori élő klasszikusok közül talán Auden és Vasko Popa hatottak rám szikár költőiségükkel. A másik pedig az Új Pegazus volt, e sorozatban is remekebbnél remekebb költőket ismerhettem meg a mediterrán déliektől egészen a skandinávokig, a költők színe-javát. S hogy kitől lehetett/lehet még tanulni, mondom: mindenkitől, egy kis akarással. Most főleg a fiatal költőinket olvasom nagy élvezettel és szeretettel. Azokat a pályatársakat, akiket nem terhel indulásukban egy megkeseredett nehéz kor. Bár minden kor nehéz a maga módján...

– Milyen tájak hatottak Rád elsősorban?

Mezőföldi – félig-meddig alföldi – emberként, mindig vonzottak a hegyek és tengerek. Utazásaim során volt részem látni a természet több csodáját is, a Pirintől a Fekete-erdőn át a sarkkörig, az Adriától a Balti-tengerig. Vagy éppen Erdély szép tájaitól – ahová Károlyi Bibliát vittünk barátommal –, el egészen Nyugat-Európáig. De szívemnek mindig is a mi hegyeink voltak a legkedvesebbek; a Vértes és a Bakony. A Balaton-felvidéket sokszor és sokat bejártam. Tihanyba már fiatalon elmentem Amerigo Tot kiállítását megnézni. Ezekből az élményeimből több versem is készült. Aztán kétlakivá váltam: feleségem, Klára született balatonkenesei. Mostanság leginkább az ő nagyapai házában érezzük jól magunkat a forró nyarakban.

– Emlékszel-e arra a pillanatra, amikor először írtál verset?

Általános iskolás koromban, talán hetedik-nyolcadikos lehettem, vetettem papírra az első irományomat, amit jószerével versnek lehetett nevezni. Persze, azóta is asztalfiókban lapul...

– Tanulmányaid előbb másfele vittek. Aztán újságíró lettél. Mindezek a tények segítették vagy gátolták költői utadat?

Mindig is újságíró szerettem volna lenni. Már egészen fiatalon tudósítottam a megyei lapot, s egy tehetségkutató pályázaton eredményesen szerepeltem, így a „szamárlétrát” végigjárva, bejutottam a MÚOSZ képzési rendszerébe. Azért mondom így, mert ekkor még nem nagyon volt felsőfokú médiaképzés, viszont kötelezték a gyakornokokat valamilyen felsőfokú képesítés megszerzésére. Többen a könnyebb megoldást választották, s a marxista esti egyetemet célozták meg. Nekem már volt bizonyos műszaki képesítésen, s gimnáziumi érettségim, ezért úgy gondolkodtam, legyen egy valamire való szakmám is, ezért felsőfokú energiagazdálkodást tanultam. S jól gondoltam, mert pályakezdőként elkövettem azt a hibát, hogy katolikus lapba is írtam. De nem akárhová, és főleg nem akármít. Rónay György közölte verseimet a Vigiliában. Az ő révén ismertem meg Pilinszky Jánost. S egy kiváló fehértvári író, Szarka Géza nekrológját én írtam meg Rónay kérésére. Így aztán külsőzni külsőzhettem, de főhivatású státuszt nem kaptam az újságírás terén. Csak a rendszerváltást követően kapcsolódhattam be különböző lapalapításokba. Egyik ilyen újság az Új Hírek volt. Soha annyi író-költő nem leledzett még szerkesztőségben, mint ennél a több megyés napilapnál. A legendás Illés Sándor főszerkesztő mellett dolgozott Szapudi András író, helyettes főszerkesztőként. A vezető lapszerkesztők közt pedig ott volt Péntek Imre, Vaderna Jóska, a délvidéki Fenyvesi Ottó és az erdélyi Pethő László is. Nagy volt a kihívás, aztán a lap megszűnése után megmaradt a költői barátság köztünk.

– Testvéred, Káliz Sajtos József is ír. Milyen a szakmai kapcsolatotok?

Testvérien ambivalens. Kezdetben megmutatta az írásait, mint ahogy mások is tették, mondjuk: Vaderna és Parti Nagy Lajos – barátilag. Aztán testvérem is megtalálta a számára legmegfelelőbb elfoglaltságot, különösen a nyelvészkedés és kutatás területén.

– Gyakran látlak templomban. Mit ad számodra a hit?

Minthogy felmenőim nyakas „kálomisták” voltak, ez a tény meghatározta neveltetésem is. Annak idején áhítattal ittuk az Erdélyből származó Gáspár János tiszteletes igehirdetését, apánk, aki kissé meghasonlott hívő volt, csak nagyünnepeken ment templomba, de mindig megkérdezte: mi volt a textus, s be kellett számolnunk. Aztán meg kell említenem Vajna Lajos lelkes nevét, aki miután megtudta, hogy verseket írok, saját könyvtárából ellátott olvasnivalóval, ő nyomta

kezembe először Nagy László köteteit, s később pedig Lajos bácsi volt az eskető lelkeszőnk. Ha mindezt, amit eddigi kérdéseidre elmondtam, végig gondolom, azt kell mondanom: ez volt az én bizonyágtételem. S talán a hívő-hitetlenségem vitt mind előbbre – Szép Ernővel szólva - ezen a „be ronda” pályán.

– Milyen munkáid foglalkoztatnak mostanában...?

Nyugdíjasként végre azt csinálhatom, amihez midig is nagy kedvvel ragaszkodtam, nem kell a napi „musz”-os anyagok mellett időt rabolnom verseimre. s az eddigi köteteim mellé továbbiak megjelenését tervezgetem. Vannak új verseim, kiadásra váró cikkeim, jegyzeteim, interjúim. Pályám során számos kiválósággal találkozhattam, beszélgethettem Grendel Lajostól Gergely Ágnesig, Lator Lászlóig, Kabdebó Tamástól Kányádi Sándorig és Serfőző Simonig. Nem is szólva azokról, az írókról és költőkről, akik szűkebb pátriánkhoz, megyénkhez vagy a két szomszédvárhoz, Fejérhez és Veszprémhez valamilyen módon kötődnek, akár kétlakian is, mint jómagam.

Beszélgetés Balajthy Ferencel

Balajthy Ferenc Székesfehérváron él, ma már nyugdíjas pedagógus. Nem régen jelent meg tizenhatodik verseskötete, az Aranyozott parancsikon, a Vörösmarty Társaság kiadásában. A kötetet lezáró, A szent vér c. szonettjének első strófája így szól: „A születés mindig vérrel kezdődik, / De a halálhoz nem kellene mindig: / Legyen az csendes, vagy éppen hősi, / Szent vér csak a kiválasztotthoz illik!” Költői útjának ezen a pontján egyre inkább foglal-

koztatja a megváltás mozzanata, a Megváltó személye. Hosszú út vezetett idáig, az 1989-es 77 vers az állatokról c. kötettől 2014-ig.

– Termékeny költő vagy, számos gyermekeknek és felnőtteknek szóló verseskötettel a hátad mögött. Idézd fel költői indulásod idejét!

Ma már nem tudom egyetlen momentumhoz kötni. Költőnek nem úgy születik az ember, bár vannak született őstehetségek! Az indulás lehet az első, más írótól rád nehezedő szó, lehet az első verspróbálkozás, az első közlés, az első könyv, az első közösségi elismerés! De hagy hangsúlyozzam inkább a folyamatjellegét, az állandó többlet akarást, fejlődést. Ami végső eredményképpen elfogadható, az

mások számára is elismerést kiváltó, „költői” tevékenység lesz. (Gyermekkoromban kezdtem, és ma már elmúltam hatvanéves). A költészetnek semmilyen kor sem kedvez, ráadásul én is „oly korban” éltem. Keresztapák, és különösebb mentorok nélkül büszkének kell lennem, nem csak a tizenhat verseskötetemre, hanem az emberek visszajelzéseire is! Kiadóim között vannak: a Vörösmarty Társaság, az Árgus, a Comenius Tanulmányi Társaság, a Pannon Írók Társasága stb.

– Kik hatottak rád a klasszikusok és a maiak közül?

Mielőtt a klasszikusokra és a mai költőkre térnék, szabadjon megjegyeznem, hogy a versekre fel kell hívni a figyelmet! Meg kell szerettetni a fiatalokkal! Ezekhez jó közvetítőim, pedagógusaim voltak. A többi utána jön, de az sem magától. Akire nem hatott József Attila, az soha nem lesz magyar költő! Fejér megyeiként a nyéki születésű Vörösmarty Mihályt említtem, de hatott rám Nagy László, Takács Imre és Bella István is. Ha gyermekverset írok, ma is egyetlen etalon számomra Weöres Sándor és költészete. Sokat olvastam másoktól és igyekeztem ellesni azt a titkot, amit nem lehet megfogalmazni! Azaz csak utánózni tudnád. Saját hangot, saját lírát kell teremteni, az, pedig szerintem igencsak embert próbáló feladat. Indulásomért, kiteljesedésemért egyik barátomnak, a József Attila-díjas Péntek Imre költőnek tartozom hálával és köszönettel! Jót, rosszat mindent ellestem tőle, ami a későbbi lírámnál fontos lehetett. Minden kísérletezésnél fontosabb azonban a kristálytiszt magyar szó, a magyar nyelv, amely nekem a világon a leggyönyörűbb! Sok élő költő barátom van a mai napig is: velük is megvitatjuk a költészet nagy és kis kérdéseit. László Zsolttal, úgy érzem, mindig megtaláljuk a közös hangot.

– Korábban többek között arról írtál, hogy „felragyogni másnak”. Hogyan érheti el ezt a költő?

Nehezen! Ha egy költészet öncélú, vagy kicsinyes érdekek rabja, soha nem lesz az egyetemes emberalkotás része! Ezért is vesznek el nagynak, sorsfordítónak hitt gondolatok is, mert a leglényegesebb, az ember kívül rekednek a művésztükön. Egész életünk arról szól, hogyan tudunk másoknak megfelelni, másokat boldoggá tenni, és mindezt úgy, hogy saját egyéniségünk is megmaradjon. Csak úgy másért, az is valami, de fel is ragyogni másért, az már csodálatos dolog, minden művészet alapinspirációja lehetne! Ha egy szonettet tizennégy sorából csak egyetlen egy valamit kivált olvasójából (egyetért, elítél, gyűlöl, szeret...), akkor már megérte a fáradozásaimat! Ez önkéntes vállalkozás, hála és köszönet ritkán is jön érte.

– Tanár vagy, évtizedekig mozgottál gyermekek és főiskolások között. Mindez, hogy segítette az írást?

Igaz a mondás: a fiatalok között fiatal maradhat az ember. Azért a feltételes mód, mert ezzel a lehetőséggel élni, és élni tudni kell! A gyerekek mozgását, lendületét sokszor már nem tudtam átvenni, de a helyzetükbe képzeltem magam. Az ő fejükkel gondolkodtam! Szabó Lőrinc, mikor letérdelt Lóci mellé, akkor értette meg igazán a nagyok világát. A gyermekek az írásaimnak mindig új lendületet, új megközelítéseket adtak. Segítségükkel is fejlődött az empátiakészségem, a kritikusságom, a játékoság és a humor, mely az élet sója. (Milyen rossz, ha sótalan a leves..., hát még az ember). Igényes gyermekirodalomra mindig nagy szükség volt, manapság talán még inkább!

– Része vagy a fehérvári és a dunántúli irodalmi életnek. Mit jelent számodra a közösség?

Valamilyen közösséghez tartozni szerintem mindig jó dolog. A családom, mely mostanra már nagyra bővült, életető elem. A város, a haza számomra emberközelbe hozható fogalmak. A mindennapi örömekből és bánatokból bástyává építhetők! Megtisztelő a fehérvári, Fejér megyei és a dunántúli irodalom tevékeny tagjának lenni. Nem kevés munka ez, de minden fáradságot megér. Számomra, például a Bobory Zoltán főszerkesztő nevével fémjelzett Vár című irodalmi folyóirat létkérdés és fontos! A negyvenezer példányban megjelenő, B. Kiss László által szerkesztett Fejér Megyei Hírlap Provincia irodalmi mellékletét is fontosnak tartom. Budapest meg Debrecen jó-jó, de engem itt ismernek és szólítanak meg Fehérváron: „Olvastalak Feri, tetszett!” Ez nem rossz érzés. A közösség akkor igazi, ha nemcsak az odatartozást regisztrálja, hanem elősegíti fejlődésedet, elismeri munkádat. Verseimet ma is összegyűjtöm, mindig előre, újabb könyvre koncentrálok. Néhány folyóiratnak, a kolozsvári Szivárvány és Napsugár gyermeklapoknak küldök ma már csak írásokat.

– Hogy éled meg a nyugdíjas napjaidat?

Sok költő barátom elment már. Nem csak azért mondom azt, hogy a nyugdíjas napok, évek a szépkorúak Istentől kapott ajándékai. Régi dolgaimat is van időm átnézni, néha átértékelni, néha örülni neki. (Az ember magától is tanulhat, nem igaz?!). Sokat foglalkozom a három unokámmal (Marcell 8, Lizi 4,5, Katica 4). Tanítgatom őket a szépre, a versek szeretetére, az önmegvalósítás parányi lépéseire. Jó kis gyerekek, ezért néha a rosszaságot, a csintalanságot is elő kell vennem! (No ne ijedjenek meg, csak annyicskát, amennyit a nagybetűs Életből láthatnak!) Kevés rendezvényre járok, ezek többsége irodalmi jellegű. Olvasok másoktól, de ha van valami jó ötletem azt azonnal papírra vetem. Az írás már a létezésem része lett, a vers az életem, a versekben még sohasem csalódtam...

A következő írás szereplője egy olyan személy, akivel közel másfél évtizedes közös munka kötötte össze Istvánt. Életére és pályájára nagy befolyást gyakorolt. A közös munka néha eltávolítja egymástól az embereket, néha közelebb hozza. Egy biztos, hogy nem marad hatástalan egyik félre sem. Ebből kiindulva gondoltam úgy, hogy Péntek Imrét kihagyni ebből a kötetből nagy botorság lenne. Péntek Imre Molnár Imre néven 1942. február 27-én született Zala megyében, Lentiben. (Egy apró, és lényegtelen dolog: én éppen 11 évvel később szintén február 27-én születtem.) Az egész kötet megjelenítésére itt nem vállalkozhatunk, viszont István rendhagyó bevezetőjében átfogó képet kaphatunk kettejük kapcsolatáról.

Péntek Imre költői útja

Rendhagyó bevezető. Rendhagyó egy kissé azért, mert ez a könyv egy olyan kortárs költőről szól, akivel közel másfél évtizedig szerkesztettük a székesfehérvári Árgus című irodalmi folyóiratot, és ez egyben azt is jelenti, hogy az elfogultság mentességét nem tudom szavatolni. (Persze hasonló helyzetben voltam már más kötetek és kismonográfiák írásakor is. Hiszen Németh

Lászlóhoz, Tamás Menyhérthez, Pék Pálhoz, Bella Istvánhoz, Serfőző Simonhoz, Sobor Antalhoz, Petrőczy Évához és Takács Imréhez is fűztek szorosabb szálak. S közülük csak Németh László és Takács Imre volt halott akkor, amikor megírtam a könyvet. Másokkal folyamatosan tudtam tartani a szakmai és emberi kapcsolatot, miközben kutattam életművüket.)

Számos olyan eseménynek lehettem tanúja, amelyek mindegyike Péntek Imre akkori életéhez tartozik, és amelyek maradandó nyomokat hagytak bennem. És azt gondolom, hogy hasonlóképpen másokban is. Ott lehettem, amikor 1994-ben József Attila-díjas lett. Akkor is, máskor is interjút készíthettem vele a Fehérvár Televízióban és az ugyancsak székesfehérvári illetőségű, és sokáig a Kodolányi János Főiskolán belül működő Vörösmarty Rádióban. Írhattam kötetéről recenziót, köszönthettem – egyebek között – hatvanadik születésnapján. Szerkesztője is lehettem verseskötetének. Részesem lehettem annak a pezsgő és eleven világnak, ami őt körülvette és körülveszi. És ennek a pezsgő és eleven világnak az is része, hogy egyszerre költő, újságíró, szerkesztő és képzőművészeti szakíró eme könyvnek a főszereplője. Ám erre a sokirányú tevékenységre csak néhány

szó erejéig térek ki. Itt és most a poéta áll a középpontban. A verseskötetek szerzője, a legújabb magyar irodalom jeles alakja, a Kilencek elnevezésű csoport tagja. Tudom persze, hogy az életmű egységéhez az imént felsorolt foglalatosságok is hozzátartoznak,

Az ilyesfajta könyvben (kismonográfiában) persze nem túlozhatja el az ember a személyes kötődést, hiszen bizonyos értelemben objektívnek kell maradnia az életművet méltatónak. És amennyire lehetséges, érvényesítenie kell a szakmai szempontokat. Akkor is, ha nem titkolja, hogy fontosnak és kiválónak tartja az eddig létrejött életművet. Akkor is, ha például ama bizonyos születésnap köszöntőben ilyesfélét írt:

„Mi minden belefér hatvan évbe! Bele a második világháború, az ötvenes évek, a „puha diktatúra”, a rendszerváltás első évtizede. Bele a napok és az évszakok vonulása, bele a barátság, a szerelem, a gyerekek, bele a tudás, az alkotás, az öröm és a bánat, a boldogság morzsái és a tragédiák. Közben be vagyunk írva mindenféle könyvbe, figyelik lépéseinket, aztán egyszer csak kiderül minden. És belefér akár egy egész élet, hiszen tudjuk: van, akinek ennyi sem adatott.

És belefér egy költő eddigi életpályája, életműve. Lentitől Fehérvárig, közben az ország minden zugában megélt kitérőkkel. A születéstől a végső (?) megtelepedésig.

Péntek (Molnár) Imre éppen negyedszázados, amikor első verse megjelenik az Új Írásban. ... Aztán azt is tudjuk, hogy nem sokkal később benne van a Kilencek költői antológiájában, s 1974-ben megjelenik első önálló kötete, az Éjféli pályaudvar. És éppen húsz évvel később a József Attila-díj. S ha végiggondolom ezeket az adatokat, biztos, hogy sok mindenre asszociálhatok. Ám ez messze nem elég ahhoz, hogy pontosan fölidézzem Péntek Imre alakját. A költőét, az újságíróét, a szerkesztőét, a művészeti szakíróét, nemes kulturális ügyek harcosáét, az írócsoport, a Vörösmarty Társaság, a közép-dunántúli irodalmi élet nélkülözhetetlen alakjáét...

...Péntek Imrére nem a panaszkodás és a siránkozás a jellemző. Sem a költőre, sem a szerkesztőre, sem a hétköznapi emberre. Ezt azok is elismerhetik, akik inkább támadják mostanában. Akik rombolását emlegetik. Akik nem tudják neki megbocsátani, hogy valóban erőteljesen küzd, de nem elsősorban saját igazáért, hanem olyan ügyekért, amelyek hőseit agyonhallgatták korábban. Boy Jenőért épp úgy, mint Aba-Novák Vilmos pannójáért. ...

...A költő Péntek Imrét is jellemzik az ilyesfajta törekvések. Elsőnek az Elkésett sorok N. I.-nek című verse jut az eszembe. Az a műve, amely először nyugaton jelent meg, s amely 1956 mártír miniszterelnökének állít emléket, pontosan

abban a modorban, ami a szerzőt a kritika szerint mindig is jellemzi: filozofikus-groteszk elemekkel telítve, s közben katartikus hatást elérve. Valahogy így: „Ó, ti hazai temetők, temetőárkok, / kietlen parlagok, / rengjétek, dohogjátok ki: / hol ez a drága halott? / Merre burjánzik fölötte / elárvult gaz, szélgyötörte gyom – / ha egyszer fecsegni kezd a föld, / rettegheti a hatalom.”

Azt is mondják róla, hogy a hagyományos költői szerepet elutasítja. Nem tudom, hogy ez így van-e. Itt bizony éppen ennek a szerepnek igenlését hallok, egyfajta plebejus hagyomány továbbvitelét éppen úgy, mint akár József Attila vagy Illyés Gyula hangjának hatását. Hasonlóképpen a szűkebb haza jeles festőjének, Áron Nagy Lajosnak a megidézésében. Gyönyörű befejezése: „Emléke az időn átde-reng, / akár egy letakart pannó.”...

Az elégikus hangvétel épp úgy jellemzi ezt a költészetet, mint a harsány röhögést kiváltó játék és humor. A kétségtelenül az avantgárdból (is) táplálkozó nyelvi ötletgazdagság, a tipográfiai villódzás, egy-egy szó vagy betű többszörös „kitekerése”. (lemondóka) S ugyanígy a dal, a szonett, meg a „klasszicizálódás” megannyi jele. A Kilencek különös figurája ő, aki látszólag távolabbról követi a Nagy László-i hangot. Távolabbról, mint pl. Kiss Benedek, Utassy József vagy Kovács István. Ám a dolgok mélyét illetően mégis a rokonság az elsődleges. S ez egy olyanfajta nyitottsággal, toleranciával egyesül, ami beengedi ebbe a poétikai világba a kísérletezést, a formabontást is, de úgy, hogy közben mégiscsak megmaradjon a forma, a hagyománytisztelet. Majdhogynem lírai bűvészmutatvány ez, némi kockázattal. Hiszen a bűvész is tévedhet, a kötél táncos is leeshet....

... Fontosak a „bohócgesztusok”, de fontosak a valódi fájdalom megnyilvánulásai is. Mindkettőre jócskán akad példa ebben az életműben. Költőnk gyakorta úgy veszi magára a clown köntösét, hogy közben érezzük: fájdalom szurkálja lelkületét. Hol ez, hol az kerül túlsúlyba. De hát ilyen időket élünk. Az persze kétségtelen, hogy az elmúlt évtizedekben eddig ismeretlen távlatok tűntek föl a láthatáron, s az új társadalmi korszak az ünnepezt költő számára is hozott érett gyümölcsöket. No, nem mintha túlzottan elszaporodott volna a Péntek-vers. Mintha ritkábban szólalna meg a fent már jelzett tevékenységekkel egyre intenzívebben foglalkozó ember, de amikor megszólal, akkor annak súlya van. Talán nagyobb súlya, mint korábban....

...S ebben a széttört világban kell a szó, kell az emberi hang, kell a költészet. Péntek Imre jól tudja ezt. S milyen pontosan jelzi saját lelkiállapotát s a világállapotot a Kényszer & képzetek című kötet záró verse, a Hagyaték: „Csak hát valami nem akar véget érni, / a tépett gyökér bennünk nő tovább – /s rossz álmú éjszakánk kísérti / / a szólni gyáva lelkiismeret. / S a reátekintő, rémes, torz pofát, / ugye,

Testvérem, közlőrl ismered...” S ha már nem is Ady Endre rossz álmú zsellérei ébrednek a grófi szérő éjszakájában, azért van még okunk ma is a „rémes, torz pofák” miatt egy kicsit aggódnunk...” (Részletek a készülő kismonográfiából)

„Hogy elfogadjanak...” Petrőczy Éva költői pályája.

Talán mondhatom, hogy Istvánnal közös barátunk Éva, aki a mi háromlábú szé-künknek része is egyben. Azért ezzel a példával élek, mert a háromlábú szék a legstabilabb az összes geometriai tárgy közül. A három rész egymásra kölcsönösen hatással van, egyik fejlődése megteremti a lehetőséget a másik kettő növekedésére. Elképzelhetjük ezt az egymással harmóniában működő három részt, három pillérként, vagy akár a hasonlatnál maradva egy háromlábú szék formájában is. Éva kortárs is, a szó szoros értelmében, mivel szinte azonos korúak vagyunk. Mindhárman más alapokról indultunk. Éva, nagyvárosi környezetből magasan képzett diplomás szülői háttérrel. István, rokoni és szülői szeretettel körbevett egyszerű falusi környezetből. Én meg egy mezővárosi, nagyon szegény, háromgyerekes család középső gyermekeként. Valahogy mégis mindig megtaláljuk a közös hangot, a szót a másik szívéhez. Éva legutóbbi könyvét úgy dedikálta nekem „Petrőczy amikor Nehrer”. Jóleső, bár baráti gesztusnak gondolom, mert én fényévnyi távolságra vagyok Éva és István irodalomtörténész, szakmai munkájától. Mindegyikőnk megtalálta azt a munkát, ami az életét kitölti. Én a műszaki pályám mellé találtam még két plusz dolgot. Az egyik a fotózás, a másik az írás. Ez az utóbbi, ami kapcsolóként is összeköt bennünket. Ez a könyv nem rólam, hanem Istvánról szól, úgy-hogy gyorsan vissza is térek a folytatáshoz. Petrőczy Éváról, ahogy István és az én kamerám látja.

Bevezető gondolatok.

Azt mondják, hogy a polihisztorok ideje lejárt. Megosztanak a vélemények arról, hogy ki volt az utolsó, és hogy van-e még közöttünk ilyen személyiség. Természetesen mindennek az az egyik fő oka, hogy a modernnek nevezett világban annyira gyorsan fejlődik minden részterület, hogy szinte kizárt a mindenre

kiterjedő alapos ismeret. Magyar viszonylatban emlegetnek néhány nevet, pl. Kós Károlyt, Németh Lászlót, Herman Ottót vagy Benedek Istvánt.

Más kérdés, hogy az irodalmon belül vannak szerzők, akik nemcsak a szépirodalom műfajait, de a tudomány területeit is birtokolják. Vannak tudós költők, akik a megismerés legkülönbébb lehetőségeivel tudnak élni. Tegyük gyorsan hozzá, hogy mindez nem feltétlenül jelenti azt, hogy ők a legkiválóbb alkotók, hiszen egy vers, egy regény vagy egy dráma megírásához nem szükséges az ilyesfajta ismeret, még ha nem is árt... Ám kétségtelen, hogy pl. az előbb említett Németh László mindent tudott a líra természetéről, mégsem versei által lett halhatatlan szerző. Vagy az általa olyannyira tisztelt Ady Endre pedig nem foglalkozott különösebben az elmélettel, mégis az egyik legzseniálisabb magyar költőnek tartjuk. Ma is élnek közöttünk tudós költők. Közéjük tartozik Petrőczy Éva, akiről ez a munka szól. Kiterjedt irodalmi és tudományos tevékenysége azonban nem tárgya ennek az írásnak. A következőkben csupán arra teszek szerény kísérletet, hogy eddigi költői pályáját vizsgáljam.

Életrajzi adatok – röviden

Petrőczy Éva 1951. április 7-én született Pécsen Dr. Ludwig Károly orvos és és Dr. Nemerey Éva tanár gyermekeként. Apja 1951 kora nyarától 1956 február végéig politikai fogoly volt, ennek következményei a költőt sokáig elkísérték. Az irodalmi és a tudományos életben a Petrőczy Éva nevet viseli, egyben utalván arra, hogy nagy tisztelője Petrőczy Kata Szidóniának, az 1662 és 1708 között élt költőnőnek. Tizenkilenc éves volt, amikor Karig Sára műfordító javaslatára fölvette ezt a szerzői nevet, és azóta írásai ezen a néven jelennek meg. Névválasztása természetesen nem véletlen, hiszen ezzel is jelzi a magyar irodalom folytonosságát, az elődök tiszteletét. Gondolhatnánk arra is, hogy a példaképek fontosak számára, ám erről így vall egy interjúban: „Modellek, példaképek... tőlem bizony ez idegen, mert az előttem élteket is élökként, társakként, barátokként érzékelem, a példakép és a modell szó egyaránt idegen és bizony ellenszenves is nekem. Társaim ők, még ha több száz év is választ el bennünket. Tessék csak elolvasni spontán választott névadó ősanyámhoz, Petrőczy Kata Szidóniához (is) szóló legutóbbi versemet, hogyan használom szavait saját mondandómhoz – hogy elegánsabban füstölögjem ki magam, mint holmi direkt és időhöz kötött mérgelődésekkel.” (Nemem méltóságát a teremttől kaptam... Riporter: Bodó Márta. Korunk, 2007. március 7.)

A szülőváros és a baranyai táj szép nyomokat hagyott költészetében is, erre később természetesen visszatérek. Egyetemi tanulmányait azonban egy másik vidéki művelődési fellegvárban, Szegeden folytatta, ahol 1975-ben szerzett

magyar –angol szakos tanulmányok után angol irodalomtörténet speciális képzésből diplomát. 1989–90-ben teológiai képzésben részesült, az akkori Református Teológiai Akadémián. Ez utóbbi tény is jelzi hitbéli és szellemi hovatartozását, érdeklődését. Nem véletlen, hogy mindmáig munkatársa a Reformátusok Lapjának, és egész eddigi pályáján példásan szolgálta és szolgálja egyházát.

Egyetemi doktori címet 1976-ban szerzett a szegedi József Attila Tudományegyetemen, ahol később, 1999-ben irodalomtudományból – két évtizedes írói-műfordítói-publicistai szabadúszás után – a PhD-fokozat is az övé lett. 2007-ben habilitált a Miskolci Egyetemen.

Tizenkét verseskötete mellett számos tudományos munka – többek között e könyv megjelenésének idejére már hét tanulmánykötet és két szövegkiadás is – fűződik a nevéhez. Tevékenysége rendkívül sokrétű és gazdag.

1975-ben tanított először, első munkahelye a pécsi Leövey Klára Gimnázium volt. Dolgozott közművelődési felügyelőként, volt kiadói szerkesztő, újságíró. 1995 óta a Károli Gáspár Református Egyetem oktatója, különböző posztokon. Többek között alapító intézetvezetőként a Puritanizmuskutató Intézetben, valamint vezetőként a Szenci Molnár Albert Egyházművészeti Intézet Irodalmi Tagozatában. Kutatási területei közé tartozik a magyar és angol reneszánsz és puritanizmus irodalma, az angol és a walesi irodalom, a poétika- és műfordítás történet, valamint annak elmélete. A Károlin kívül tanított Szegeden, Veszprémben, Révkomáromban, s egy-egy vendégtanári kurzus erejéig kétszer Leuvenben, egyszer az antwerpeni Lessius Főiskolán, egyszer a Turkui Egyemen, s egy ízben a Jan Palacky Egyetemen, Olomoucban.

Férje Szabó András irodalomtörténész, a reformáció, a kései humanizmus, Károlyi Gáspár és Szenci Molnár Albert munkásságának kutatója.

Egy 1995-ös interjúban így vall: „Ha elégedett vagyok, nem magammal vagyok elégedett, hanem azzal, amennyi a Teremtés, a Teremtő figyelméből rám jutott.” Számomra a legellenszenvesebb szó a ma oly divatos „önmegvalósítás”. Azt szoktam én mondani tréfásan, de tulajdonképpen nagyon komolyan gondolva, hogy hála Istennek, a Jóisten engem éppen eléggé megvalósított, sokak szerint túlságosan is.” (Albert Zsuzsa: Szőlő holdfénynél. Beszélgetés Petrőczy Évával. Confessio, 1995/1.)

A mikrofontól a keresztségig: (Boka, vagyis Bokányi Zsolt története)

Bokányi Zsolt István rádiós kollégája péntek esténként a Vörösmarty Rádióban. Együtt ülnek a mikrofonnál, és vezetik a Könyvespolc c. irodalmi műsort. Mint már írtam az előzőekben is, a munkatársak és a környezet hatással vannak egy ember életére. Ez alól nem kivétel a szellemi alkotások létrehozója sem. A könyvről és Bokányi Zsoltról így vall előszavában István:

Elöljáró szavak Bokányi Zsoltról

Nem vagyok zenész, sem zenetörténész, csak hallgató. Nem vagyok teológus, csak van hitem. És tudom, hogy vannak hívő zenészek. Mint ahogy vannak hitetlenek is. Ez így természetes. Bár biztos vagyok abban, hogy jelentős műalkotás csak kegyelmi állapotban jöhet létre. Akár a művei végére SDG-t (Soli Deo Gloria) jegyző Bachra, akár a könnyűzenét szerző és játszó muzsikusra gondolok. Hiszen a művész eszköz egy magasabb rendű lény kezében. Juhász Gyula egyik verse szerint: „Egy hangszer voltam Isten kezében, / Ki játszott rajtam néhány dallamot, / Ábrándjait a boldog szenvedésnek, / Azután összetört és elhagyott / Most az enyészet kezében vagyok. / De fölöttem égnek a csillagok.” (Egy hangszer voltam...) Csodaszép sorok arról, amit az imént érintettem, és arról, hogy milyen az emberi sors.

És vannak zenészek, akik kacskaringós úton érkeznek el a keresztség vállalásáig. Élik bohém életüket, gyakran pusztítják magukat. A pillanatnak áldoznak, miközben a múlt időről nem szereznek tudomást. Vannak közöttük hosszú távon sikeresek, igazi sztárok, de vannak, akiknek csak rövid ideig adatik meg a reflektorfény. S bizony vannak vakító fények is.

És vannak persze olyan zenészek is, akik eszmélésük óta járkák küldetéses útjukat, nemes céljaik eléréseért. Nem hull rájuk naponta fény, inkább árny kíséri őket. Sokféle sors, sokféle út, sokféle siker és sokféle kudarc. Gyakran egyetlen pályán belül.

E könyv főszereplőjének útja sem volt sima. Sem szakmailag, sem emberileg. Bokányi Zsolt – hiszen róla lesz szó – is járta öntörvényű útját. Énekes, zenekarvezető, rádiós műsorvezető, producer, programszervező, presbiter, és egy kicsit talán életművész. Neve hallatán eszünkbe juthat a Sárga Taxi zenekar, vagy éppen

a Boka és a Klikk. Meg a rock and roll. Pedig életkoránál fogva nem tartozhat a „nagy nemzedékhez”. Ám őket követi, számos társával együtt.

Mostanában újabb állomáshoz érkezett. Egyrészt hajdani zenekarának jubileuma, másrészt saját belső fejlődése okán. A következő oldalakon erről is, arról is lesz szó.

Petőcz András újabb korszaka:

Személyesen, először a város dísztermében, a József Attila emlékülésen találkoztam vele. Bakonyi István volt az emlékülés levezető elnöke. Andrást én csak fotósként figyelgettem. Fotógen, jó arca van. Számomra sok mindent elárul egy arc, egy mozdulat, de nem ez a könyv témája. Kíváncsivá tett, hogy Bakonyi István hogyan látja őt.

Ha egy költőről vagy íróról írunk, nem árt előljáróban tisztázni néhány dolgot. Főleg, ha kortársunkról van szó. Múlt századok klasszikusaival egészen más a helyzet. Ám aki itt mozog mellettünk, esetleg naponként találkozunk vele, sörözünk vagy borozunk együtt egy nyári teraszon, és telefonba mondja új művét – szóval, így azért ez nem ugyanaz...

Ráadásul életkorunk sincs messze egymástól. És az is megeshet, hogy a világ egészét hasonlóképpen szemléljük, ha nem is értünk mindenben egyet. Mindkettőnknek fontosak bizonyos értékek, és ezek között az irodalom az elsők között van. Az is lehet, hogy a legelső. A hittel, a szerelemmel, a boldogsággal, a tisztességgel egy mezőnyben.

Lehet, hogy kollégák is voltunk egy ideig. Egy tanszéken, egy irodában. Jókat beszélgettünk. Vitatkoztunk is, de főleg másokkal. Irodalomról, politikáról, nőkről. Szóval ez így kicsit más. Az persze nagyon fontos, hogy a személyes kapcsolat ne zárja ki az esetleges objektivitást, a józan értékelést. Az értékek reális fölmutatását. Így vagyok hát Petőcz András életművével. Akkor is figyeltem rá, és tiszteltem, amikor még személyesen nem ismertem. Csodáltam szellemi kalandjait, az avantgárd vonzásában leélt idejét, aztán a pálya módosulásait. A következőkben e pálya újabb fordulatairól lesz szó. Néhány életrajzi tény is említsünk meg! 1959-ben született Budapesten. Irodalmi pályája 1980-ben kezdődött, mint

szerkesztő és költő. Sok irodalmi szervezet tagja, díjai is jelentősek. Többek között József Attila-díjas, Robert Graves és Kassák-díjas, és 2017-ben megkapta a Magyarország Babérkoszorú-díjat is. Volt újságíró, tanított és tanít a felsőoktatásban. Újabban a Kodolányi János Főiskolán, ahol sajátos íróiskolát is vezet. 2009-ban az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Doktori Iskolájában, a Nyugat Oktatási Program keretében PhD-fokozatot szerzett summa cum laude minősítéssel. Disszertációjának tárgya Tamkó Sirató Károly munkássága és a Dimenzionista Kiáltvány. Ebben az esztendőben lett a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Szépírói Tagozatának elnöke. Tagja a Magyar Írószövetségnek és a Szépírók Társaságának is.

Több mint félszáz könyve jelent meg itthon és külföldön, számos fordításban. Irodalmi tevékenysége a Párizsi Magyar Műhelyhez és az avantgárdhoz épp úgy kötődik, mint a klasszikusnak nevezhető hagyományhoz. Az 1994-es *A tenger dicsérete* c. kötetében a képvers és a szonett például együtt van jelen. Igazolván többek között a régi igazságot: a hagyomány és a megújítás egymást erősítő tényezőknak számítanak. Igen gyakran egyetlen életmű keretei között.

Petőcz Andrásról, mint volt kollégáról szólt néhány személyes gondolatot István. De lássuk, mit mondanak mások Petőczről?

Mások – róla

Elég korán megjelent életművéről az első fontos összegzés. A Kalligram Kiadó 2001-ben adta ki Vilcsek Béla monográfiáját, amelyben az addig történtek hű rajzát kapja meg az olvasó. A monográfus szerint: „Petőcz Andás sokszínűségében is egységes életműve mindenekelőtt annak fel- és elismerésére készlet, hogy avantgárd és klasszikus modernség, neoavantgárd és posztmodernség, alanyiség és tárgyiasság, világszerűség és szövegszerűség stb. nem feltétlenül egymásnak ellentmondó, egymást kizáró, egymással szemben kijátszható szemlélet- és alakításmódok. A médium-art, ez az általa vallott személyes művészeteszmény és írásgyakorlat: a klasszikus avantgárd vagy avantgárd klasszicitás az ezredforduló posztmodernnek nevezett időszakában is nemcsak érvényesen és eredményesen művelhető, de talán érvényesen és eredményesen interpretálható is.” (Mindezt a könyv bevezető részében olvashatjuk.) Aztán igen izgalmas részeket találunk a költő és író addig alkotó pályájának értékelésekor.

Vilcsek Béla könyve után jelent meg újabb Petőcz-monográfia, G. Komoróczy Emőke tollából „Ezer arccal ezer alakban” címmel 2015-ben a Magyar Műhely

Kiadó gondozásában. Ez a tény is jelzi, hogy napjaink egyik legfontosabb költője és írója folyamatosan vívja ki a szakma figyelmét.

A bevezető oldalakon elsősorban a korról szól, főként a 70-es évek irodalmi és közéleti folyamatait elemzi. Akkoriban a Petőcz András számára is oly fontos vizuális költészetnek például alig jutott tér hazánkban. Így lett különösen fontos szerepe a párizsi Magyar Műhelynek, és költőnk is ebben a közegben eszmélt. Számára is, mint számos kortársa számára hasonlóképpen ez a szellemi műhely volt az igazi lehetőség az indulás korában. S a monográfus a körülmények bemutatása után tér rá alanyának pályájára, miután szólt a válságba jutott szocializmus gáncsoskodásairól, az írástudó elleni támadásokról, a hatalom packázásairól.

Nagy érdeme ennek a könyvnek az is, hogy számos Petőcz-mű egészében olvasható és nézhető, miközben olvassuk az értékelést és az elemzést. Mindez könyvebbé teszi az olvasó tájékozódását, hiszen az elemzés és az elemzett mű együtt van jelen. Azt is jobban érthetjük így, hogy az itt olvasható felfogás szerint a művész nem más, mint médium, aki a természetfölötti szellemi forrásokból táplálkozik. Ez is Erdély Miklós-hatást mutat, no és, természetesen Kassák Lajos sem megkerülhető ezzel kapcsolatban. A médium-szerep egy olyan korban értékelődik fel, amelyben mindezek a törekvések érintkeznek a kemény ellenzékiességgel, és azzal is, hogy ezeket az írókat és művészeket besúgók vették körül. Természetesen nemcsak őket, hanem a másfajta esztétikai elveket vallókat is. Petőcz András abban az időben fontos szervezői és szerkesztői tevékenységet is folytatott, és egyre ismertebb és aktívabb részese lett a magyar kulturális és irodalmi életnek. (Lásd pl. a Jelenlét c. folyóiratot 1980 körül.) Folyamatosan részese az eseményeknek, a rendszerváltást megelőző szellemi mozgásoknak.

G. Komoróczy Emőke azzal is hitelesen foglalkozik, hogy költőnk avantgárd szerzőnek tartja magát, de mindketten tudják, hogy az idő múlásával egyre inkább látható: egy kivételes szintézis megszületésének lehetünk tanúi. E mögött többek között az áll, hogy Petőcz számára az avantgárd mellett hasonlóan fontos a Nyugat hagyománya, Kosztolányiék költészete, vagy éppen Pilinszky János és Weöres Sándor életműve. (Ennek a könyvnek nem tárgya a kiváló regények szerepe, amelyekben ugyancsak sajátos irányoknak lehetünk élvezői.)

Az elemzések alaposak és szakszerűek. Komoróczy G. Emőke figyel a nyelv új lehetőségeinek értékeire, és ide tartozik akár a szövegrombolás is, vagy éppen a szemiotikai költészet változatainak sora. A médium szerepét játszó költő lemond a hagyományos szerepről, és egyben igen tág teret biztosít a befogadónak. A képverseket aztán fokozatosan felváltja a vizuális szövegek világa. Ez a változás egyre közelebb visz ahhoz az állapothoz, amit jobb szó híján klasszicizálódásnak

nevezhetünk, bár G. Komoróczy Emőke pontosabban fogalmaz: arról szól, hogy Petőcz András az avantgárd és a tradicionális költészet között szintézist próbál teremteni.

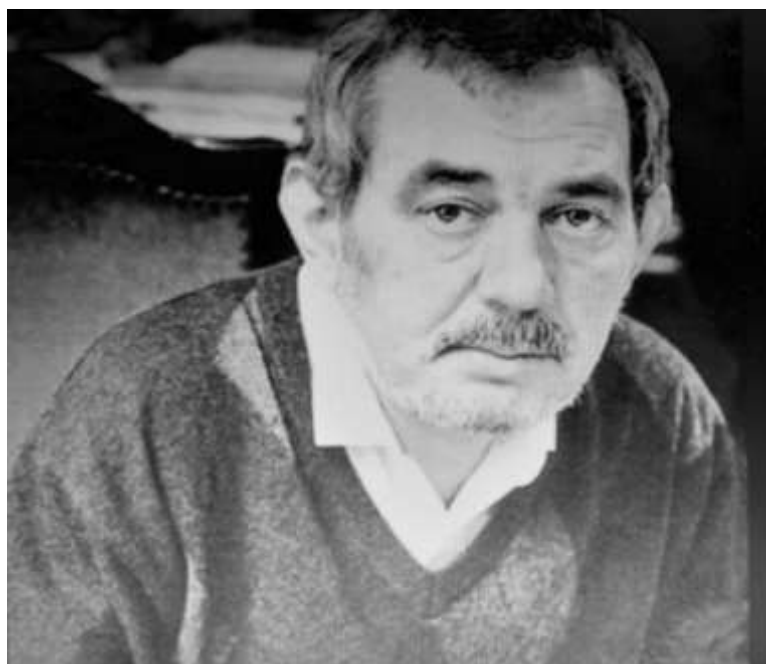
És egyre erősödnek a kiútkeresés, az Isten felé indulás mozzanatai. A költő sajátos bűnvallásai. A monográfus erőteljesen hangoztatja, hogy Petőcz számára is az Úr az egyetlen menedék, legalábbis erről árulkodnak a zárójelversek. Szép elemzésekben száll le G. Komoróczy Emőke a művek mélyrétegeibe, minden apró részletre figyel, és a végén összeáll a kép: a műveket teljességükben mutatja fel. Azt teszi, ami az irodalomtörténész mindenkori dolga, és ezúttal ő a médium a költő és az olvasó között. Nem hagyja szó nélkül a versek zeneiségét sem, miközben a repetitív technika személytelenségét is megemlíti. (A láthatatlan jelenlét) „E költemény zeneisége néhány alapvető ellentétpár többszöri visszatérésére épül, a kinetikus és az akusztikus elemek egymást áthatva vibrálnak, itt-ott fényvillanások ragyogtatják fel őket.” (113.) – írja többek között találóan. És újra, és újra a gondolat: költőnk számára a klasszikus hagyomány és a radikális avantgárd összeegyeztethető. És még egy fontos idézet: „Nem személyes, alanyi érzelmekről, történelemszerűről van itt szó, hanem érzetek és tudatállapotok megjelenítéséről.” (129.)

Arról is olvashatunk, hogy a költő szorongásai, félelmei az új világban sem szűntek meg, ugyanakkor ennek is sok szép lírai eredménye van. Joggal minősíti a „gyönyörű” jelzővel a Hajnali hózuhogás (karácsonyi meditatív) c. verset. Már csak azért is így lehet, mert Petőcz András minden korszakában törekedett a hagyományos értelemben vett szépség megjelenítésére is. Ez fokozottan így van akkor, amikor fölerősödik a belső Én felé fordulása, az elmélyülése. A megújított szonettformában, mögötte a „spirituális öneszméléssel”. (169.) Az ősiségből is merít a költő, monográfusa emlegeti a sámáni, táltosi vonásokat is – Vilcsék Béla, az első monográfus nyomán. De szó esik a megtérésről, a metanoiáról is, amelyben helyreállt a mikro- és makrokozmosz egyensúlya.

És így érkezünk el a könyv utolsó mondatához: „Talán e belső érési folyamat tudatosulása segíti őt abban, hogy eljusson a tiszta „éberségig”, és ezen az új talajon állva megújítsa (ismét) lírai életművét.” (194.) G. Komoróczy Emőke gondolata itt is a lényegről szól. Mint egész könyve. Méltóképpen a megidézett életműhöz. Olyan irodalomtörténész írta ezt a könyvet, aki a huszadik századi modern irodalmi törekvések egyik legkiválóbb szakértője. (Részletek a készülő kismonográfiából)

Bella István

István irodalomtörténész pályáját követve nem hagyható szó nélkül Bella Istvánhoz fűződő kapcsolata sem. Bella István életrajzából kiderül, hogy Székesfehérváron született 1940-ben, és itt is végezte a középiskolai tanulmányait, a székesfehérvári József Attila (ma ciszterci) Gimnáziumban. A városhoz ezt követően már nem kötötte sem a lakhelye, sem a munkája. Zömében budapesti, vagy Budapest környéki munkahelyeken fordult meg. Bakonyi István irodalomtörténész munkásságának mindenképpen részét képezi Bella István. Bella költészete a magyar líra szempontjából kiemelt figyelmet érdemel. Lássuk, hogyan gondolkodik Bella Istvánról Bakonyi István. Mindezeket legfőképpen a róla szóló kismonográfiából ismerhetjük meg.

Bella István (Sárkeresztúri emlékház)

S bár Székesfehérváron született, eszmélni Sárkeresztúron kezdett. Ott, ahol hiába várta a második világháborúban eltűnt apját, s ott, ahol anyja egyedül nevelte a hadiárvét. És ott, ahol a legendás tanítónő, a versbe emelt Ünnep Margit tanította a betűvetésre.

A Kossuth-díjat még időben megkapta. Időben, hiszen az Úr korán magához szólította. Azt hiszem, hogy életműve így sem torzó. Kerek és egész. Korának hű lenyomata. Mint ahogy a Hetekhez tartozók közül immáron Ratkó Józsefé, Kalász Lászlóé vagy Raffai Saroltáé. És jó, hogy Ágh István, Buda Ferenc és Serfőző Simon még köztünk van. S ha már erről a csoportról szó esett: természetesen mind a heten saját útjukat járták és járják, de jó tudni, hogy a széteső világban ilyen

együvé tartozások is akadnak. Hitben, hűségben, a minőség eszményében rokonok ők mindahányan.

Közülük talán Bella István a „legköltőibb” költő. Nem írt regényt, novellát, esszét. Nála a vers szinte egyeduralkodó. Igaz, lefordította a lengyel romantika remekét, Adam Mickiewicz Ősök c. művét, de a drámában is költő maradt. Mint ahogy egyéb műfordításaiban is. És az is igaz, hogy van színdarabja is Margit-passió címmel, de ott is költő maradt egy olyan korban, amelyben másfajta „trendek” érvényesülnek inkább. Az ő lírai életműve arra bizonyíték, hogy nincs olyan idő, amelyben ne lenne szükségünk a lélektől lélekig ható szó erejére. Arra, ami szinte kimondhatatlan. És arra is bizonyíték minden tollvonása, hogy a hagyomány és a modernség nem kijátszható egymás ellen. Gyakran archaikus nyelven szólt rendkívül korszerűen, kötött dalformában vallott a legújszerűbb dolgokról.

Az 1966-os első kötet, a Szaggatott világ idejétől a halálig tart ez a költői út. Már idejekorán fölfigyelt a kritika Bella kivételes tehetségére, a József Attila nevével fémjelezhető lírai világ folytatására, s ugyanígy a Hetek számára különösen fontos Illyés-, Nagy László vagy éppen Juhász Ferenc-életmű termékeny hatásaira. Ez az életmű is jelzi, hogy a magyar költészet történetében különösen fontos a folytonosság, és vele együtt természetesen az állandó megújítási szándékok sora is. Az ilyesfajta költő mindig azt keresi, hogy miként lehet tájékozódni és eligazodni a történelem és a társadalmi lét útvesztőinek valóságában. Miként lehet helytállni a múlt időben, fölvállalván az elődök tapasztalatait, s azokat fölhasználván építeni új erkölcsi és művészi világot. Miként társait, Bella Istvánt is jellemzi a legnemesebb értelemben vett népben és nemzetben gondolkodás, miközben az alanyban és állítmányban helytállás is természetes a számára...

Az ilyen életmű alkalmas arra, hogy szétszabdalt korunkban az egymásnak feszülő indulatok is csituljanak, hogy a szót érteni akarók ne távolodjanak el egymástól végérvényesen. (Egyébiránt éppen a temetése volt szép példája ennek: olyanok álltak egymás mellett a sírjánál, akik alig váltanak ma már szót egymással...) Amikor Belláék elindultak, jórészt a múlt század hatvanas éveiben, számos, azóta hiúnak bizonyult álom vezérelte őket. Igaz, nagy változásokon ment át akkoriban a világ, itthon is, külföldön is. Nálunk főleg az ötvenes évek még szűkebb levegője után. De az is tény, hogy ezek az álmok alig valósultak meg. Mindez persze nem csökkenti a „szaggatott világ” költőjének érdemeit, szándékainak tisztaságát. A „tisztá szívvel” erkölcsiségét.

Azt megelőzően 1956 forradalma és szabadságharca is megihlette, hatalmába kerítette az akkor székesfehérvári gimnazistát. Részt vett több megmozduláson, Csórra ment, hogy élelmiszert és ruhát gyűjtsön a pestieknek. Eszmélésének

fontos korszaka volt ez, és verseket is eredményezett. Például az 1956 decemberében keletkezett Kollégiumot: „Fél öt. / Kint katonák menetelnek. / Az élők / rabjai lettek a rendnek. // Sóhajt, / a falról a lepkecsönd rebben, / egy sóhajt / fojt el az ész a szívemben.” Ne feledjük: ez a tömör mű egy 16 éves fiú alkotása! Egy olyan világot rögzít tehetséggel, amely a nála 4 évvel idősebb, majdani kor- és sorstárs, Buda Ferenc akkori verseivel mutat rokonságot. (Tudjuk, Budának egy éves börtönt kellett elviselnie néhány verse miatt. Azokban a „rend” motívuma ugyancsak sajátos hangot kap.) Itt, Bellánál is a szabadság hiánya jellemzi a nyomasztó valóságot, és kifejezi, hogy neki sem rokonszenves az a rend, ami szuronyokkal és tankokkal jött el közénk. Mennyire rokon ez a felfogás már akkor a József Attila-i szabadság- és rendfogalommal, amelyben a rendet szülő szabadság a mérce! És van még néhány figyelemre méltó lírai pillanat ugyanebből az időből, pl. az ugyancsak 56-os A ligetben ma újra láttam c. vers kapcsán. Ideírom mind a nyolc sorát: „A ligetben ma újra láttam, / vérszaggal terhes este volt. / Csak állt a kopott kiskabátban, / vérében haldokolt a hold. // Felhuhogott egy ócska fegyver. / A félelem szívemre dobta. / Élet vagy halál? Szerellemmel / néztünk a célzó csillagokba.” Finom eszközökkel mutatja meg az ifjú költő azt, ami a szívét nyomja, s azt, hogy mi jellemzi a „vérszaggal terhes” estét. Ha az előbb József Attila neve került ide, akkor most egyértelmű, hogy Petőfi Sándor „szabadság és szerelem”-eszménye a képzettársítás tárgya. Az övé, de jellegzetesen XX. századi Bella István költői eljárása, képi világa, szóhasználata. Az ilyen korai versei már többet jelentenek, mint általában a „zsengék”. Számos vonásukkal megelőzik a később nagy verseket, azokat, amelyek végleg a magyar líra élvonalába emelték költőjüket.

A Szaggatott világ után sorjáztak a jeles verseskötetek, és szerzőjük a korszak sokak által ismert és elismert poétája lett. Életműve tartalmaz olyan verseket, amelyek – ahogy mondani szokták – antológiadarabokká váltak, és mindegyik alkalmas arra, hogy általuk kitekintsünk az egész pályáivra. Az sem véletlen, hogy az 1992-ben a Zrínyi Kiadónál megjelent Testamentom c. válogatásba a címadó költeményen kívül a következő művek kerültek: Halotti beszéd, Sárkeresztúri ének, Szeretkezéseink, Az a jegenye, az a jegenye, Latinovits Zoltán, Sirató, Hervay Gizellának, Arccal a földnek, Székely Dózsa György imája, A Föld-, Hold-, Égember elsiratása. Nem vitás, hogy a megjelenés idejéig mindegyik vers a leg-súlyosabbak közül való, de az is igaz, hogy minden válogatás tovább is bővíthető vagy módosítható.

A Bella István életművét ismerők számára azonban egyértelmű, hogy ezen művek segítségével közel kerülhetünk az összképhez is, természetesen a teljesség

igénye nélkül. Annak a költői életműnek az összképéhez, amelyben a nemzeti sorskérdések épp oly fontos szerepet játszanak, mint a rokonnak tulajdonított népek kultúrája, a jeles kortársak sorsa, a szülőföldben gyökerező szellemiség és a maga természetességében a szerelem. A szerelem, ami az egyik legfontosabb emberi érték. Hasonlóképpen esztétikai értelemben is mércék ezek a művek, hiszen Bella nyelvhasználatának, nyelvteremtő tehetségének, a folklórból és az archaizmusból táplálkozó, s azt valódi, XX. századi modernséggel ötvöző képességének jó példái is. Rendkívül színes ez a lírai világ, melyben a szabadvers és a dal egyformán jelen van, mint ahogy a tragikum mély ábrázolása és vele együtt a játékosság. Ez utóbbi a József Attila-i értelemben, vagy éppen Weöres Sándor nyomán, akihez egyébként versciklusa is szól. Egy olyan költőhöz, akinek világától igencsak különbözik az ő világa, de a minőségeszmény, a „szakma” biztos ismerete, a bravúros verselés mégis összeköti őket.

A nagy Bella-versek közül időben az első a Sárkeresztúri ének, amely az 1975-ös A hetedik kavics c. kötetben kapott helyet. Első hallásra arra gondolhat az ember, hogy ez a mű a fölnevelő falu tiszteletéről, kultuszáról szól. Természetesen jól tudjuk, hogy mit jelentett Bella István számára ez a hely, amiről többek között a Magyar Televízióban is vallott a Szülőföldem: Sárkeresztúr c. filmben, miközben kalauzolta a nézőket a falu, Székesfehérvár és Budapest hármasságában. Más verseiben is gyönyörűen vall szűkebb hazájáról, pl. a Sárkeresztúri litániában névével így játszik: „Szép és igaz a falum neve / sár is, kereszt is, úr is, / Mint minden ember élete / sár is, kereszt is, úr is.” (Ez a szöveg szerepel azon az emléktáblán is, ami 2011 óta a falu művelődési házának a falán örökíti meg a névadó költő emlékét.)

A Sárkeresztúri ének azonban másról (is) szól. Itt túllép szerzőnk a hagyományosnak nevezhető szülőföld-lírán, és egy igencsak teremtő erejű szintézis születésének lehetünk tanúi. Nem túlzás, hogy távlatai egyetemes érvényűek. Azt is mondhatjuk, hogy bárhol másutt is megszülethetett volna. Emlékeztet az ősi sámán-énekekre, azoknak a kiválasztott személyeknek az énekére, akik érintkezésbe léptek természetfölötti lényekkel. Persze mindez szó szerint nem vihető át a Bella István-féle költői közelítésre, s inkább azt mondhatjuk, hogy különös kegyelmi állapotban születhet meg az ilyesfajta műalkotás. Az egyéni és a közösségi sors ábrázolása olvad itt össze, a szűkebb haza kiváltotta élmény az egyetemes távlatokkal. Időben is, térben is utazunk általa, és különféle lírai rétegek is egymásra kerülnek. „Szanaszét széledt ujjaimmal / elveszett koponyám most megkeresem, / szanaszét széledt ujjaimmal / elveszett koponyám most / elveszejtett arcom elé emelem, // - hadd nézzék egymást!” Íme, a verskezdés a sajátos

nyelvhasználattal, ezzel a különös és rejtélyes hangütéssel. Az ősiségben gyökerzik a mondandó, nagy intenzitással és láttató erővel. Az életmű egyik fő vonulata ez, a nyelvében és a formában oly gazdag, rendkívüli érzékenységgel megáldott szövegek vonulata. Maga, a költő így vallott verséről: „...Ez hitette el velem, hogy vannak verseim, amelyek érdemesek az emberi szóra.”

Mint ahogy ennek a vonulatnak fontos része az 1977-es Igék és igákban olvasható Az a jegenye, az a jegenye is. Az imént értelmezett vers hangjának folytatása ez a mű is. Például abban a tekintetben, hogy innen sem hiányzik a szűkebb és a tágabb körök viszonya, feszültsége. A pusztuló nyárfa képe nyer szimbolikus értelmet, a hajdan diadalmas teremtmény most a legyőzöttség jelképe. És jelképe a gyorsan elmúló életnek, a gyors pusztulásnak. Bella ezt csak közvetetten érzékelteti, s ugyanakkor szinte himnikus a szárnyalása. Van egy sajátos történelmi rétege is, ami innen látható: „Az a jegenye, az a jegenye, / ott az út szélén, elfele / a határból, a hadi út fele / Fehérúváru meneh, / szanaszétszaggatva-meneh, / mintha az írás vérzene...” Itt a híres Tihanyi Alapítólevél néhány szava, s ezáltal ível át századokat a vers világa. A fa halála tehát így köt össze korokat és magasan ívelő gondolatokat. Az sem mellékes, hogy itt és még sok helyen történelmünk és sorsunk tragikus pillanatait rögzíti, és a kínok kimondásával egyben bizonyos mértékig a feloldás feladatát is teljesíti. Olyan felelős gondolkodóként és írástudóként, aki szívén viseli közössége sorsát, a nemzet bajait és sikereit. Vörösmarty Mihály és mások nyomán.

A Szózat költőjét pedig éppen a Testamentomban idézi meg különös lírai erővel és feszültséggel. Azt a költőt, aki írt a nemzethalál víziójáról, aki nyomába eredt régi dicsőségünknek, aki megalkotta a boldogságot kereső drámai hőst, aki már-már szürrealisztikus képekben siratta el 1848-49-et, aki „sárkányfogveteménynek” láttatta az ember, s aki súlyos kérdéseket tett föl a könyvek hasznával kapcsolatban. Ugyanakkor ő mondta ki az „itt élned, halnod kell” morális parancsát is. Őt idézi hát Bella ebben az emlékezetes műben. Méghozzá ünnepélyes, már-már romantikus hangon, a megidézett elődhöz méltó, veretes nyelven. Természetesen kihallani a szövegből a mának szóló üzenetet: „Ne legyen hamu a szó, ne legyen por a lélek, / se lángpernye a vers, az ember, ha magyar, / ne legyen világ korma, se lucska a létnek, / mit az idő a világ méhéből kikapar...” És ki mondja az írás értelmét és pótolhatatlanságát: „Ahol elég a szó, elég a lélek is...” Bár érdekes módon a leírt szavak mást is jelenthetnek, hiszen az „elég” zárt e-s változata nem a pernyét előzné meg... Itt természetesen a nyílt e-s változatról van szó. S a Testamentom, a „Vén-cigány Mihálynak” ajánlott nagy mű nemzeti

sorskérdéseinket, az irodalom küldetését, a mindenkori költő felelősségét állítja a középpontba – igen hatásos művészi eszközökkel.

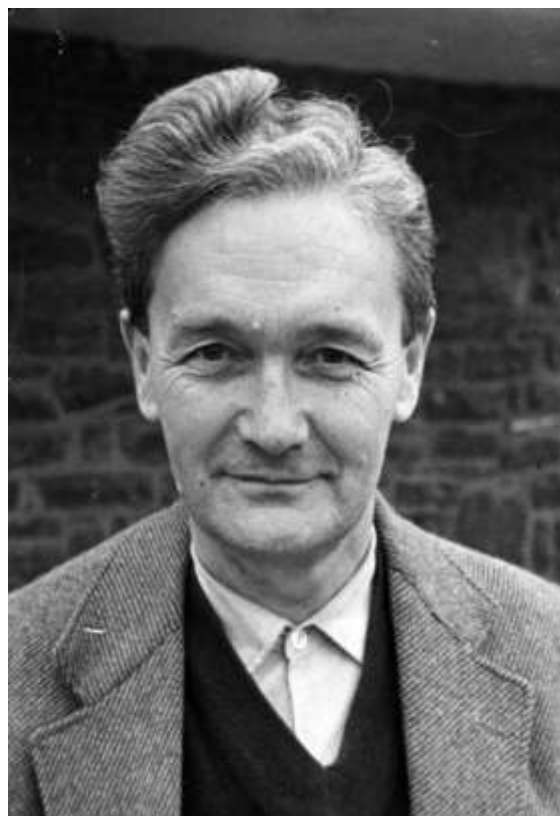
Legalább ilyen intenzitású a sokszor idézett Halotti beszéd is. (Az első magyar nyelvemlék címét rajta kívül más költők is felhasználták, hogy csak Kosztolányi Dezső vagy Márai Sándor nevét említsem. Mindahány változat különbözik egymástól és az ősi szövegtől is.) Ebben a műben is egyszerre idézi föl Bella az ősi magyar nyelv elemeit, valamint a saját sorsát olyannyira meghatározó, tragikus apaélményt. Az apa alakja szinte misztikussá nő, de rajta keresztül egy egész nép szenvedése lesz a költő énekének tárgya. Mindez sajátos, mágikus előadásmódban kerül elénk, s azt is megkockáztatjuk kijelenteni, hogy még a HB előtti kultúrának is föllelhetjük a nyomait a műben. Nagyon érdekes, és a többféle értelmezést teszi lehetővé a négyszeres hívás: „Gyere, fiam, menjünk el apánkhoz.” A költő is szólhat ily módon a fiához, de a többes szám rögtön megengedi az általánosítást is. A képek segítségével pedig láthatjuk a második világháború orosz frontjának „sírtalan sírjait”, a hófödte földet, de fölidéződnek más korok és háborúk helyszínei is. S hasonlóképpen a magyarság eredetére utaló vonatkozások és a szétszóratottság tényei is jelen vannak. Korokon átívelő gondolatok, hangulatok, súlyos kérdések. Rokonságot mutat ez a vers egy másik, a Hetekhez tartozó költő, Serfőző Simon Feledésből az emlékmű c. művének világához. Serfőző ott hasonlóképpen perel a feledésre ítélt történelmi mozzanatokért, amelyek között ugyancsak különféle háborúk és nemzeti fordulópontok játszanak szerepet. S voltaképpen mindkét költő szót ejt a feledésről, illetve annak legyőzési szándékáról. Tisztázó, nagy sorsversek ezek. A Halotti beszéd tehát több idősíkot és történelmi korszakot átfog, és közben arra az igazságra is figyelmeztet, hogy el kell mennünk az apák sírjaihoz. Jelképesen és valóságosan is. Így jöhet létre a vágyott megbékélés és a valódi szembenézés önmagunkkal. Mindezt Bella István érzékletes és intenzív versbeszédben mondja el.

Az is a teljes igazsághoz tartozik, hogy költőnk a nyolcvanas években – a líra eszközeivel – részese lett a nagy változásnak. Nem vállalt politikai szerepet, mint kortársai közül többen, Konrád Györgytől, Eörsi Istvántól, Göncz Árpádtól kezdve Csoóri Sándoron, Lezsák Sádoron át Csurka Istvánig és másokig. Talán alkata sem tette volna erre alkalmassá. Ám a szó erejével, költeményeinek sodrásával valamiképpen mégiscsak a „rendszerváltók” népes seregéhez tartozott és tartozik. 1988-as kötete ennek is bizonyítéka, olyan versekkel, mint pl. a címadó mű: „Igen: az arcom porból, hamuból. / Igen: hamu és por a fényem. / De ha már visszahazudol / a földbe, az arcom visszakérem...” És innen már csak néhány lépés az 1991-es könyv, az Arccal a földnek. A cím is egyértelműen jelzi, hogy itt a

kamaszkorban általa megélt forradalmi idő tragikus megtorlása a tárgy. Az anyag persze egyáltalán nem egysíkú. Bizonyos versekben közelít a költő a halálhoz, a nemzet sorskérdéseihez, de mindeközben a gyermekekhez is szól. (Lírájának egyik fontos területe a gyermekverseké, gondoljunk csak híres Áni Máni-sorozatra!) S ha nem is egysíkú az anyag, azért a legsúlyosabbnak a címbe emelt témát érezhetjük. A meggyalázott mártírok emléke így testesül szöveggé: „Mert ragyog örökkön örökké / földdel teli szívem helyén / napvilág-halhatatlan rögökké / fényesedett emberremény...” Fennkölt hangon szól arról a költő, hogy az értékörzőknek minden korban feladatuk, hogy a valós értékeket átmentsék a jövőnek. Természetesen ennél is sokrétűbb Bella István 2006-ban lezárult életműve. Beszélhetnénk rendkívül fontos szerelmi lírájáról is, arról, hogy pl. a Szeretkezéseink c. nagy verse ugyancsak a műfaj megújítást hozó alkotásai közé tartozik. Össze is köti azonban az itt jelzett művekkel a nyelvteremtő erő, a „kimondhatatlan kimondásának” szép szándéka. Írhatnánk a műfordító és a szövegíró, a zenében is jártas ember eredményeiről. Így, együtt teljes Bella István életműve.

Általános iskolai tanárának, Ruprecht Ottónak az ajánlásától számítva szinte napjainkig. Németh László munkásságának kutatása az ő életében kiemelkedő szerepet játszik. Pályamunkái, tudományos fokozatai, szinte mind Németh Lászlóhoz köthetők. Az előző fejezetekben már említettem bizonyos munkákat, de azok mindig más események kapcsán jöttek szóba. A jövő generációjának is hasznos kapaszkodót nyújthat ez a néhány oldal. Sokunk számra természetes kijelentés, hogy Németh László a XX. századi magyar és európai irodalom egyik legkiválóbb írója. Az az író, aki 1901. április 18-án látta meg a napvilágot Nagybányán, ahol akkoriban édesapja tanárként tevékenykedett. Ám „választott szülőföldje” a dunántúli Mezőföld, ahonnan családja származott, és ahol gyermekkorának javát töltötte,

s ahonnan legfontosabb író témái származtak. Ám gyorsan tegyük hozzá a műnemi-műfaji sokszínűséget és a hivatások egymásra hatását is. Előbbiekhez tartozik, hogy írt drámát, regényt, novellát, esszét, tanulmányt, verset is, az utóbbiakhoz pedig az, hogy orvosegyetemi tanulmányai mellett hallgatott bölcsészetet is. Nem véletlen, hogy a második világháború után néhány évig pedagógiai kísérletet is folytathatott a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Református Gimnáziumban, és ott kivételes módon tanított és nevelt: számára nem léteztek egymástól elválaszthatatlan tantárgyak, ő a komplexitást tartotta a legfontosabbnak.

Németh László (Fortepan.hu)

Már a két világháború között kora egyik legtekintélyesebb kritikus volt, miközben megírta első regényét, az Emberi színjátékot, és több drámája is színházi siker lett. Foglalkoztatták a nemzet sorskérdései, többek között a Kárpát-medencében élő, különféle nemzetiségek egymáshoz fűződő viszonya. Ez utóbbi területen kedvenc fogalma volt a „tejtestvériség”. Mindezek jegyében írta egyszemélyes folyóiratát, a Tanút, valamint látta és érzékelte a nemzetre leselkedő veszélyeket. Így jutott el pl. Balatonszárszóra, ahol többek között 1943-ben a különféle oldalról érkezett írástudók cseréltek eszmét a magyarság jövőjéről. Mások által vitatott nézeteit a híres Második szárszói beszédben foglalta össze. Borúlátó jövőképe abból táplálkozott, hogy egyik világhatalom győzelmében sem bízott, olyan értelemben, hogy az a magyarság számára mit hozhat a háború után. Számára a „harmadik út” volt az a lehetőség, ami Európa közepén számunkra a megoldást jelenthette volna.

Alapfogalmai közé tartozott a minőségeszmény és a minőség forradalma. A minőségnek – e felfogás szerint – át kell itatnia az élet egészét, és azon belül természetesen az irodalom és a művészet egészét is. Az ő pályáján mindez legfőképpen epikai műveiben mérhető tisztán. Először a Horváthné meghal c. novellában. Ez a műve lett a Nyugat pályázatának győztes 1925-ben, és ettől a pillanattól számíthatjuk Németh László írói pályájának kezdetét. Már ott leleplezi az emberi természet visszás oldalát, például azt, hogy az ember még a végső búcsú

előtt is szerepjátszásra kényszeríti magát, vagy, hogy a vagyoni kényszernek mi-képpen van kiszolgáltatva. Horváthné a vagyoni kényszerek és az évszázados ha-gyományok szerint játssza szerepét a halottas ágyán is, és a környezetből, a csa-ládból is hiányzik a mélyen átélt gyász, a részvét.

És tanulunk-e mi, a XXI. századot megért gyarló emberek abból, hogy mi módon küzd a minőség az őt visszahúzó erővel, és adott esetben az egyik embernek a másik emberhez kötődő viszonyában, sőt, iszonyában? És meg tudjuk-e valósí-tani az „egy darab rám bízott szegény emberiség” morális parancsát, amit az Iszony végén mond ki Kárász Nelli, aki rájön arra, mi fűzi őt kislányához. Vagy tudunk-e úgy élni, hogy közben megtanítjuk futni a sánta emberiséget, ahogy ezt az Irgalom c., pályázáró regény főhőse, az orvostanhallgató Kertész Ágnes teszi? (Nem véletlen az sem, hogy a társadalmi cselekvést is vállaló Boda Zoltán is ha-sonlóképpen vélekedik az első fontos regényben, az Emberi színjátékban.) Hiszen az irgalom mindennél fontosabb! Fontosabb az igazságnál, és talán még a sza-badságnál is. Hiszen csak az irgalom- és szeretetközpontú, meg természetesen erőszakmentes ember győzheti le önmagát, hogy a világ tényleg jobbá váljon.

És ez az erőszaktól irtózó író 1956-ban rájön arra, hogy mégiscsak „emelkedő nemzet a magyar”, és azon veszi magát észre, hogy a Kálvin téri mártír lány egy pillanat alatt múzsájává lett. Azután, hogy ebben a remek forradalmas cikkben pontos leírást kapunk a Horthy-korszakról, oly sok buta és elfogult, sematikus kommentár előtt és után. Mondják, hogy aztán eljött a kompromisszumok ideje. Mondják, hogy őt és többek között Illyés Gyulát is magához édesgette Aczél György, és legendák szólnak a közös vacsorákról. Nem hiszem, hogy árulás lett volna mindez. Arról kevesebbet szólnak, hogy ezek a szellemóriások, miként Ko-dály Zoltán is, ha kellett, határozottan kiálltak elveik, vagy éppen a határainkon túlra szorult magyar kisebbség érdekei mellett. A gyönyörű „tejtetvériség” jegy-ében. S arról is kevesebb szó esik, hogy ugyan ünnepelt szerzők voltak ők a hat-vanas, hetvenes években, ám minden írásuk halálukig nem jelenhetett meg az Aczél-korszakban. Gondoljunk csak a Sorskérdések c. kötet hányattatásaira, vagy éppen az Egy mondat a zsarnokságról c. Illyés-vers agyonhallgatására.

Igen, nyilvánvaló, hogy Németh Lászlóban is megvolt a túlélési szándék. Meg az örök rettegés. Elmélyülő hite talán csak élete legvégén adhatott neki biztos me-nedéket. Hiszen korábban az Ady Endre megfogalmazta „hitetlenül hiszek” álla-pota jellemezte inkább. Ám mint talán minden igazi alkotó elme, ő is rájött arra, hogy több az ember pusztta matériánál, vegetáló lénynél. Miként legjobb hősei is többek. Boda Zoltán, Joó Péter, Kárász Nelli, Kurátor Zsófi, Kertész Ágnes vagy Égető Eszter. Miként drámáiban Gandhi, Széchenyi, Görgey vagy éppen VII.

Gergely. Akár a mezőföldi módos paraszt, akár a legendás pápa vagy a legnagyobb magyar példáját vesszük, mindig a lélek legmélyebb lényegét kutatja, és ugyanakkor megmutatja a történelemben, de a magánszférában is küzdő, csetlő-botló, esetleg megváltó szándékkal megáldott és megátkozott embert. A minőségi teremtményt. Élhet-e igazán az ilyen oromtermészetű irodalom? Élhet persze, de legyenek álmaink: tömegesen aligha. Most, amikor olyan az ifjúság olvasni tudása és olvasáskultúrája, amilyen, amikor saját gyerekeinket is alig tudjuk irányítani, s az iskola is inkább a fenyegető bezárás ellen veszi föl a harcot, nos, ebben a helyzetben a kép eléggé lehangelő. Pedig most lenne igazán szükség a minőségelv érvényesülésére az élet minden területén, a Tesco-áruháztól a parlamentig, a családtól a nemzetig. Most lenne igazán szükség az értelmiség hivatására, a mindenfajta elidegenedést legyőzni tudókra, akik keresik a valódi cselekvés lehetőségét szűkebb és tágabb köreikben egyaránt. A gyógyítástól a nemzetnevelésig – minden térben és időben.

Essék még néhány szó legkiválóbb alkotásairól! Bár mindhárom szépirodalmi műnemben alkotott, és a tanulmányban, az esszében hasonlóképpen volt termékeny, azt aligha vitathatjuk, hogy a regényben mozgott a legotthonosabban. Az Emberi színjátéktól az Irgalomig, és közöttük a két tökéletes művel, a Gyászszal és az Iszony-nyal. Mindkettő a már említett Mezőföld világában játszódik, s mindkettő főhőse nő, akik – ahogy maga Németh László is szólt erről, az un. görögös eszmény megtestesítői. Mindkét mű a módos paraszti réteg életéről tudósít, ám mindeközben a pályanyitó novella, a Horváthné meghal összetett világának elemeit építi tovább. Például abban, hogy a nő, az asszony az igazán meghatározó lény a családban, de abban is, hogy ez a világ sem mentes az élethazugságoktól és a szerepjátszástól. És az is jellemzi a két főhősnőt, hogy – ugyan különböző helyzetekben és módon, de – nem tudják magukat kivonni a kor jellegzetes társadalmi betegségéből, az elidegenedésből. Természetesen másképpen, mint ahogy azt általában megszoktuk a zömében nagyvárosi miliőben, vagy hogy irodalmi példát hozzak, a „kafkai ketrecben”. Ám pl. Kárász Nelli, az Iszony fő alakja a maga idegenségében egészen a történet végéig őrzi ezt a magatartást, és a Gyász Kurátor Zsófia pedig már-már mániákus temetőjárásában mutat hasonló jeleket. Közülük Nelli az, aki ugyanakkor végül mégiscsak legyőzi az elidegenedést, mégpedig úgy, hogy akkor jön rá a nagy felismerésre lányát illetően. Pedig korábban Zsuzsikához sem fűzte mély kapcsolat. A mű végső üzenete viszont azt is mutatja, hogy Nelli megtalálta létének értelmét és folytonosságát. A Gyászban Zsófi nem érkezik el ilyen pontig, és számára valóban „ketrec” az élet, a bezártság föloldására nincs esélye.

Németh László regényeinek az is sajátossága, hogy visszaállítja a XIX. századi értelemben vett nagyregény jelentőségét. Hatott rá a világirodalom számos törekvése, Tolsztojtól, Dosztojevszkijtől a XX. századi tudatregény jeles alakjáig. S bár a népi irodalom egyik vezéralakjának tekinti az irodalomtörténet, óvakodnunk kell mindenféle beskatulyázástól. Olyan egyetemes értékekről, emberi kapcsolatokról, a mély lélek titkairól szólnak történetei, amelyek helytől és időtől függetlenül máskor és másutt is megtörténhetnek. Ilyen szempontból is fontos utolsó regénye, az *Irgalom*. A címet adó fogalom behálózza a regény egész szövetét, és majd a végső megoldásban csúcsosodik ki igazán jelentése. Vekerdi László az író és Pilinszky János szellemi kapcsolatáról írott tanulmányában veti föl, hogy: „Ugyanez az emberkereső szeretet ragyogja be most már túláradó fénnel Kertész Ágnes alakját.” Pilinszky keresztény humanizmusa persze némileg különbözik egyrészt Németh László protestáns gyökerű világától, másrészt az ebben a regényben bemutatottól, ám sokkal inkább a rokon vonások érdekesek. Az önfeláldozó, aszketikus magatartás csírái is benn vannak a főhősnő, az orvosi pályát választó Ágnes jellemében, de ennél láthatóbb, hogy a boldog és teljes élet lehetőségeit szeretné inkább fölmutatni. S ez már a történet elején így van.

Jelképes a pillanat, amelyben Ágnest látjuk, miután megvárta, hogy Feri, a sánta, félszeg kolléga fölszálljon a villamosra a koraesti séta után. „Ágnes elindult a homályba vesző sugárúton, amelyen mintha valami ködfolyó ömlött volna a város belsejébe, az ívlámpák köré szorítva a küszködő kékes fényességet.” Egyetlen mondatba sűrítve találjuk itt a belső lélekállapot tükrét. Ennek más műveiben is nagy mestere Németh László. Az **Irgalom** egészének ezek a leglényegesebb vonásai. A bemutatott folyamatok közül az egyik legfontosabb az egyénnek a közösségben és a közösségért való föloldódása. Németh László – miként másutt is – igen aprólékosan elemez egy-egy viszonylag rövid életszakaszt, hogy abból az egész életre vonatkozó általánosításokat alkosson. Kertész Ágnes jövője a mű alapján meghatározottnak tűnik, és alapvetően különbözik pl. a *Gyászban* és az *Iszonyban* bemutatott távlatoktól. Kertész Ágnes már fiatal korában képes úgy cselekedni, hogy közben legyőzi a huszadik század egyik legjellemzőbb társadalmi betegségét, az elidegenedést. Természetesen csupán „relatív legyőzésről” beszélhetünk, hiszen nagy általánosságban természetesen a legyőzés mindmáig nem valósult meg a világban.

És Ágnes a boldogságot hozó születésnap vacsora után is kimegy az elfekvőbe, hiszen megígérte Viktória nővérnek, hogy nem hagyja egyedül. A regénynek ezen a kiemelt pontján nyilvánvaló a tudatosan bemutatott modell nagyszerűsége, melyet a befejezés szavai igencsak megerősítenek. A pillanat hasonlóan

fölemelő, mint az Iszony végső megoldása. Németh László utolsó regénye a végleg hazatalált embert állítja érdeklődésünk középpontjába. Azóta eltelt négy évtized, ám az Irgalom üzenete mit sem veszített értékéből.

Néhány esztendővel ezelőtt a székesfehérvári Kodolányi János Főiskolán megkérdeztem tanítványaimat, hogy a középiskolában mit hallottak Németh Lászlóról, és mit kellett olvasniuk tőle. Elenyésző kisebbségben voltak azok, akik tudtak róla, akik olvasták az Iszonyt, vagy más művet. Tudom, hogy milyen gondokkal és időhiánnyal küzdenek a tanárok, és hogy alig jutnak el az érettségi vizsga előtt napjaink vagy a közelmúlt irodalmához. Van mentség elég. Csak éppen azt is tudomásul kell vennünk, hogy amennyiben az iskolában nem találkozik az ember egy-egy jelentős életművel, akkor később vajmi kevés az esély arra, hogy bármikor is találkozzék. Így vagyunk a 115 esztendővel ezelőtt született Németh László életművével is. (2016)

Németh László és a protestantizmus

Vitathatatlan, hogy a huszadik század egyik legnagyobb írójának és gondolkodójának, Németh Lászlónak szellemi világában és kulturális érdeklődésében meghatározó a protestantizmus, s azon belül főleg a reformáció szerepe. Kötődött az erkölcsfilozófiához, a neveléshez és a természettudományokhoz. Ebben az összetettségben nincs semmiféle ellentmondás.

Egész magatartását jellemzi az önmagát küldetésszerűen megvalósítani akaró egyén alkotó aszkézise. A század nagyjai közül különös vonzalom fűzte Ady Endréhez, aki ugyancsak megjárta a hittel kapcsolatos kálváriás utakat. Erkölcsi és esztétikai értelemben is hatott Németh gondolkodására, szellemi küzdelmeire. Laikus protestantizmusával, „Istennel beszélő költőként” járt lutheri úton – az íróutód szerint. Ilyen, gyönyörű, tiszta hitről tanúskodó vallomásokkal:

Az Úr érkezése

Mikor elhagytak,

Mikor a lelkem roskadozva vittem,

Csöndesen és váratlanul

Átölelt az Isten.

Nem harsonával,

Hanem jött néma, igaz öleléssel,

Nem jött szép, tüzes nappalon,

De háborús éjjel.

És megvakultak
 Hiú szemeim. Meghalt ifjúságom,
 De őt, a fényest, nagyszerűt,
 Mindörökre látom.

Persze Németh László írásaiban aligha találunk ilyen megrendítő vallomásokat, ám akár regényeinek, akár drámáinak világában ott rejtőznek a hasonló elemek. Egy legsikerültebb drámája például a VII. Gergely, és utolsó, befejezett regénye az Irgalom. Ez utóbbi művének hőse, az orvostanhallgató Kertész Ágnes, aki cselekvéseiben valóban megvalósítja az irgalom-központú magatartást, aki az emberek lelki és testi gyógyítását vállalja föl, és aki a „sánta emberiséget” akarja megtanítani úgy, hogy futni is tudjon. De még az Iszony c., zseniális regény elidegenedett fő alakja, Kárász Nelli is rájön a történet végén, hogy kislánya, Zsuzsika „egy darab rábízott emberiség”...

Az is tény, hogy a mezőföldi világhoz oly sok szállal kötődő író – már csak származása okán is – már gyermekkorában megkapta a reformáció első élményeit. Az is igaz ugyanakkor, hogy istenfelfogásába szervesen nem épült be az evangélium lelkülete, Jézus Krisztusnak, a Megváltónak alakja, a megváltás mozzanata, és egyáltalán: a keresztyénség egésze. Gyakran áll perben egyházával is. Protestantizmus-felfogása sajátos, csak rá jellemző. Mindvégig járja a maga szuverén útját, és alaposan megküzdött az üdvösségért. Az életmű legfontosabb részében, a szépíróiban sem kerülte meg ezt a világot: az Emberi színjáték Boda Zoltánjától az Irgalom Kertész Ágneséig sok hősének sorsa bizonyítja, hogy a hit és a vallás magját fontosnak tartotta, annak dacára, hogy alakjai nem a vallás nyelvén szólnak, nem veszik át annak nyelvhasználatát.

Az is egyértelmű, hogy a protestantizmus kultúrtörténeti szempontból sem közömbös Németh László számára. A XVI. század nagy eseményeit mind az emberiség, mind a magyarság kiemelkedő pillanatainak tartja. Mindezt a legfényesebben Az én katedrám c. kötet Protestáns kor c. fejezetéből láthatjuk. Ezek az írások a két világháború között időben, 1827-ben, 1929-ben és 1940-ben születtek. (Ekkor már Németh László a kor egyik legismertebb írója és gondolkodója. Regényei, drámái, tanulmányai a legelső vonalba emelik.) Bennük Sylvester János nyelvtanáról és Heltai Gáspár prózájáról éppúgy olvashatunk, mint Szenci Molnár Albert zsoltárfordításairól, a Bibliáról, a református énekeskönyvről vagy éppen Balassi Bálint lírájáról. Ezek a tanulmányok szerves részei jeles írónk gondolkodói pályájának és irodalomszemléletének. Álljon itt egy különös vallomása: „Azt, amit az egyházak tanítanak, nem hiszem – szoktam mondani – de élnem,

meg vagyok győződve, úgy kell, mintha mindez igaz volna.” Ez a kétkedő, hitetlenül is hinni akaró ember néz szembe már fiatal korában a magyar hit régi nagyaival. Egyébként a „hitetlenül hívés” mozzanata is rokonítja Ady Endre világával. Íme, egy bizonyíték, egy híres vers részlete:

Hiszek hitetlenül Istenben
 Hiszek hitetlenül Istenben,
 Mert hinni akarok,
 Mert sohse volt úgy rászorulva
 Sem élő, sem halott.

Szinte ömölnek tört szívemből
 A keserű igék,
 Melyek tavaly még holtak voltak,
 Cifrázott semmiség.

...

Minden titok e nagy világon
 S az Isten is, ha van
 És én vagyok a titkok titka,
 Szegény hajsolt magam.

Isten, Krisztus, Erény és sorban
 Minden, mit áhítok
 S mért áhítok? – ez magamnál is,
 Óh, jaj, nagyobb titok.

Németh László megközelítése persze különbözik is Ady Endréétől. Bár épp úgy szubjektív és vallomásos, és nem a tudomány objektivitása jellemzi. „A tizenhatodik századdal foglalkozom. Megfogott, s többet akarok tudni róla, mint amennyit tudok. Irdatlan bozót, hogy török utat belé?” – írja Sylvester nyelvтанáról szólva az akkor huszonnyolc esztendőös szerző. A természetes tudásvágy és a kétség vezérli. Hasonló a vonzódása Heltai Gáspár prózájához is. Itt és a fejezet többi írásában is kirajzolódik Németh László irodalomtörténeti nézete: kiemelkedően fontos korszaknak tartja a reformációt. Mind az anyanyelviség, mind a kultúra egyéb területeinek szempontjából. Idekívánczik még egy vallomása: „A protestantizmus az emberből szól Isten vallása.” S az emberből szóló vallás a maga természetességével bontja ki a vers és a próza addig nem tapasztalt világát. A

magyar nyelv korábban nem szárnyalt ilyen szabadon, nem volt ilyen íve. Írónk jól tudta, hogy ebben, a Bibliát anyanyelven az emberek kezébe adó vallási megújulásnak döntő a szerepe. És milyen találóan jellemzi a jeles prózaíró sorsát! „A harc lesz a kényszerült élete s a könyv az elrendelt sorsa.” A reformáció bizony a harcnak (szellemi és nagyon is valóságos értelemben) és az „elrendelt” sorsoknak a korszaka.

Frappáns íróportré ez az írás. Németh fölvezet Heltai pályájának főbb vonásait és értékeit. Fölidézi az inkvizíciót leleplező Hálót, a szörnyű, sok tekintetben máig sem tisztázott korszakról igen korán beszámoló művet. Érdeme jelentős, hiszen tudjuk, hogy ma is akadnak olyan, önmagukat keresztyénnek tartó erők, akik megpróbálják megmagyarázni azt, ami józan ésszel és tiszta hittel megmagyarázhatatlan. Ám nemcsak Heltait, de az egész századot vizsgálja ez az 1929-es írás. Erős, jellegzetes ízeről olvashatunk, olyan irodalomtörténeti tényekről, melyek az egész magyar próza fejlődésének szempontjából kivételesek.

Hasonlóképpen fontos, hogy a Molnár Albert zsoltárai és ritmikájuk c. írásban olvashatunk a reformáció másik nagy magyar alakjáról. Ilyen mondatok állnak itt: „Élete külső kérge csupa állhatatlanság, de belül csupa monumentalitásra törő férfiszívósság. Sorsa és szívverése is lírára rendelik, s ő a tudománynak lesz epikus.”

S bár jól tudjuk, hogy Németh Lászlónak ellentmondásos volt a viszonya egyházzal, a vallással, Istennel, itt vitathatatlan az is, hogy érzelmileg erősen kötődött ehhez az értékrendhez. Ugyanígy vonzódott a Vizsolyi Bibliához is. Igaz, kritikusán megjegyzi Károlyi Gáspár tettével kapcsolatban, hogy „nem olyan jelentőségű mű, mint Luther német bibliája.” Ám mégis a magyart tartja a nagy mű befejezőjének, akinek megadatott a „biblia-óceán első átrepülése”. Érdekes észrevétele, hogy nemcsak Isten magyarra átültetett ígését, hanem egy változatos és kimeríthetetlen költői antológiát is lát ebben a vállalkozásban.

Persze arról is szólhatnánk, hogy alapvető tanulmányt ír Balassi Bálint életművéről vagy éppen Ady Endre munkásságáról, és mindkét szerzőben látja a protestantizmus, a kálvinizmus számos jegyét.

Az pedig most már titok, hogy élete végén miképpen módosult hite vagy hitetlensége, ám biztos, hogy élete egyetlen szakaszában sem maradt érintetlen a transzcendens gondolattól. S azon belül a reformáció hatásától.

IX.

Hajtások

István életének újabb szakaszában fontos szerepet játszott Somogyi László, a Székesfehérvári Református Egyházközség volt lelkeszi elnöke. Első házasságának felbomlását követően nagy segítséget nyújtott lelki támogatása, majd ugyan úgy az új kapcsolat alakulása során is. Párjával együtt nagy öröm volt számukra, hogy ő lehetett eskető lelkészük, különösen, hogy mindketten reformátusok. Istvánnak az első házasságából négy gyermeke született. Eszter, Péter, Gergely és Dávid.

Eszter közvéleménykutatással és piackutatással foglalkozik. Eredeti szakmáját tekintve szociálpedagógus.

Egy gyermeke van, Kristóf.

Péter sorsát életre szóló betegsége határozza meg.

Gergely a Kodolányi János Főiskolán végzett jazz szakon. Basszus gitárosként zenél jeles zenekarokban, és tanít a Gorsium Gimnázium és Művészeti Szakgimnáziumban.

Dávid a Budapesti Műszaki Egyetemen végzett energetikus mérnök.

István aktív nyugdíjasként éli az életét, és félállásban tanít

a Gorsium Gimnázium és Művészeti Szakgimnáziumban. Úgy adódott, hogy Gergővel kollégák lettek. Második felesége, Ilona tíz éve hű társa és segítője. Sok közös tervet valósítottak meg az élet minden területén Isten segítségével.

X.

Baráti hangok

Sokat és sok mindenről beszélgettünk a könyv kapcsán. Családról, munkáról, unokáról, idős szülőkről. Halálról, boldogságról, az életről és a keresztjeinkről is. Talán kicsit közelebb kerültünk egymáshoz, már abban a tekintetben, hogy jobban értjük egymást. Ez a fejezet a családról és a barátokról szól. Ezért rendhagyó módon, a szerző is bepillantást enged egy villanás erejéig a gondolataiba. A könyv befejezéseként az emberi kapcsolatokról, azok sokszor bonyolult formájáról, az őszinteségről, a barátságról írnék néhány gondolatot.

Mi mással kezdhethném?

Shakespeare: „A szerelmes vándor” egy rövidke részletével (Győry Vilmos kiváló fordítása)

„Minden, a ki hízeleg,

A nyomorban nem híved.

Könnyű a szó mint a szél.

Hű barátot hol lelél?”

Most, hogy István könyvét lassan befejezem, gondolatok tömkelege jár a fejemben. Sok gondolat az eltelt néhány hónap közös munkájához köt még. Morfondíroztam rajta, hogy leírjam –e, vagy sem? Aztán úgy döntöttem, hogy nem írom le, mert a könyv szempontjából teljesen érdektelen a szerző lelkivilága és a könyvével kapcsolatos töprengése. Az én gondolataimnak egy részét már belefoglaltam ebbe a könyvbe. Inkább azt találtam ki, hogy szólaljanak meg a kortársak, néhány mondat erejéig. Olyan személyeket kerestem, akik közel állnak Istvánhoz emberileg, munkatársilag, vagy mindkét szempontból. A végszó jogát viszont magamnak tartom fenn.

Shakespeare-rel kezdtem a fenti gondolatsort. A kontraszt kedvéért, most egy közmondással fejezném be „A jó barátokat sosem látod, mert ők mögötted állnak.”

Cserta Gábor:

A Vörösmarty Társaságnál a rendezvényeink többségén Gábor mindig ott van. Kezében az elmaradhatatlan gitárral, kottatartóval. Hangosít, mikrofont próbál, közreműködik az estjeink sikerében. Zenét szerez, énekel, gitározik.

Bakonyi István, Cserta Gáborról:

A barátság szóról nekem elsősorban Cserta Gábor neve jut az eszembe. Vele együtt olyan fogalmak, mint önzetlenség, kitartás, igazi hit, szolgálat, empátia. Egy sajátos közösségben jöttünk össze évtizedekkel ezelőtt. Azóta főleg a versmegzenésítő emberrel van kapcsolat, a magánjellegű találkozások mellett. Volt úgy, hogy én hívtam föl a figyelmét egy-egy versre. Megzenésítéseire is az jellemző, hogy mindig szolgálja az irodalmi szöveget. Magánélete is példa lehet sokak számára.

Cserta Gábor, Bakonyi Istvánról:

Amikor a könyv írója felhívott telefonon – ennek még lesz jelentősége – kicsit meglepődtem, hogy hogyan kerülök én az írók és költők közé? Hiszen a többiek élethivatásként meglehetősen gyakorlottan és ugyancsak színvonalasan művelik a magyar nyelvet termő kertet. Szándékom szerint a következőknek nem rólam, hanem a könyv alanyáról (tárgyáról?) kellene szólnia. Máris elkezdtem a játékot a szavakkal, amit István (Pista?) szinte folyamatosan tesz a személyes találkozásaink során is. Tudom, hogy mindenkivel így, kicsit élcelődve, fanyar humorral beszélget. Fürdik szellemi partnereivel a magyar nyelv adta pazar lehetőségekben, mint ennek számtalanszor halló tanúja voltam, reményeim szerint még leszek is. Apropos, találkozások. Mikor is találkoztam én vele először? Lám máris itt az “én”! A találkozás egyoldalú volt, én a közönség ugyancsak zsúfolt soraiban ültem, ő pedig szemben “műsort vezetett”. Mi volt a műsor? A mára már legendás Rajnai Laci bácsi igazgatta Építők Művelődési Házának Könyvtárában Tiszatáj-Csoóri est volt. Az akkori időknek teljesen megfelelő izgatott, akkor még betiltásokat is eredményező ellenzéki-szellemi légkörrel. Közvetlenül a “Duray-előszó” után voltunk. Ha előkerülne (az ÁBTL archívumában biztosan van!) a hallgatóságról

egy akkor készült fotó, minden bizonnyal sok ismerős arcot fedezhetnénk fel a későbbi fehérvári közéleti szereplők közül. Elhatároztam, hogy ezt az izgalmas “moderátort” meg szeretném ismerni, talán még barátkozhatnék is vele. Ez aztán jó néhány évvel később megadatott és remélhetőleg még sokáig tart. Időközben az is kiderült, hogy tulajdonképpen egyidősek vagyunk – két héttel fiatalabb nálam! – akár találkozhattunk volna már jóval korábban is. Csak ő a 81-es úton, én pedig a 7-es úton közeledtünk Fehérvárhoz (hogy hű legyek könnyűzenész mivoltomhoz is). Szeretnék egy kicsit visszatérni a jelen könyv ugyancsak szellemes címéhez, a Bakonyi Kovácshoz. Mondhatnám azt, hogy a bodajki kovács izítja a vasat, addig üti amíg meleg, és időtálló dolgokat hoz létre belőle. Ez a gondolatmenet költő után kiált, az pedig sajnos nem vagyok. Ezzel a fordulattal pedig vissza is térhetek oda, hogy mi mindent is köszönhetek én Bakonyi Istvánnak? Hát többek között a költészetet, dalaim alapjait. Az életünk nagyon sok ponton találkozott, ezek közül idéznék fel néhány jelentőset. Amikor a Jákyban volt kultúraszervező, számos alkalommal hallgattam a meghívott igen jelentős embereket. Utólag elmesélte, hogy hogyan huzakodott és próbálkozott vele akkoriban a III/III. 1987-ben alakult meg a Nagycsaládosok Országos Egyesülete, melynek székesfehérvári csoportját – lévén mindketten ekkor már négygyermekesek - néhány héten belül megszerveztük. István javaslatára – a minőségfelmutatás jegyében – Németh László nevét vettük fel. Emlékszem, hogy az alakuló összejövetel várakozásában Buda Ferenc “Pesten esik a hó” című versét énekelgettem neki. Valószínűleg 86 őszén mutathatta nekem ezt a verset. Egy másik emlékezetes Zöld Szalonos alkalomra (Megyei Művelődési Központ) is kaptam tőle egy verset, mégpedig a Confessio folyóirat estjére. Odaadta Bokros János “Fölépítjük a Templomot” című versét, hogy nem lenne-e kedvem foglalkozni vele. Hát lett... És így megy ez már harminc éve. Lesz egy könyvbemutató, itt a kötet, nem lenne kedved? Amikor tévés-rádiós-újságíró volt, mindig kereste és megtalálta a módját, hogy elmondassa velem, hogy hogyan is gondolom én a “németh lászlói” minőségteremtést és értékfelmutatást. Az életünknek van még egy nagyon lényeges metszéspontja, ami nem az irodalom. Hanem az öikuméné. Engem ugyanis “virtigli pápistának” neveltek, őt pedig “vastagnyakú kálomistának”. Átala és a tőle kapott Bódás János-versek eléneklésével kerültem közel a Református Egyházhoz. Emlékezetes bodajki alkalmaink voltak a református templomban, eleinte még az áldott emlékű szülei részvételével. Ha már ismét Bodajk és a kálváriás címlapfotó, akkor bizony kikerülhetetlen, hogy elismeréssel adózzak Istvánnak a jelenben is betegápolásban megvalósuló, házasságot próbáló hűséges kereszt-hordozásának. Aminek mi – a feleségemmel együtt – időről időre tanúi vagyunk.

Visszatérve az irodalmi életre, gyakran fájlalta, hogy éppen a magyart tanítók nem nagyon vesznek részt ebben. Ellenben a műszaki értelmiségiek igen nagy érdeklődéssel. Bizonyosság erre éppen a jelen könyv szerzője, valamint jómagam (itt a telefon!). Manapság pedig az István által nagyon bíztatott – igen jó tollúnak mutakozó - Győri Andor néven publikáló szerző. István igazi tanárszemélyiség és ragyogó irodalomszervező. Nagyon tud örülni mások sikereinek, állandóan keresi számukra a megnyilatkozást adó lehetőségeket. Amellett, hogy ragyogó ötletei vannak, azokat meg is szervezi, nem hagyja másra az aprómunkát. Ha meghívott valakit, akkor érzi annak felelősségét, hogy hallgatóságot is szervezzen számára. Olyan gondolatokkal és emberekkel találkozhattam István révén, amiről falusi gyerekként álmodni sem mertem. Csak megköszönni tudom neki, hogy barátjának tudhatom magamat, és a valamikori szocializmustól nem sok támogatást remélhető, ellenzékieskedő, kuruckodó, a magyar nyelvet és irodalmat fontosnak tartó, valamint az istenhitet gyakorló és erről hallgatni nem tudó embereké váltunk.

Petrőczy Éva:

Az „Örök Házigazda” — sorok Bakonyi Pistáról —

Szép szokása volt az indián törzseknek, hogy tagjaiknak beszélő neveket adtak, férfiaknak és nőknek egyaránt. Ezt mi, Bakonyi Pista, Nehrer Gyuri meg én, s rengeteg, az ötvenes években született generációs társunk nagyon élveztük annak idején, a Nagy indiánkönyvet forgatva, vagy – főleg az NDK-ban gyártott – indiánfilmeket bámulva. Akkor játszottunk most egy kis „irodalmi indiánosdit”. Vajon miben hasonlít Bodajk szelídségében is határozott szülötte – mondjuk – az utolsó mohikánra, Unkaszra, Csingacsguk fiára? Nos, abban, hogy ő egy szempontból minden bizonnyal az utolsó mohikánok egyike. Mert olyan tollforgató, olyan bilentyűkoptató, egyszóval olyan író-társ, aki szereti és tudja szeretni, értékelni, megbecsülni pályatársait, érdekcsoporti hovatartozás nélkül, csak szakmai és emberi értékeik alapján. Ez itt nem *captatio benevolentiae*, nem a jóindulat megnyerésének trükkje részemről, hiszen már csaknem öt esztendeje, 2013 kora tavaszán tette ki a pontot Bakonyi Hogy elfogadjanak című, költői évtizedemről szóló kismonográfiája végére. Ha van ebben a mai, sokszöglestű (mert, sajna, nem kerek!) irodalmi erdőben taktikátlanabb, minden haszonelvűséget teljesen nélkülöző lépés, akkor ez bizony az volt.

De nyilvánvaló utolsó mohikánságától elszakadva, keressünk most Pistának egy saját, csakis rá jellemző, messze hangzó, de nem teátrális, hanem igaz indián

nevet. Ez pedig csak egy lehet: Örök Házigazda. Mert ő azután vendégszerető, vendéglátó a javából, magán rezidenciáikon épp úgy, mint a Királykúton, ahol az ottani esték lelke és motorja, mint a Fehérvári Médiacentrum irodalmi műsorai-ban, vagy az Iszkaszentgyörgytől Bakonycsernyéig és Nádasdladányig és Gárdonyig indázó Fejér megyei rendezvényeken... De említhetnénk még a Vörösmarty Társaságot is, azt a nemes „író-fészket”, ahol vagy tizenöt esztendeje először voltam a vendége.

Mit is kívánhatnék most, hogy közös cimboránk, s egy kicsit közös „neveltünk”, (mert írói indulásánál mindketten bábáskodtunk!) Nehrer Gyuri összeállította ezt a remek kis Bakonyi-képeskönyvet? Voltaképpen csak egyet: Bakonyikám, ahogy az e-mailekben szoktalak megszólítani, kérlek, sokunk nevében, bármit is hozzon a jövő, légy hű önmagadhoz, maradj bölcs és szeretni tudó utolsó mohikán, ne szűnj meg Örök Házigazda lenni, bármilyen vészteljes és végzetterhes események kerülgessék is a magyar irodalom, a magyar írók kisvilágát!

Bölcsességedre, nyugalmadra, a Benned szüntelenül világító békességre és mindenkor békítési vágyra égető szükségünk van! Isten segítsen meg Téged ebben a sokunknak menedéket kínáló vállalkozásban!

Petőcz András:

Bakonyi István, a kolléga, a barát

Bakonyi Istvánt, ha jól emlékszem, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság egyik összejövetelén ismertem meg. Jópár évvel ezelőtt.

Akkor nem gondoltam, hogy mennyi közös dolgunk lesz néhány éven belül. Aztán a véletlen úgy hozta, hogy kollégák lettünk a Kodolányi János Főiskolán. A Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszéken tanítottunk mindketten, évekig. Gyakran ültünk ugyanabban a tanári szobában, és beszélgettünk. Viccelődtünk, néha politizáltunk. Jó volt.

István, ezt nyugodtan mondhatom, különleges személyiség. Meg lehet vele találkozni a közös hangot, és ez nagyon fontos manapság. Valójában egyáltalában nem mindig értettünk egyet politikai kérdésekben, de ő, a maga nyugodt módján, mindig nagyon világos okfejtéssel tudta kifejtetni a saját álláspontját, és ezzel palérozni az enyémet. Bizonyos időkben én voltam az, aki szabadelvűbb, liberálisabb nézeteket vallottam, és, emlékszem, ezeket a nézeteimet ő mindig megfontolta, végiggondolta, és főleg elfogadta, hogy igen, így is lehet gondolkodni. Aztán jött olyan időszak, amikor fordult a kocka, és én mondtam valami olyasmit,

ami nem éppen a toleranciára, a befogadásra utalt, és ő volt az, aki finoman rávilágított, hogy lehet egy adott kérdésben másik álláspont is.

Elképesztően tudtunk viccelődni, humorizálni a tanáriban, és ez a jókedv, amióta István nyugdíjba ment, nagyon hiányzik. Talán nem túlzás, ha azt mondom, hogy igazi férhumor volt az, ami a Tanszék tanári szobájában olykor elhangzott, és bizony volt olyan alkalom, hogy kissé ki is borítottuk valamelyik kolléganőnk mindezzel. Persze, ne gondoljon senki valamiféle "alpári" humorra, jó hangulatú, vidám tréfákozás volt mindez, kétségtelenül egyetértve abban - és mindez talán nem elítélendő -, hogy a feminizmus bizonyos túlkapásai nem szolgálják minden esetben a társadalmi békét. István józan világlátása ebben a kérdésben is imponáló volt a számomra.

Mondhatom, hogy nagyon szerencsésen alakult ez a jó kollegiális viszony a számomra, hiszen megismertem valakit, aki a maga integritásában, gondolkodásában példa lehet sokunk számára. És mindemellett megismertem egy kiváló irodalmi elemzőt, egy olyan kritikust és tanulmányíró, aki valóban képes az értékek felmutatására, valamint arra, hogy független olvasóként és értő szakmabeliként egyszerre nézzen rá egy adott műalkotásra. István számos könyvemet, köteteimet mutatta be, jónéhány munkámról írt értő bírálatot, és mindez több lett egyszerű kollegiális viszony. Tulajdonképpen a mai irodalmi életben kétségtelenül István az egyik legfontosabb irodalomtudós, akihez nyugodt szívvel fordulok tanácsért, olykor bírálatért.

Bakonyi István az évek, évtizedek során intézménnyé nőtte ki magát. Sokan vagyunk, akik az ő szervező munkájának köszönhetően léptünk fel különböző irodalmi esteken, vagy mutathattuk be új könyveinket.

Túlzás nélkül mondom, óriási szerencse, hogy a sors összesodort minket, hogy kollégák lettünk néhány évre a Kodolányi Főiskolán. Olyan valakit ismertem meg, akit ma már feltétel nélkül nevezek a barátomnak.

Cs. Varga István:

Vallomás mogyoróhéjban

Ismerve Bakonyi Kovács István Soli Deo Gloria szemléletét, az ökumené jegyében, stílusosan: maradok a kaptafánál. Szándékom szerint a mindmáig erőt adó közös Jó Ügyeinkről szólok – mogyoróhéjban. Tudván tudom: az idézetek a filosz

írás szent elemei. A részekből komponálható egész fontosabb üzenetet hordozhat, mint a részek összessége...

A Németh László-kutatás fényes korszakában ismertem meg Bakonyit, amikor a Németh László Társaság alapítását az állampárt már eltúrte, a minőségeszmény eklézsiája pedig még nem szürkült bele a többi társaság szürkeségébe. Irodalmi Jó Ügyekben találkoztunk. Barátságunk eszmei-irodalmi fogantatású: az Németh László-i etikumra épített minőségeszmény szeretetében született.

„Semmi sem történik a Földön ok nélkül.” Boszorkányok és véletlenek pedig nincsenek! A véletlen, ha jó, akkor az a Jóisten mosolya, inkognitója, amely látható formában jelenik meg a barátságban. A barátság latinul amicitia, amely az amor szóból származik, és szeretetet jelent. Az amorból lett az amicus (amica), ebből pedig az amicitia: a barátság. Az amicus, a barát egyben amoris custos, vagyis a szeretet őre, egyben animi custos, a lelkemnek is őre. Jóbarátom őrzi irántam a szeretetet, sőt őrködik a lelkemen is, hogy bűn, vagy hiba, még mulasztás se szennyezhesse be. A barátság örökérvényű kincs, amelyről Salamon király a Példabeszédek könyvében mondja: „A barát állandóan szeretet tanúsít.”

A barátságról Márai – vitathatóságában is – nagyszerű definícióját idézem: „Nincs emberi kapcsolat, mely megrendítőbb, mélyebb lenne, mint a barátság. (...) Csak a barát nem önző; máskülönben nem barát. Nincs titkosabb és nemezebb ajándék az életben, mint a szűkszavú, megértő, türelmes és áldozatkész barátság. S nincs ritkább... A barátság szolgálat, erős és komoly szolgálat, a legnagyobb emberi próba és szerep.”

„Voce mea ad Dominum clamavi – Hangommal az Úrhoz kiáltok.” A Fejér megyei születésű, a magyar tájhazákat és borvidékeket 21 településen meglakó, egrivé lett Gárdonyival üzenem: „A borban öröm, barátság, dal és boldogság van.” Bakonyi barátomnak, a lokálpatriótát, lakájpatriótát és a lokálpazsitát megkülönböztetve, egri üdvözléssel: „Mint sok fát gyümölcscsel, sok jó szerencsével / áldjon Isten mezőkbe!” Amice carissime! Domine spectabile! Isten áldjon a legfőbb jókkal! May God bless You!

Sebők Melinda:

Személyes sorok Bakonyi Istvánról

Bakonyi István irodalmi munkásságáról már gyerekkoromban is hallottam. Ott-hon a könyvespolcunkon volt többek között Németh Lászlóról szóló kötete is, így már régóta ismeretem irodalmi érdeklődésének legfőbb irányvonalait. Édesapám ugyanis szintén Székesfehérváron tanító magyar-történelem szakos tanár,

akivel nem csupán a városban, de az 1980-as években a pesti bölcsészkaron is találkoztak néha.

Magam személyesen csak 2012 tavaszán ismertem meg, nem sokkal azután, hogy a Vörösmarty Társaságnál Román Károly bemutatta A Nyugat árnyékában című György Oszkár monográfiám. Legelső találkozásunkkor ajándékoztam neki egy kötetet, melyet hamarosan recenzióval viszonzott. Már akkor beszélgettünk irodalomról, többek között György Oszkár és Pilinszky János költészetéről. A beszélgetésből sejthető volt, hogy lesz még folytatás! A második jelentős emlékezetes esemény szintén 2012 tavaszán történt. Még az év májusában a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Fejér Megyei Tagozatának Bodajkon történt újjáalakulásakor elnökké választottuk. Ekkor kezdődött szorosabb szakmai együttműködésünk. A MIT újjáalakulását számos közös irodalmi program követte: Illyés Gyula-konferencia, Móricz- és Rónay György-emlékest, Weöres Sándor-emléktábla avatás, hogy csak az első év eseményeiből említsek néhányat. Később a Vörösmarty Társasággal közösen még jó néhány emlékezetes irodalmi rendezvényt szerveztünk: a Nagy László-, a Takács Imre-, a József Attila-emlékülés és a Toldy-díj átadó ünnepség is a város pezsgő kulturális életének egy-egy jelentős állomása lett. Jóleső érzéssel tölt el, ha a közös kötetbemutatókra vagy interjúkra gondolok, néha eszembe jut lakonikus rövidségű mondatainak iróniája, humora. Bakonyi István az irodalmi élet vérkeringésében állandóan jelen lévő irodalomtörténész, kritikus, tanár, Székesfehérvár irodalmi-kulturális életének aktív szervezője, fáradhatatlan mozgatórugója. Számon tartja a legfontosabb évfordulókat, a kortárs irodalom megyei vonatkozásait vagy a számára érdekes népi-nemzeti irányvonalait. Állandóan az idő szorításában él: mindig jelen kell lennie, általában egy újabb rendezvényre siet.

2012 óta több nekem ajándékozott dedikált könyve sorakozik lakásom polcán. Nap-lom kötete Fejér megye kulturális életének kordokumentuma. A Serfőző Simonról vagy a Takács Imréről szóló monográfia a közösségi-népi elkötelezettségű költők életművének szubjektív, ugyanakkor hiteles portréja. Ha az Irodalom az új évezredben vagy az Irodalomunk színei c. köteteibe lapozok, akkor meggyőződhetek talán leglényegesebb vonásáról: bár Bakonyi István Buda Ferencről Petőcz Andrásig otthonosan mozog a közelmúlt tágabb irodalmi életében, szíve mindig hazatalál! Szinte egyetlen Fejér megyei szerző sem kerüli el figyelmét! Rokonszenves, hogy a kitüntetett szeretettel és tisztelettel tekint szűkebb szülőföldjének etikai-esztétikai értékeire.

Nehrer György: a könyv margójára

Bakonyi Istvánval az ismeretségünk nem indult zökkenőmentesen. Sőt! Kemény és indulatoktól sem mentes leveleket is váltottunk. Hozzátenném, hogy mindig a jó ízlés határán belül, amit manapság másoktól nagyon hiányolok. Az első személyes találkozásra a Vörösmarty Társaság irodájában került sor. István azt mondta, fél órája van rám. Aztán úgy adódott, hogy közel másfél órát beszélgettünk. Kiderült, hogy több a közös pontunk, mint ami elválaszt bennünket. Az édesapja, szintén az ártatlanul szenvedő leventék keserű kenyerét ette a szovjet birodalom hadifoglyaként, ugyanúgy, mint apám.

Teljesen más pályán indultunk el, de a családi indíttatás mégiscsak meghatározó. Az irodalom, a kultúra szeretete, azt hiszem képes felülmúlni a vitákat, a nézetkülönbségeket. Úgy gondolom, hogy ez így normális. Ma már szinte kéthetente találkozunk. Nincs mindig lehetőség arra, hogy beszélgessünk, de nem is az a lényeg. Azt hiszem, hogy félszavakból is értjük egymást. Ehhez biztos hozzájárul az is, hogy hét hónap korkülönbség van csak közöttünk. Barátok vagyunk – e? Azt nem tudom. A barátság szerintem nem abból áll, hogy sokszor elmondjuk, hogy „ugye mi jó barátok vagyunk?” Ez egy zenei műben jól hangzó refrén, de a valóságban nem állja meg a helyét.

Számomra az élet mindig azt igazolta vissza, hogy ha valaki önzetlenül segít, és támogatja a másik elképzelését, céljainak a megvalósítását, elfogadja a másikat olyanak, amilyenek, és nem vár érdemtelen dicséreteket, akkor abból akár barátság is lehet. Ez egy hosszú út a barátság felé, aminek a két oldaláról indultunk, és valahol majd találkozunk. Jó esetben az út felénél. De ha nem ott, az sem baj. Befejeztem a kéziratot. Most lépkedek egy kanyargós és kátyús úton, ahol nyáron pipacsot termett az út mellé fodros ingként hajló rét. Úgy látom, hogy jön velem szemben...

Felhasznált Irodalom:

- Bakonyi István „Vendégeim voltak”
- [Jelenkor online: Lázár Ervin pécsi évei (részlet egy készülő monográfiából 2006)]
- Irodalmunk színei (Hungarovox 2016)
- Részletek: Péntek Imre költői útja
- Részletek: „Hogy elfogadjanak...” Petrőczy Éva költői pályája.
(Fekete Sas Kiadó 2013)
- A mikrofontól a keresztig:
- Részletek: Petőcz András újabb korszaka:
- Bella István kézirat
- Németh László kézirat
- Részletek: A mikrofontól a keresztig (Bogárd és Vidéke Lapkiadó és Nyomda)